

מאמר מערכת כל השביעיין חביבין

עם כניסת שנת שמיטה הלזו הבעל"ט נכנסנו לשמיטה ה-20 מאז חידוש היישוב החקלאי היהודי בארץ ישראל [בשנת התר"ל בערך]. [וכבר בשמיטה בשנת תרל"ה אנו מוצאים דרישה לשמירת שמיטה, ראה שו"ת ר' אליהו גוטמאכר, יו"ד סי' קיד. הגם שלמעשה ייסוד יישובים חקלאיים של ממש היו כנראה רק מאוחר יותר עם הוסדות אם המושבות החקלאיות החרדית "פתח-תקוה" בשנת תרל"ח]. ואכן החידוש בשמיטה זו [התשס"א] הוא כי בס"ד זכו להצטרף למעגל שומרי שמיטה עוד רבים מהמוני בית ישראל בזכות פעולותיה הכבירות של ועדת השמיטה הארצית. ויש לקוות ולפעול עוד שיורחב מעגל שומרי השמיטה, בפרט בשעה זו אשר כה זקוקים אנו לרחמי שמים, ואשר נראה לכאורה כי סימני הגאולה שמסרו לנו חז"ל על מוצאי שביעית [סנהדרין צז,א] בעקבותינו. ומה שקבעו חז"ל [סנהדרין שם] שבמוצאי שביעית בן דוד בא, ודאי קבלה היא בידיהם. ברם אם באנו לבקש סיבה הגיונית לכך, אין ספק ששמירת שביעית כהלכתה יש בה כדי לעורר זכות זו. כדלהלן.

אמרו חז"ל [ויק"ר כט,א]: "לעולם שביעי חביב... בשנים שביעית חביבה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ. בימים שביעי חביב, ויברך אלהים את יום השביעי". וכדי להבין מדוע חביבותה של שנה שביעית תלויה ב"שבת שבתון יהיה לארץ", נתבונן בדברי הרמב"ן זלה"ה, על פסוק: ושבתה הארץ שבת לה', ויקרא כה,ב:

שבת לה'... ולשון הברייתא בתו"כ שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה'. אבל פירוש שבת לה' אלהיך האמור בשבת בראשית כי בו שבת וינפש ועל כן לא תעשה כל מלאכה, ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה, כי היא שביעית בשנים. והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה, כבר רמז לנו רבי אברהם (הראב"ע) שכתב, וטעם שבת לה' כיום השבת, וסוד ימות עולם רמזו במקום הזה. וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך, ואם תזכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית [בראשית ב,ג] כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לה' אלהיך, כי בו יהיה שבת לשם הגדול, כמו ששנינו [תמיד פ"ז מ"ד] בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים.

מבואר מדברי הרמב"ן שיש בשביעית קדושה מיוחדת בכך שהיא שבת לה', כקדושת השבת. ולכן א"כ כשם שהשבת היא מנוחת הגוף, כך בשביעית מצוה לשבות מעבודת הארץ. וכשם שהשבת היא מנוחת הנפש, כך בשביעית מצוה לעשותה שבת לה'. וברור א"כ שלא ייתכן שרצון

הקדוש ברוך הוא ישובת האדם מעבודת הארץ בשביעית כדי לבלות שנה זו בטיולים ובבטלה וכו'. ומכאן ראייה ברורה שכל יהודי באשר הוא בכוחו לשבת וללמוד תורה כל היום כלו, ולקיים כפשוטו "ובמהם נהגה יומם ולילה". [כמ"ש התוספות בכתובות סג, א שלכן ר' עקיבא יכל להתיר את נדרו של כלבא שבוע בפתח של "אדעתא דגברא רבא מי נדרת", ואינו כפותח בנולד, משום שכן הוא הדרך, שההולך לבי רב נעשה אדם גדול בתורה].

וזוהי סגולתה של התורה שכל מוצאיה מצא חיים וטועמיה חיים זכו, וכל מה שמבקש האדם ללמוד הרי הוא מוצא בתורה. כמ"ש במדרש שמות רבה (וילנא) פרשה יז, ב: "כתפוח בעצי היער, למה נמשל הקב"ה לתפוח, לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח, כך הקב"ה חכו ממתקים וכלו מחמדים, ונראה לעובדי כוכבים ולא רצו לקבל התורה, והיתה התורה בעיניהם כדבר שאין בו ממש, ויש בו טעם וריח, טעם מנין שנאמר טעמו וראו כי טוב ה', ויש בו מאכל דכתיב טוב פריי מחרוץ ומפז, ויש בה ריח שנאמר וריח שלמותיך כריח לבנון, אמרו ישראל אנו יודעין כחה של תורה לפיכך אין אנו זזין מן הקב"ה ותורתו, שנאמר בצלו חמדתי וישבתי ופריי מתוק לחכי". כאמור הטעם הטוב באמת נמצא בתורה, אבל צריך לרצות ולבקש ולטעום, ורק אז רואים ומבנים את הטובה. וא"כ תחילה עלינו לעורר בלבנו את החשק לדברי תורה לא פחות ממה שאנו חושקים בשאר דברים גשמיים, ולצאת מהרחוב ההומה והגדוש הבלים ותעתועים, ולהיכנס לבית המדרש. ובפרט מן הפרט בשנה זו השביעית שהזמן קדש - שבת לה'. והוא הזמן הראוי והמתאים לכך. והיינו חביבותיה דשביעית. כאמור. ולכן מסיים הרמב"ן ז"ל וכותב ששבת ושביעית הם בבחינת יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים לעתיד לבא, כי כשם שהגאולה תלויה בשמירת השבת, כמ"ש רז"ל [ראה שבת קיח, ב], כך תלויה גם בשמירת שביעית בבחינתה הראויה, וכמ"ש בסדר אליהו רבא פרק ב': "כשם שאנו עושים שנה אחת שמיטה לשבע שנים כך עתיד הקב"ה לעשות שמיטה לעולם יום אחד שהוא אלף שנים וכו' זה העולם הבא". ע"ש. וענינו לא תכלה לצפות לבוא לציון גואל בב"א.

ב

היבט מוסרי לציוי ושבתה הארץ

"והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט".
ישעיה נז, ב.

"אין הקב"ה מנסה את הרשעים למה שאינן יכולין לעמוד, דכתיב והרשעים כים נגרש, ומי הוא מנסה הצדיקים, שנאמר ה' צדיק יבחן".
שהש"ר ב, ב.

נפש הומיה לו לחקלאי; האם ירדו גשמים בעתם. האם לא יבוא ארבה בגבולו. האם היכול יהיה מבורך והאם לא יבוזו זרים יגיעו וכו' [ראה יבמות סג, א]. ולא בכדי אמרו חז"ל כי נקרא סדר

זרעים "אמונות", משום "שמאמין בחי העולמים וזרע" [מדרש תהלים יט, יד. וראה בתוספות ברכות לא, א]. ויובהר על פי מה שפרש רבינו יונה באבות פ"ב מ"ה: "הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד - הבור הוא ריק, אין בו לא תורה ולא מצות ולא דרך ארץ ומדות טובות, ואף ירא חטא איננו, כי מתוך הריקות שבו גם מן העבירות לא ידע להשמר. אבל עם הארץ מעורב עם הבריות במדות חשובות, ויש בו מקצת דעות ישרות, יודע להשמר, וישמור נפשו מן הפשעים, ויוכל להיות צדיק, ולעשות ולקיים במה שנצטווה, אך אל מעלות החסידות לא יוכל להשיג כי אם גדול בתורה. שהיא מדה שצריכה טהרת הלב וזכות הנפש, ואין זה בידו חכמה להטותו מן הקו האמצעי אל הקצה האחרון שיעשה לפנים משורת הדין. ועל זה נקרא עם הארץ - מפני שהוא עמהם בדרך ארץ. ולפי שרוב בני העולם כמותו". [וראה גם בפירוש רש"י שם, שלמעשה הוא הבסיס לפירוש ר' יונה].

הרי שמגדיר רבינו יונה את רוב העולם כעמי הארץ, כלומר אדם ממוצע [=עם רוב הארץ]. ואדם זה יכול להיות ירא חטא, כיון שעוסק ביישוב העולם, להבדיל מאדם שהוא מוגדר כ"בור". ולפי זה שפיר נקרא אדם שהוא עוסק בזריעה "איש אמונות", כי אדם שעוסק בזריעה כדת וכדין, ומפריש תרומות ומעשרות ומתנות עניים וכו' מיכולו, ללא ספק איש אמונה וירא חטא גדול הוא. ועוד יתירה מזו אדם שמוביר את שדהו בשביעית כדת וכדין, בגלל אמונתו בחי העולמים, נקרא "גבור כח" [תנחומא ריש ויקרא]. גבור כח זה הוא לא משום שמוכן לסבול ולהפסיד, אלא משום שגיבור הכח האמיתי הוא "הכובש את יצרו" [אבות ד, א]. וללא ספק שמירת שמיטה היא זמן של נסיון קשה לבעל השדה אם יחזיק באמונתו בה' שהבטיח לצוות לארץ ברכה, או יתפתה לפנות לדרך עקלתון. ולפי ש"אין הקב"ה מנסה את הרשעים, לפי שאינם יכולים לעמוד שנאמר" וכו'. ודאי שמי שעומד בנסיון הזה הוא צדיק. ונתבונן לרגל בדברי חז"ל המופלאים בגדרו של אדם רשע, כדי להבין מה באמת רצון ה' במצות "ושבתה הארץ":

"אמר הכתוב והרשעים כים נגרש וגו' (ישעיה נז כ), מה הים הזה הגלים שבתוכו מתגאין ועולין, כיון שכל אחד ואחד מהם מגיע לחול הוא נשבר וחוזר, וחבירו רואה אותו, אף הוא שנשבר ומתגאה ועולה, ואינו חוזר בו, כך הם הרשעים, רואים אלו את אלו והם מתגאים, לפיכך נמשלו כים, שנאמר והרשעים כים נגרש וגו'. כל הדורות דורו של אנוש דור המבול ודור הפלגה לא למדו אלו מאלו אלא מתגאין, לפיכך והרשעים כים נגרש. רשעים אין להם נייח בעולם, אבל הצדיקים יש להם השקט, שנאמר ושכ יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד". תנחומא (מהדו' ר"ש בובר) ויקרא י"ז.

א"כ אדם רשע הוא מי שאינו לומד ממה שעיניו רואות, וכמובן אומר שהכל מקרה. וברור שאין זאת אלא משום שמרוב מדרף מתמיד אחר הבלי העולם עד ש"כים נגרש", אינו מאמין בהשגחת

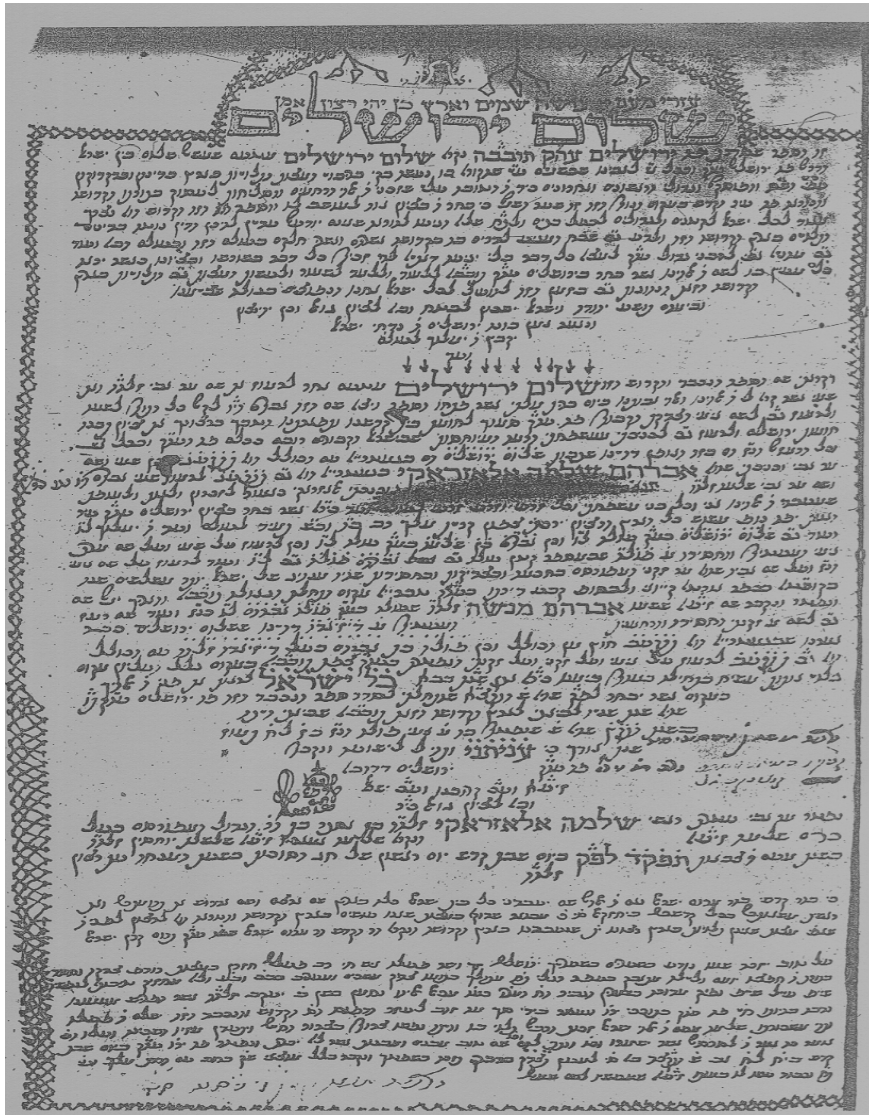
הבורא, ש"את הכל יביא האלהים במשפט על כל חי נעלם". ו"אין מקרה בעולם כלל". ועל כן אדם זה רחוק הוא ממנוחת הנפש, נתון בקביעות לפגעי הזמן, ותמיד "יגרשו מימיו רפש וטיט". ורבים הם המצוות שנתנו לעם ישראל, שכתבה התורה בפירוש שטעם המצוה הוא כדי לשרש מדה רעה זו של רכושנות וחמדנות, שהיא משרשי הרע שבאדם שהורגל בה מנעוריו ; "ואהבתם את הגר כי גרים הייתם" ; על מצות יום השבת אומר הכתוב: "וזכרת כי עבד היית ... ויוציאך .. על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת" ; וראה מ"ש הטור או"ח סי' תרכ"ה על כך שבטעם הרבה המצוות הכתוב: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים". ובפרט בארץ ישראל שאומר הכתוב בפירוש: "והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי כל הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי" ; וכן בטעם מצות השמיטה אמרו חז"ל: "אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא". סנהדרין לט, א. וכיו"ב כותב הרמב"ן ז"ל שמות לד, כא: "בחריש ובקציר תשבות - הזכיר חריש וקציר, שבהם עיקר חיי האדם. והזכיר השבת באמצע הרגלים, כי סמך אותו לחג המצות ולקדוש הבכורות, בעבור שכולם זכר למעשה בראשית, כי ביציאת מצרים אות ומופת בו". והגם שמפרש הרמב"ן פסוק זה על שבת בראשית, הרי נחלקו בדבר רבי עקיבא ורבי ישמעאל [משנה שביעית א, ד]. וללא ספק יפים הדברים גם לשביעית. וכאמור. וא"כ כמה נפלאה וחשובה מצוה זו, וכמה מן ההנהגה והדרך הנכונה יש ללמוד ממנה.

גליון מס' 33 - 32 עוסק:

- חוברת זו אנו מוציאים לאור בגליון כפול [כמותית] עקב מספר קשיים טכניים כאשר לא היה באפשרותינו להוציא את גליון מס' 32 בזמנו, ועם המנויים הסליחה.
- א. אנו שמחים לפתוח את החוברת בהלכות ארץ ישראל מתוך ספר "שלום ירושלים" להגאון רבי אברהם אלזראקי זלה"ה, שרובו המוחלט נמצא בכת"י, וצוות רבני המכון עומל כיום להוציאו על כל פרקיו ומערכותיו, כאשר החלק הראשון הוא העוסק בנושא שביעית.
  - ב. המשך ביאורים וחידושים על הרמב"ם הל' שמיטה ויובל למו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א מורה דרכו של המכון.
  - ג. לקראת הופעת לוח זמנים לשנה השביעית שהו"ל ע"י המכון, מפרסם יו"ר המכון את הביאורים וההנחיות שעל פיהם הופק הלוח.
  - ד. המשך פרויקט "אוצר התשובות" על הל' שביעית מהרב דוד אביטן – חבר המכון.
  - ה. חלק נוסף ממאמרו של ידידנו הרב אהרון בוארון בנושא תרומות ומעשרות.
  - ו. מדור תגובות, והפעם תגובה על הנכתב בגליון 31 בדין קריעה על הרי יהודה.

מדור גנזי ארץ ישראל

ספר "שלום ירושלים" על עניני ארץ ישראל ומצוותיה
מאת הגאון רבי אברהם אלאזראקי זלה"ה

צילום שער חלק א כת"י ספר שלום ירושלים

דברי מבוא על הגאון ר' אברהם אלאזראקי זלה"ה

נמצא בידנו עותק של ספר "שלום ירושלים" לרבי אברהם אלאזראקי זלה"ה. הכולל ב' חלקים, וכולו עוסק בענייני ארץ ישראל בהלכה ובאגדה [סקירה מקיפה יותר של תוכן כל הכ"י יתכן שתבוא מאוחר יותר בס"ד]. הספר כולו כתוב בכתבי יד ספרדי [חצי קולמוס]. משער הספר ניתן ללמוד מספר פרטים על זהותו של הרב המחבר כדלהלן. שם אביו של רבי אברהם הוא רבי שלמה אלאזראקי ושם אימו של רבי שלמה היה אסתר והיא הייתה ביתו של הרב המפורסם רבי שלמה אמרליי, בעל שו"ת כרם שלמה [שלונקי תע"ט]. רבי אברהם עצמו עלה לירושלים בשנת עניתנ"י [תק"צ]. השער לחלק א' של הספר נכתב בשנת אודך כי עניתנ"י [תק"צ], ולחלק ב' בשנת כ"ל ישראל [תקצ"א].

הרב המחבר מוזכר הרבה בזכרונות אליהו למהר"א מני אב"ד חברון, שהיה בידו ספר זכור לאברהם (למהר"א אלקלעי) עם הגהות רבות מכתב ידו של ר"א אלאזראקי, ומזכירו לפעמים בשם מלא, ולפעמים א"א [=אמר אברהם אלאזראקי]. ראה זכרונות אליהו או"ח מע' ה' אות ב' ומע' מ' אות י"ב. [וממנו הוזכר בבן איש חי שנה א' פקודי אות י"ב ויביע אומר ו, כח].

ספר שלום ירושלים היה בידי ר' יצחק בדהב, ואף הדפיס מתוכו את הלכות שביעית [ירושלים תרנ"ה]. בשער לא הוזכר שם המחבר אלא שם המדפיס, ולכן יש שטעו וסברו שהחיבור הוא של ר' יצחק בדהב. אבל כבר מדפדוף בהקדמת המו"ל ובהסכמות הרב ישא ברכה [בן דורו של המו"ל], ניתן ללמוד שהמחבר הוא רבי אברהם אלאזראקי. וכן הדפיס ר"י בדהב גם ספר "תוספת שביעית" [ירושלים תרנ"ו] הכולל דיני שמיטת כספים. עוד ספר של ר"א אלאזראקי הדפיס ר"י בדהב, בשם "עיר של זהב" [ירושלים תרנ"ז], שתוכנו הוא שבחי ציון וירושלים. [ונדפס מאוחר יותר בשנת תרפ"ז בשנית, בשם "פרדס הירושלמי". ולא ברור לי למה שינו את שמו].

ואכן זכינו בס"ד לאתר את ספרו כמעט בשלמות ירושלים בכתב ידו של ר"א אלאזראקי. ומהמעט שהספקתי לעבור עליו ראיתי כי מכיל בקרבו הלכות ותשובות בענייני חדש. תרו"מ. חלה. ערלה. כלאים. בכורות. גבולות הארץ. גבולות ירושלים. דיני ירושלים ושבחי ארץ ישראל. ועוד. כל דיני שביעית, פרט לדרך אחד שנקרא דבר השמיטה [שאת צילמו אנו מציגים כאן] חסרים בכתב יד, וניתן לשער שכשהודפס חלק זה הפריד אותו המדפיס מהכתב יד כדי להדפיסו, וכך נשאר חלק

זה נפרד אי שם, אם בכלל. כתב יד זה שייך כיום להרב פרו' מאיר בנייהו הי"ו, שהואיל בטובו להרשות לנו לצלמו ולפרסמו, וע"כ תודתינו נתונה לו. ואנו תפלה שנזכה להתחיל ולסיים מלאכה כבירה זו לתועלת כלל ישראל. אמן.

דוד אביטן

צילום השער דפוס ראשון
[על שם המחבר המופיע בשער, ראה מבוא]

שנת השמיטה שורש עניין זה לידע שנת השמיטה ולקיים מצות התלויות בה שלא לחרוש ולזמור ולזרוע, וכו' כדנבאר בע"ה. יעויין בהרמב"ם בפרק יו"ד דשמיטה ויובל, דאחר שכתב סברתו, כתב אבל הגאונים אמרו שמסורת היא בידם איש מפי איש, וכו' ומפורסמת אצלם ואנשי ארץ ישראל וכלם לא מנו אלא לשנות החורבן משליכים אותו ז' ז', וכו' ועל זה אנו סומכין ומורין לעניין מעשרות ושביעית והשמטת כספים, שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה וכו'. ועיין בספר הקדוש ספר החרדים, דף נ"ה, דפוס ויניציא, שהביא הרב כמה מחלוקות היו בין הרבנים להבין לשון הרמב"ם על בוריו, ונאספו הרבנים המופלגים שבירושלם עיה"ק, ושלחו לרבני וגאונים צפת עיה"ק וגם לרבני וגדולי קושטאנטנינופולי וסילאניק {י}, שהיו שם אנשים גדולים אנשי השם, וכלם הסכימו פה אחד לדעת הרבנים הקודמים, ונתפשט המנהג כאשר הורה גב"ר הגאון מוהר"ר יוסף קארו בש"ע י"ד, ששנת חמשת אלפים ושי"ג לבריאת העולם היה שנת שמיטה. עכ"ד. וא"כ השנה הזאת שהיא שנת חמשת אלפים וחמש מאות ותשעים ושלשה, היא שנת שמיטה, צא וחשוב וחשבון זה עולה לסברת ר' יהודה ששנת היובל עולה לכאן ולכאן.

וראיתי להרב כ"מ שפירש כל זה, כאמור בהלכה ה', אבל כל הגאונים וכו'. ובסוף כתב, וז"ל, ומדקאמר ונשקול ממאה תרי ונשר הפריטי וכו' דהיינו שתים של יובל, משמע בהדיא שלא מנו אלא שמיטה בלבד בלא יובל, וכו' יאודה, וכו' ואחר זה כתב ולפי חשבון זה וכו'. כלומר מאחר שנתבאר שהחורבן היה בשנת השמיטה, וכו' נמצא לפי זה ששנת ה' אלפים ושכ"ז היא שנת שמיטה, וכך המנהג הפשוט וכו'. ויעוין שם למעלה מזה מה שביאר והכריח שמה שאמרו ששנה שנחרב הבית מוצאי ז' הייתה, אינה כפשוטה, אלא האמת ששנת ז' היתה, וקראוה מוצאי שביעית, יען שהוא מונה שנה מיום החורבן עד י"ב חדש, שכל מה שאירע באותה שנה מקרי שאירע בשנת החורבן וכו'. פירוש לפירושו, ד"מ [=דרך משל] ט' באב נחרב הבית, ומתחיל השנה מיום ט' באב, אחר אלול של אותה שנה מתחיל תשרי שנת מוצאי ז', נמצא שעדיין בתוך י"ב חדש מהחורבן נקרא גם כן מוצאי ז', אפי' שנחרב בז' עצמה, כנ"ל.

[השגה על דברי הרב אורים ותומים בחשבון שנת היובל]

וראיתי להגאון בעל אורים ותומים שכתב בסי' ס"ז אות ב', עמ"ש מר"ן ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה וכו'. כתב הוא וז"ל, והא דלא תקנו גם כן יובל, שיהיה נוהג לזכרון היובל, כתבו התוס' דא"כ בשנת מ"ט ושנת חמישים לא היו יכולים לעבוד האדמה, והנס שהיה נעשה לד' שנים לא היה, כי אינו מן התורה, ולכך לא קבעוהו. זה התירוץ אינו מספיק למאן דפסק כר' יאודה דשנת חמישים עולה לכאן ולכאן, א"כ לא קרה שיהיה היובל ושמיטה זה אחר זה תכופים ורצופים, כי אם בחמישים שנה ראשונים שהיא בשנת מ"ט ויובל אחריו בשנת ה'ן, אבל מכאן ואילך לא יקרה כמעט כלל שיבואו רצופים צא וחשוב, וכו' עכ"ל.

2007-03-27

[illegible]

ואחר נשיקת עפרות רגליו נוראות נפלאותי מדבריו, שהרי מבואר בגמרא בנדרים דף ס"א, המחלוקת של רבנן ור' יהודה, וכן בר"ה דף ט', וכן בערכין דף י"ב, דסברת ר' יהודה היא דשנת היובל מונין לכאן ולכאן. {ו} פירושו: לכאן, ששנת חמשים נחשבת לז' שמיטין, ובסוף מונין יובל, שהוא שנת חמשים, באופן שמספרו חמשים מצורף ומחובר לסוף השמיטה אחר מ"ט שנים. זהו פירוש לכאן. ופירוש ולכאן, ששנת היובל עצמו, אפי' שהוא מחובר לחשבון סוף השמיטין, ונקרא שנת חמישים, כמו כן נקרא אחד לחשבון השמיטין הבאות, וליובל, ומתחילין למנות היובל הבא אחריו - שנותיו - משנת היובל שעבר עצמו. דרך משל מיום שנברא אדם הראשון עד מ"ט שנים, ועד בכלל, נשלמו ז' שמיטין, ובשנת חמשים יובל, אח"כ היובל עצמו שמנינו חמשים מנינן מספר אחד, וששה שנים אחרים נעשה שמיטה, וכן וכו' עד מספר מ"ח שנים ועד בכלל, נשלמו ז' שמיטות שמספרם מ"ט, כיון שמנינו שנת היובל שעבר עצמו לחשבון אחד ב' וג' וכו' עד מ"ח. באופן שבשנת צ"ח לאדם הראשון היה סוף שמיטה, ובשנת צ"ט היה יובל, והוא מספר חמישים, כיון שהתחלנו החשבון משנת חמישים עצמו שעבר. אח"כ מונים שנת צ"ט עצמו שנה אחת, ק' שנה ב', וכו' באופן ששנת קמ"ז נשלמו ז' שמיטין, ושנת קמ"ח הוא יובל. אח"כ שנה קמ"ח עצמו אחד, עד שנת קצ"ו הוי סוף שמיטין, ושנת קצ"ז הוא יובל. וכן על זה הדרך עד לעולם, באופן ששנת השמיטה שאסור לחרוש ולזרוע יבוא לעולם מצורף ומחובר לכל יובלות שבעולם.

וצריך לאסור עבודת קרקע שתי שנים רצופות לכל יובל שבעולם, כיון שיבא אחר שנת שמיטה, כאמור. בין לר' יאודה בין לרבנן. שלרבנן יבא שנת יובל לעולם שנת חמשים, דהיינו מיום בריאת אדם הראשון עד {שנה} מ"ט נשלמו ז' שמיטין, שנת ק' יובל. אח"כ שנת נ"א אחד, שנת נ"ב ב' וכו' שנת צ"ט שמיטה, שנה ק' יובל. אח"כ שנה ק"א ב' וכו'. שנת קמ"ט שמיטה, שנה ק' יובל. אח"כ שנה קנ"א אחד, שנה קמ"ט שמיטה, שנת ק"ן יובל. באופן {ד} בין לר' יאודה בין לרבנן, אחר מניין ז' שמיטין הוא יובל, שהוא שנה חמישים משנה שמתחילין לעבוד. ולעולם יבא ב' שנים רצופות איסור עבודת קרקע, אלא שחלוקין מאיזה שנה מתחילין למנות היובל הבאה, שלרבנן מתחילין משנה נ"א, ולר' יאודה משנה ק' עצמו, ששנת היובל עולה לכאן ולכאן. ואיני יכול להאריך, שהוא פשוט, וקצר המצע להשתרע. ועל זה כתבו התוס' בגיטין דף ל"ו, דלא תקנו גם כן {יובל} לזכרון, וכו' שאין רוב הציבור וכו' לאסור שתי שנים רצופות וכו'. ופשוט שדברי התוס' יבא {ו} בין לרבנן בין לר' יהודה. וא"כ פלא בעיני איך קאמר התומים שלר' יאודה "לא יבואו ב' שנים רצופות כלל אלא שנות ראשונים וכו' צא וחשוב", ומחילה מכבודו הגדול, דסבר בפ"י ר' יאודה דאחר מ"ט שנים של אדם הראשון ד"מ [=דרך משל] היה יובל שנה ק', ומתחילין החשבון של השמיטה הבאה מיום שנה ק' עצמו כאמור, ונשלם השמיטין לשנה צ"ח, ונשאר שנה צ"ט בלא שם [כלומר. לא שמיטה ולא יובל]. ובשנה ק' יובל כאמור, ומתחילין לספור השמיטה עצמה משנת ה', וכו' ועל פי יסוד זה לא יצא לו ב' שנים רצופות בלי עבודה וכו' אלא בשנים ראשונים. וח"ו לומר כן. ומה פירוש בתיבת לכאן שאמר ר' יאודה. והוא א"כ הפך הפסוק, שאמר, "וספרת לך" שצריך להיות יובל אחר מ"ט שנה, ולפירושו היובל יהיה שנה נ"א מן התחלת המספר מן היובל עצמו שעבר. וצ"ע דבריו.

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
אב"ד פ"ת וחבר מועצת הרה"ר לישראל

ביאורים וחידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"א

ד. כיצד החורש או החופר לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהם:

איסור חרישה אם הוא מן התורה באיסור עשה

ידוע דנחלקו הראשונים אי חרישה אסורה מן התורה אם לאו. וראיתי בכרם ציון (פ"ו) שכתבו שדעת רש"י ז"ל בר"ה (ב' ע"א) ד"ה ולשמיטין, שחרישה אסורה בשביעית מן התורה, ושכן הוא דעת התוס' בסנהדרין (כ"ו) ד"ה משרבו. ועוד מקומות רבים. ושכן דעת ר"ש (פ"ב דשביעית מ"ב) ובר"ש סירילאו שם, וע"ש שכתבו דגם לפוסקים דס"ל שאיסור חרישה בשביעית דאורייתא, מודים הם דאין לוקין על זה, משום דאין הלאו מפורש. וכבר הזכרתי לעיל שמהר"י קורקוס ז"ל (ה"א) מפרש גם בדעת הרמב"ם ז"ל דחרישה אסורה מן התורה רק דאינו לוקה עליה.

ומיהו דעת הרמב"ם ז"ל דחרישה אסורה רק מדרבנן, וכתבו בכרם ציון שם שכן משמעות לשונו של הרמב"ם ז"ל שמנה חורש עם שאר מלאכות דרבנן. וכתבו שכן פירשו התוספות יום טוב, והרב פאת השולחן (סימן כ' אות כ"ד) בדברי הרמב"ם ז"ל. וע"ש עוד בזה.

והנה רבינו הר"י קורקוס ז"ל עמד על דקדוק לשון רבינו שמנה החרישה עם שאר מלאכות דרבנן בהלכה ד'. (ומאידך כבר דקדק מדבריו בהלכה א' דס"ל דחרישה אסורה מן התורה והאריך שם לחזק את זה. וכנ"ל¹). ודקדק עוד שבהלכה ד' כתב החורש או החופר לצורך הקרקע. וביאר דכונת הרמב"ם ז"ל לומר דשני מיני חרישות הן, החורש לצורך האילנות כדי שיגדלו, זוהי חרישה האסורה מן התורה, אבל החורש לצורך הקרקע שאינו לצורך האילנות, אלא שהקרקע לא יפסד ולא יתקלקל, אינה אסורה מן התורה, אלא הוא כחופר בעלמא או מסקל שאינן אסורות מן התורה. וע"ש. וכ"כ גם הרדב"ז ח"ה בלשונות הרמב"ם (סימן אלף תק"ס) (קצ"ו).

¹. נדפס בתנובות שדה גליון 30, עמוד 14.

ולכאורה יש להוכיח מהגמרא דמ"ק (ג' ע"א) דאסור חרישה דאורייתא, דלא נחלקו רבי יוחנן ור' אלעזר התם אלא אי לקי אי לא לקי על חרישה בשביעית, ומשמע דאיסורא מיהא איכא לכו"ע מן התורה. וקשה על המפרשים בשיטת הרמב"ם דאיסור חרישה בשביעית דרבנן.

ומיהו לפי מ"ש בגמ' שם במאי פליגי וכו', דכו"ע לית להו דר' אבין א"ר אליעזר, מ"ד לוקה שפיר ומ"ד אינו לוקה, אמר לך מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא, למימר דאהני מיחייב אתולדה אחרינא לא מחייב, וכבר כתבתי לעיל² משם הנוב"י (מהדו"ת חא"ח סימן ל"א) דפשיטא ליה דהמיעוט דמעטינהו רחמנא לשאר התולדות ושאר האבות, לגמרי מעטינהו, ואפי' איסור דאורייתא אין בהם. [וע"ש מ"ש על דבריו ז"ל]. והוכחתי כן בפשיטות ממה שהקשו על רבא [דהוא מרא בהאי שמעתא דלמד ממה שפירטה תורה לאותן תולדות אמרי' אהני דמפורשים בתורה הוא דחייב אבל אחרים לא], מהברייתא דאסרה כל מלאכות שדה וחרם מקרא בשדך לא כרמך לא. ותירץ דכולהו דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ואי איתא דיש בהם איסור דאורייתא, לא היה אומר שהם מדרבנן, ודיו לומר אסמכתא בעלמא. דהיינו שהדרשה דכרמך לא, דבא לרבות הני מלאכות לאיסור לאו, הוא אסמכתא בעלמא ונשארים אסורים מן התורה בעשה, ומזה שאמר דרבנן, ש"מ בדוקא קאמר, וכנ"ל.

וכ"נ מפשיטות הגמ' במק' (ב' ע"ב) דהקשו בין למ"ד משקה משום חורש ובין למ"ד משום זורע איך התירו בשביעית, ואביי תירץ דמתני' רבי היא דס"ל שביעית בזה"ז דרבנן, ורבא תירץ דאין חייב על שאר תולדות ובפשיטות משמע שבא ליישב ולומר דבין למ"ד שהוא משום חורש ובין למ"ד משום זורע שרי בשביעית, כי איסורים אלו לא נכתבו בפ' בתורה. (ולא כמ"ש הנוב"י שם, וע"ש מה שכתבתי בזה). ואין לומר דרק אתולדה בחורש הוא דאמר דאינו אסור מן התורה, וכמו שאמר נמי אתולדה דזורע, ולעולם חורש שהוא אב מלאכה, אסור מן התורה דומיא דזורע דבודאי שהוא דאורייתא. דהא במו"ק (ג' ע"א) אמרו דמ"ד דלא לקי על חורש סובר כרבא דממעט שאר איסורים שלא נכתבו בתורה בפירוש, וממעט גם שאר אבות ולא רק תולדות, וכמ"ש מהרי" קורקוס ז"ל בפירוש בהלכה ד' ד"ה וכן המכריך. ע"ש. וכן מבואר בלשון הרמב"ם ז"ל שם ה"ג, וז"ל, וזמירה בכלל שריעה וכו' ולמה פירטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא שחייב, ועל שאר תולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן אבל מכין אותו מכת מרדות. עכ"ל. (ולשון אינו לוקה דנקט כבר ביארתי לעיל).

ובאמת זה נלמד במפורש ממ"ש כאן בגמ' דמ"ד דעל חרישה לא לקי סובר כרבא דממעט שאר תולדות, וע"כ לא לקי אחרישה. ואי ס"ד דרק תולדות הוא דממעט רבא, אבל אבות לא נתמעטו ואפילו אם לא נתפרשו בפסוק חייב עליהם, א"כ לא תירץ כלום דלמה לא לקי אחרישה והיא אב

². נדפס בתנובות שדה גליון 31.

מלאכה ובע"כ דגם האבות שלא נתפרשו נתמעטו. ומאחר שגם חרישה היא בכלל המיעוט דממעט הפסוק לרבא דקיי"ל כותיה, א"כ גם חריש נתמעט לגמרי גם מלא תעשה וגם מעשה, ואין בו איסור תורה רק דרבנן. והנראה דגם האוסרים חריש מן התורה עיקרו הוא מהלכה למשה מסיני וכהי דכתב מהר"י קורקוס ז"ל (בהלכה א') דלא יתכן שהלמ"מ תאסור חרישה בתוס' שביעית, אי לאו דבשביעית עצמה אסורה, ומ"ש הרמב"ם בה"א, ונאמר בחריש ובקציר תשבות. עיין לעיל מ"ש בזה באורך.

דין החורש לחפות את הזרעים

ומה שדקדקו מהר"י קורקוס והרדב"ז ז"ל החורש והחופר לצורך הקרקע, ראיתי בכרם ציון (פ"ו) בגאון צבי שם (אות א') שכתב שהגרא"י קוק ז"ל העיר למה כתב הרמב"ם, "לצורך הקרקע". והרב מהומל אמר לו דכהונה עפ"י רש"י ז"ל (בפסחים מ"ז ע"א) אהא דתנן במכות (כ"א ע"ב) יש חורש תלם א' וחייב עליו משום שמונה לאוין, וא' מהם משום שביעית ופירש"י ז"ל (שם ע"ב) דאיירי בחורש לכסות הזרעים והוא תולדה דזורע. ע"ש. ולזה כתב הרמב"ם ז"ל לצורך הקרקע, כלומר דזה הוי חורש, ולאפוקי החורש לחפות על הזרעים, דהוי זורע, ולוקה מן התורה. ע"ש. ומ"ש לוקה מן התורה, במחילת כבוד תורתו לא מובן לכאורה, דלא לקי אלא על זריעה וזמירה, אבל החורש לחפות זרעים הוי תולדה דזורע ועל תולדות (ואבות) שלא נתפרשו בכתוב לא לקי, וכמ"ש לעיל. ומ"מ יש בזה כדי ליישב מה שכתב הרמב"ם ז"ל לצורך הקרקע, דכאן בא לתאר דין חרישה ולא דין זריעה, וע"כ כ' בפירוש לצורך הקרקע, ואע"פ ששניהם מדרבנן, מ"מ מפרש מה היא חרישה.

ואם נכונים הדברים דגם חורש לחפות זרעים אינו מן התורה, דאינו מהתולדות המפורשות בתורה, לכאורה קשה על פירש"י דפסחים הנז' דפי' לההיא דחוהו תלם אחד דחייב גם משום שביעית, דהיינו במחפה את הזרעים, ושם אמרו וחייבין עליה משום שמונה לאוין, ואחד מהם הוא שביעית. ולפי האמור שאין זה זורע ממש רק תולדה דזורע, ולרבא אינו חייב אלא על מה שנכתב בתורה בפירוש. וגם התוספות שם ד"ה ושביעית, כתבו דלמד חורש לא לקי מוקי הך דהכא בחורש ומחפה, דמחפה חייב משום זורע עכ"ל. וגם לפירוש קשה כהנ"ל, דגם הוא כ' כרש"י.

ושו"ר שכבר עמד על זה הגאון מוה"ר יוסף צבי הלוי ז"ל אב"ד יפו ת"א, בספרו תורת ציון (פ"א ה"ד עמוד י"ט, ד"ה אך אכתי קשה) וז"ל, הא מאן דס"ל דחורש בשביעית אינו לוקה ס"ל כרבא דאמר אתולדות אחרנייתא לא מיחייב, א"כ מחפה אינו אלא תולדה דזורע והול' כמו שאר תולדות דפטור, ומה מרויח בפירושו דחורש לכסות הזרעים. וע"ש שכתב דלפי האוקימתא הראשונה דגמ' (מ"ק ג' ע"א) שאמרו דר' יוחנן ור"א דפליגי אם חורש לקי או לאו, פליגי בדרי' אבין א"ר אילעא כל מקום שנאמר כלל בעשה ופרט בל"ת אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל,

ולפ"ז חורש לחפות הזרעים לכ"ע לוקה דהו"ל זורע [פירוש לפירוש, שבסלקא דעתין סברה הגמ' דשניהם לא ס"ל כרבא דממעט שאר תולדות (רק אח"כ אמרה הגמ' ומ"ד אינו לוקה ממעט שאר תולדות כרבא) ומחלוקתם היא אי דרשינן בכה"ג כלל ופרט וכלל או לאו, והנ"מ ביניהם היא אי מרבינן חורש דהוא כעין הפרט או לא מרבינן ליה, אבל מחפה הזרעים הוא תולדה דזורע וזורע מפורש בתורה, ותולדתו כיוצא בו דבס"ד לא נתמעטו התולדות. הכותב]. וע"ש שכתב דלמסקנא דגמ' דכו"ע לית להו דר' אבין ומ"ד אינו לוקה ס"ל כרבא קשיא. וע"ש שר"ל דרש"י מפרש לההיא דפסחים דסברי כמו הסלקא דעתין דגמ' דמ"ק דבדרכי אבין פליגי. ובאמת הוא דוחק גדול מאד. עוד כתב שם בתורת ציון, אך עדיין קשה למ"ד אינו לוקה אחרישה, לפי מסקנת הגמ' דמ"ק (דס"ל כרבא א"כ) גם לכסות הזרעים פטור, (ר"ל אפי' הוא תולדה דזורע, סו"ס כל מה שלא מפורש בתורה פטור). איך יפרשו מ"ש במשנה דשביעית הנ"ל, דאיך חל חיוב מלקות על חרישה בשביעית. וכתב דאפ"ל שהגמ' דמ"ק אזלא כר' ישמעאל דקיי"ל כותיה, דדריש קרא דבחריש ובקציר תשבות לקצירת העומר. והמשנה דמכות הנ"ל אליבא דר"ע דדריש קרא לענין תוספת שביעית, והזכיר הגמ' דמ"ק (ג' ע"ב) כי אתא רב דימי אמר יכול ילקה על התוספת ונסיב לה תלמודא לפטורא ולא ידענא מאי תלמודא ומאי תוספת, ר"א אמר ה"ק יכול ילקה על חרישה דאתא מכלל ופרט וכלל, ונסיב לה תלמודא לפטורא דא"כ כל הני פרטי למה לי. ור' יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים לפני ר"ה דאתא מבחריש ובקציר תשבות, ונסיב לה תלמודא לפטורא כדבעי' למומר קמן. ופירש"י דגמר שבת שבתון משבת בראשית. [והוא לקמן ד' ע"א, דאמרו מה לשבת היא אסורה, לפנייה ולאחריה מותרין, גם כאן וכו']. וכ' הרב תורת ציון דלר"ע לא ילפינן משבת בראשית וא"כ לר"ע לוקין על חרישה גם בתוס' שביעית וכ"ש בשביעית עצמה, ועפ"ז כתב שם דמתני' דיש חורש תלם א' וכו' אליבא דר"ע היא, ולדידיה אפי' לאוקימתא בתרייתא, (במחלוקת אי לקי על חרישה) דלדידיה חרישה כתובה בתורה והו"ל אב. וע"ש שהאריך עוד בזה.

[והתוס' שם ד"ה יכול הקשו איך ילקה על תוספת דגם לר"ע אין בו אלא עשה דבבבא ובקציר תשבות ותירצו דמהפסוק למדנו שיש תוספת שביעית וכל דין שביעית יהיה בשיטת, דהכי אמר רחמנא דשביעית מתחילה משישית (זמן התוס' וא"כ הוא כשביעית. עכ"ל)].

והנה כל התירוץ של הרב תורת ציון הוא דחוק להעמיד כל הסוגיא דידן רק אליבא דר' ישמעאל והמשנה ההיא שנאמרה בסתם להעמידה כר"ע, ויש הרבה לשאת ולתת בדבר.

ואי לאו דמסתפינא חשבתי לפרש דמ"ש רש"י ותוס' בפסחים (מ"ז ע"ב) דלמ"ד חורש בשביעית לא לקי מוקי לההיא דיש חורש תלם אחד וכו' בחורש ומחפה הזרעים, כוונתם בזה דהוי זורע ממש ולא תולדה דזורע, דאפשר שהיה דרך זריעה בכך והו"ל זורע ממש ולא תולדה דזורע, וע"כ חייב עלה דזורע מפורש בתורה, דעיקר הזריעה אינה נתינת הזרעים אלא חיפויים בעפר דבזה

מתבצעת הזריעה בפועל ממש, וא"כ זה שנתן זרעים ואח"כ מחפה אותם במחרישה הו"ל זורע ממש בפעולה זו.

ושוב זיכני ה' וראיתי שכן פירש הרש"ש ז"ל בפסחים שם, ע"ד רש"י ד"ה ושביעית וכו' וז"ל ק"ל למ"ד במ"ק (ג' ע"א) מכדי זמירה וכו' דאהני חייב אאחרייתא לא מיחייב, ומפיק מזה גם חרישה ע"ש, איך יפרנס המשנה הלזו דמחייב אחרישה בשביעית, ולפי מ"ש (בב"ב י"ט) דדרך היה להניח זרעים בבורך המחרישה והיא נקובה ובשעה שחורש נופלים הזרעים אחד אחד במקום החרישה, י"ל דבכזה מיירי מתני' דהוי זורע ממש, (וע"ש עוד מ"ש בזה). עכ"ל. והוא קרוב למ"ש בעוניי, דהוי זורע ממש וע"כ חייב עלה. אלא דקשה מלשון רש"י ז"ל שם, שכתב וחורש תולדה דזורע כגון חורש לכסות הזריעה. עכ"ל. והרי כתב "תולדה דזורע" והדרא קושיא לדוכתה. והתוס' שם כתבו, דמחפה חייב משום זורע. ועדיין צ"ע.

וזכורני שראיתי לא' האחרונים שדן במכונת זריעה שהיא כעגלה שנמשכת אחר בהמה, ותוך כדי הילוכה מטילה זרעים באדמה, ואח"כ מכסים אותם בעפר ע"י טרקטור או מחרישה. אי חשיב זורע ממש מן התורה להתחייב על זה. ולפי מ"ש נראה דבזה כו"ע יודו דהוא זורע ממש וחייב.

והלם ראיתי לרבינו המאירי ז"ל בחידושי למס' מו"ק פ"א (ג' ע"א) שכתב וז"ל, אע"פ שביארנו שחרישה אינו לוקה עליה מן התורה בשביעית, מ"מ איסור עשה מן התורה יש בה כדכתיב בחריש ובקציר תשבות, ואע"פ שהוא נאמר בשבת, בסוגיא זו פירשנוהו על השביעית. ויש צדדין שהוא לוקה על החרישה והוא אם חרש לחפות זריעותיו בחרישתו, ולא משום חרישה אלא משום זריעה שהחיפוי בכלל זריעה הוא, כמו שביארנו בכלאים (והוא לעיל דף ב' ע"ב ד"ה הזורע את הכלאים. וע"ש). א"כ מ"ש במכות (כ"א ע"ב) יש חורש תלם אחד וחייב עליו ח' לאוין וכו', ונמצא שלוקה על חרישת שביעית וכן על חרישת כלאים, וכאן אמרנו בשניהם שאינו לוקה על חרישה, אתה צריך לפרשה במחפה את זריעותיו והוא תולדת זריעה, עכ"ל. והרי דבריו ז"ל כדבריו רש"י הנ"ל, ובפירוש קאמר דהוא תולדת של זורע. ואיך היה ניחא ליה דלוקה עליה. ואולי מ"ש תולדה דזורע לאו דוקא, אלא לאפוקיה מחרישה קאמר, ולעולם חשיבה זריעה ממש וע"כ חייב עליה. וכמ"ש לעיל. רק באו לומר דאע"ג בפעולה זו נראית לעין כל כחרישה דהא לוקח מחרישה עם השור וחורש, עכ"ז התכלית שלה היא זריעה ולא חרישה, וזהו תולדת זורע. ותהלות לא-ל יתברך מצאתי דבר זה מבואר ומפורש בדברי מרן החזון איש ע"ה. והיא לו נדפסה על שביעית (סימן י"ח סוף אות ב') וז"ל, ולמ"ד מחפה משום זורע חייב עליו בשביעית לכו"ע גם למ"ד שאין לוקה על התולדות, דמחפה בכלל מה שאמרה תורה שדך לא תזרע, דהוי מחפה בכלל. וזה מוכח דאם לא כן לא משכחת לה חורש בשביעית שילקה. והאחרונים ז"ל דקדקו בלשון רש"י פסחים (מ"ז ע"ב) שכתב דמחפה תולדת זורע. (וכאמור גם המאירי הנז' כתב כן). ונראה כונת רש"י על המציאות דאע"ג דהרי חורש הוא, מ"מ יש בו תועלת צמיחה וזריעה בתולדתו, ובאמת מפני תולדתו הוא בכלל הכתוב שדך לא תזרע. עכ"ל. ונתתי שמחה בלבי שנתכונתי לדעתו הגדולה והרחבה. ובזה יבא הכל על מקומו בשלום.

והלם ראיתי בכרם ציון הל' שביעית סוף פ"ג ה"ח, שכתבו י"א שהחורש לחפות זרעים חייב משום זורע. וציינו למאירי וחזו"א הנ"ל (ולא ידעתי למה התעלמו מרש"י ותוס' ועוד שכתבו כן). והוסיפו דהמנחת חינוך (מצוה שכ"ו) מסתפק דאינו חייב. עכ"ד.

ודיברתי בזה עם ידידנו הגדול הגר"מ מאזוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים, בשמחה של מצוה, ולמחרת שירטט וכתב לי בזה"ל: י"ב סיון התש"ס. ידידנו ויקירנו וכו' כמה"ר ר' שלמה עמאר שליט"א. שלום וברכה. עיינתי בקושיתו ע"ד הרש"ש, בפסחים (דף מז ע"ב) מלשון רש"י שכתב וחורש "תולדה" דזורע. ולענ"ד כוונת הרש"ש פשוטה, דרש"י מפרש כאביי במו"ק דחייב על החרישה בשביעית, אבל לדידן אליבא דרבא יש לתרץ כמ"ש הרש"ש, דחורש דמתניתין הוי זורע ממש, ולא תולדה דזורע. וזה מדוקדק בלשונו שכתב קשה לי למ"ד וכו', איך יפרנס המשנה הלזו וכו'. ולפמש"כ בב"ח וכו', יש לומר דבכזה איירי מתני' זורע ממש. ע"ש. ומצינו בכמה מקומות דרש"י מפרש שלא אליבא דהלכתא. ואכמ"ל. עכ"ל.

והנה אם נפרש כדבריו נמצא דהתוס' חולקים בזה על רש"י, דהתוספות שם כתבו, דלמ"ד חורש לא לקי, מוקי הך דהכא בחורש ומחפה דמחפה חייב משום זורע. עכ"ל. ובפשוטו נראה דל"פ בזה, אלא גם רש"י וגם התוס' הוקשה להן, איך נפרש הך מתני' למ"ד חורש לא לקי, ושניהם העמידוהו בחורש ומחפה את הזרעים, ואינו חייב על זה משום חורש אלא משום זורע. וגם מהתוס' משמע דהוא תולדה דזורע וכמבוא ברש"י ז"ל, ובע"כ צריכים לפרש כמ"ש לעיל, וכאמור כן פירשה החזו"א להדיא.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"א

ה. אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק. ולא יחתוך היבלות מן האילנות. ולא יפרק העלים והבדים היבשים. ולא יאבק את צמרתו באבק. ולא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת. ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמה כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך. ולא יסוך את הפגין ולא ינקוב אותו. ולא יכרוך את הנטיעות ולא יקטום אותו. ולא יפסג את האילנות. וכן שאר כל עבודות האילן. ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות.

איזו זמירה אסורה מן התורה, ואם יש לחלק בין גפן לשאר אילנות

הרמב"ם פ"א ה"ה אין נוטעין וכו', ולא יפרק העלין והבדין יבשים. וצריכים להבין למה זה לא כלול בכלל זמירה, והרמב"ם ז"ל מונה את זה בין המלאכות דרבנן.

במסכת שביעית (פ"ב מ"ג) תנן, מקרסמין מזרדין ומפסלין עד ראש השנה. ופירש הרמב"ם ז"ל שם מקרסמין לכרות השיבולת ביד ולהניח התבן והוא כמו מכרסמין. מזרדין לכרות הענפים המתפשטין מן האילן, וזרדים שם הענפים הכרותים בעת הזמור, ומפסלין לכרות מה שיבש מן הענפים שהוא נפסד, גזור מן פסולת. עכ"ל. והר"ב ז"ל פי' מקרסמין כמו מכרסמין, כלומר חותכים וכורתים הענפים היבשים מן האילן, מזרדין הענפים הלחים כשהן מרובין רגילים לקוצצן ומניחין מקצת מהן וזהו זירוד, מפסלין שנוטל הפסולת, וי"מ מלשון פסול לך שחותכין כל הענפים שבאילן כדי שיתעבה, עכ"ל.

והנה להר"מ מפסלין היינו כריתת הענפים היבשים, והר"ב ז"ל מפרש כן במקרסמין, ולשניהם מותר לחתוך הענפים היבשים עד ר"ה. וידוע דלא התירו עד ר"ה, אלא דברים שגם בשביעית גופא אינן אסורין אלא מדרבנן, וכמ"ש הר"ב שם (פ"ב מ"ב) דבכה"ג לא גזור בתוספת שביעית (דכיון שבשביעית עצמה הוא דרבנן הו"ל גזירה לגזירה). וזהו שפסק הר"מ דכריתת ענפים יבשים בשביעית אסורה מדרבנן.

והנה בתפארת ישראל שם (אות י"ט) פי' מקרסמים כורת הענפים היבשים, והוסיף דהיינו כזמור בגפן מלשון זמורות, וכתב שם (אות כ"ב) דכל אלו בשביעית גופא מדרבנן הן וע"כ התירום עד ר"ה. וזה בודאי קשה דאם הוא כזמור בגפן אמאי אינו אסור מהתורה בשביעית, ולמה לא אסרו לעשותה בתוספת שביעית.

והנה כן מפורש בפי' הר"ש ז"ל והובא במלאכת שלמה שם, דמקסמין היינו זמור, אלא שלשון קירסום באילן וזמור בכרם, מלשון זמורות שכורתין ענפים של גפן, עכ"ל. ולכאורה מחוייבים אנו לומר דהר"ש ז"ל סובר דלא אסרה תורה זמירה אלא בכרם בלבד, א"כ זמירת שאר אילנות אינה אסורה אלא מדרבנן, וא"כ התירו לזמור שאר אילנות עד ר"ה, דבשביעית גופא הוא דרבנן וכנ"ל. וכנראה כך סובר גם התפא" ויתישב בזה מה שתמה בתוס' אנשי שם בשם הרש"ש ז"ל בהגהותיו, שתמה על הר"ש ז"ל, דא"כ אסור בשביעית מן התורה דכתיב וכרמך לא תזמור, והוא כתב לעיל מ"ב דכל הני דשרי עד ר"ה, הוא מטעם דאפי' בשביעית עצמה, אסור רק מדרבנן. וביותר תמוה דברי ר' יהושע (במשנה שם) דמתיר אפי' בשביעית עצמה. ולפמ"ש דאפי' בקירסום פליגי, וצ"ע עכ"ל. ולפי מ"ש אתי שפיר דלא אסרה תורה זמירה אלא בכרם בלבד, דמ"ש וכרמך לא תזמור כרם דוקא ולא בשאר אילנות, וע"כ התירו זמירת שאר אילנות עד ר"ה, ולא גזרו בזה בתוספת שביעית, משום דבשביעית גופא הוא דרבנן.

ואולי גם ברמב"ם ז"ל יש לפרש כן. דס"ל נמי דלא נאסרה זמירת שאר אילנות מן התורה אלא מדרבנן, ואשר ע"כ כתב הוא ז"ל להא דלא יפרק עלין ובדים יבשין, בתוך המלאכות דרבנן. אלא דפשטות לשונו שם (הלכה ב') לא נראה כן, שכתב, אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על

הזמירה, ועל הקצירה או על הבצירה, ואחד הכרם ואחר שאר האילנות, עכ"ל. הרי מבואר דאילן וכרם אחד הוא לגבי המלאכות שאסרה תורה בשביעית, ומאחר וזמירה אסור בכל מיני אילנות, הדרא קושיא לדוכתא דאם זמירה אסורה מדאורייתא בכל האילנות, איך מנה מפרק עלים ובדים יבשים בין המלאכות דרבנן. ובאמת כן מבואר בתוספות יום טוב בשביעית (פ"ד מ"ד) וז"ל: המדל, פירש הר"ב כדי שיגדל ויתעבה וכן פי' הר"ש. וצריך לחלק בין מדל לזירוד ופיסול דפ"ב מ"ג דלא שרינן אלא עד ר"ה, ואין טעם יפה לחלק כיון דזימור וכריתת האילן מדאורייתא בין בכרם בין בשאר אילנות, כמ"ש הרמב"ם בריש הלכות שמיטה (בודאי כונתו למ"ש לעיל - הכותב). וכנראה מדברי הר"ב במשנה דלקמן, (כוונתו לדברי הר"ב שם מ"ה ד"ה כדרכה), ומה לי שמזמר וכורת מקצת מהאילן כדי שיגדל הוא או שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני, הלכך נר' כפי' הרמב"ם שהמד' שכתב שהמידל הוא שיכרתם להיות עצים לאש וכו', עכ"ל.

הרי מפורש בדבריו ז"ל דפשיטא ליה בדעת הרמב"ם ז"ל דזמירה אסורה מן התורה גם בשאר אילנות, ולמד כן ממ"ש הר"מ ז"ל א' הכרם וא' שאר האילנות וכו"ל.

אלא שראיתי למרן החזון איש ע"ה בספרו לשביעית (סימן כ"א סקט"ו) דמ"ש הרמ' (פ"א ה"ב) אחד כרם וא' שאר אילנות לכאורה ר"ל דחייב מלקות בזימור שאר אילנות, וזה תימא וכמ"ש בסימן י"ז סק"כ. אמנם נראה כונת רבינו כאן לשלול שלא נאמר דין שביעית בשאר אילנות אלא בכרם וכדכתיב כרמך ל"ת ואת ענבי נזירך לא תבצור, ובשאר אילנות מותר לבצור כדרך הבורצים ומותר לנטוע ולהבריך ולהרכיב, (שאיסור נטיעה נלמד מאיסור זימור ובצירה, ונטיעה אסורה מה"ת וכמ"ר סימן י"ז סק"כ) וכו', ולזה הקדים רבינו דאע"ג דכתיב כרם, א' כרם וא' שאר אילנות בכלל איסור עבודת האילנות.

עו"כ החזו"א שם דמ"ש במו"ק (ג' ע"א) אין לי אלא זימור מנין שאין מרסמין ואין מזרדין, וכו' וכתב דלפירש"י זימור דשאר אילנות היינו מרסמין, וזירוד היינו ענפים לחים וגם בגפן הוא תולדה. דזימור הוא ביבשים, ואפשר דזימור דגפן כולל בין יבשים ובין לחים. אלא דבשאר אילנות קירסום ביבשים וזירוד בלחים. והר"מ (פ"ב מ"ג) בשביעית מפרש דזירוד הוא זימור [וכמ"ש לעיל הכותב]. וע"כ כונתו בשאר אילנות, דבגמ' אמרו אין לי אלא זימור זירוד מנין, וכן בפ"ב מ"ב לא בא להתיר זימור עד ר"ה.

עו"כ שם דמ"ש במו"ק כל מלאכה שבכרמך, בא לרבות שאר עבודות זולת הזימור ולפי שעבודות משתנות בשינוי קל כגון חרישה אב וחפירה ועידור תולדה, כמו"כ הזימור של שאר אילנות חלוק מזימור הגפן מצד טיב עבודתו. ולזה מרבה שאר עבודות. עו"כ בהמשך דמה שדימו שאר אילנות לכרם הוא לגבי בצירה ונטיעה שגם בשאר אילנות הוא דאורייתא וכמ"ש בגיטין (נ"ג ע"ב), אבל חתיכת ענפים דרבנן, וסתם רבינו בהלכה ב' (שכתב בסתם א' הכרם וכו'), שסמך על מה שהוסיף

אח"כ שאין חייבין אלא על שתי תולדות זמירה ובצירה, וממילא אמצעית זירוד, וכבר הזכיר זירוד בפ"ג ה"ט דמותר עד ר"ה, ולא התיר זימור עד ר"ה, וכו' עכ"ל.

הא קמן דהגאון ע"ה עמד על מ"ש הר"מ א' כרם וא' שאר אילנות, ודחק לפרש דלא קאי על כל המלאכות הנזכרות שם שהן המלאכות המפורשות בתורה גבי שביעית, אלא קאי על כל המלאכות מלבד זמירה דלא שייכת אלא בכרם בלבד, ומיישב בזה מ"ש בהלכה ה' מפרק בדים יבשים, דזה זימור דשאר אילנות שאינו נכלל בזמירה הכתובה בתורה. ועוד הוסיף לבאר את הענין לפי שיטתו, דהר"ם סמך על מ"ש דלא אסרה תורה אלא ב' תולדות שהן בצירה וזמירה, אבל זמירת שאר אילנות היא תולדה אחרת ונקרא שמה זירוד, וזירוד לא אסרה תורה, והיינו טעמא דהעבודות משתנות בקלות, כגון חרישה אב, וחפירה ועידור תולדה, כן זימור שאר האילנות שהוא שונה מזימור הגפן מצד טיב עבודתו, וע"כ נחשב תולדה אחרת לגמרי, וזהו שכתב דלא אסרה תורה אלא ב' תולדות, אבל זימור דשאר אילנו' לא מיקרי זימור אלא זירוד שמו, ולא נכלל באיתן תולדות שאסרה תורה. ואע"פ שהדברים יצאו מפי גדול וקדוש כמוהו, נראה דוחק לומר דהרמב"ם ז"ל שהזכיר כל ארבע מלאכות שאסרה תורה בשביעית, וחתם אותם בהאי כללא דאחד כרם ואחד שאר האילנות, מבלי לרמוז על כל חילוק שהוא, ונאמר דלא קאי אזמירה ונוציאה מכללא. וק"ו לשיטת החזו"א דס"ל שגם נטיעה אסורה מן התורה, אע"ג דהוא שונה מזריעה לגמרי גם בשמא וגם בטעמא, דמעשה הנטיעה שונה ומובדל מהזריעה בכמה ענינים, כתב הרב ז"ל דנלמד בק"ו מזמירה, (וע"כ לא לוקין עליו דאין עונשין מן הדין), וק"ו בן בנו של ק"ו דיש לאסור מן התורה זמירת שאר אילנות.

ומ"ש הרב ז"ל דהמלאכות משתנות בשינוי קל, וכו'. י"ל דיש חילוק בין זימור לזירוד ולקירסום ופיסול, ולא הרי זה כהרי זה, כמו שיש חילוק בין חורש ובין חופר ועוד, ואין כאן חילוק בין כרם ובין שאר אילנות, אלא בין סוגי המלאכות, ולא שנא' אילן ולא שנא כרם זימור דאורייתא, וזירוד וכו' דרבנן.

וכשנדקדק בלשון הרמב"ם ז"ל בפ"י המשנה (פ"ב מ"ג) נראה דדקדק הרבה בלשונו, דמזרדים פ"י שכורת הענפים המתפשטין מן האילן. וידוע דזמירה אינה רק במתפשטין מן האילן דוקא, ובכח"ג משתנה המלאכה מזמירה לזירוד, וגם בכרם אפשר דזירוד הוא דרבנן. ובמפסלין פ"י, לכרות מה שיבש מן הענפים שהוא נפסד. וגם זה שונה במהותו מן הזמירה, דשם כורת הכל, וכאן מוריד רק הפסולת שנפסדה ויבשה וע"כ נקרא שמו מפסל מלשון פסולת וכמש"ש. וגם בזה אפשר שגם בכרם אינו אלא דרבנן. אבל זמירה רגילה לעולם י"ל דגם בשאר אילנות אסורה מן התורה, וכפשטות דברי הר"מ בהלכה ב' הנז'. ובאמת שינויים אלו הם יותר גדולים מהשינויים שבין חורש ובין חופר ועוד. וע"כ ראוי לומר שמשנים הם את מלאכת זומר גם בכרם גופיה.

ובזה יובן היטב הוא דכתב מפרק עלים ובדים יבשים בין מלאכות דרבנן, בהלכה ה' שם, וכן מ"ש בפ"ג ה"ט דזירוד מותר עד ר"ה, דכל שבביעית גופא אינו אלא מדרבנן לא אסרוהו בתוספת שביעית וכמ"ש לעיל, ובשניהם לא חילק בין כרם ובין שאר אילנות, ואם איתא הו"ל לבאר להדיא דדינים אלו הם בשאר אילנות דוקא.

וכבר כתבתי לעיל שכן מבואר ומפורש בתוי"ט (פ"ד מ"ד) דזימור וכריתת אילן מדאורייתא בין בכרם בין בשאר אילנות, ולמד כן ממ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכה ב' הנז', אחד כרם וכו'. וכן הוכיח גם הר"ב בביאורו למשנה ה' שם. וכנ"ל. ובע"כ צ"ל לדברי התוי"ט דשאני מפרק מזומר, ויש לחלק בין מלאכת זמירה לשאר מלאכות דזירוד וכו', ולא בין כרם לאילן.

ולדברי החזו"א ע"ה דמחלק בין כרם ובין שאר אילנות, אפשר דגם זירוד ומפרק אסורים מן התורה בכרם. ובאמת כתב כן בסוף דבריו שם (סי' כ"א סקט"ו) דאפשר דבגפן הכל בכלל זימור וצ"ע בזה. ע"ש. ולא זכיתי להבין דב"ק דכתב דהמלאכות משתנות בשינוי קל וכו', וא"כ היה לו לחלק בין המלאכות לסוגיהן, והוא ז"ל חילק בין כרם לשאר אילנות, ואע"ג דיש הבדלים בין זמירת כרם לשאר אילנות, מ"מ יש הבדל גדול בין זמירה וזירוד גם הגפן גופיה. ואולי משום זה נשאר בצ"ע.

והנה האגלי טל במלאכת זורע (סק"ד) הובא בספר המפתח שם, כתב דקציצת ענף חי כדי שיתחזק האילן מיקרי זומר, אבל סילוק ענף יבש הוא קירסום, ובזה אתי שפיר דזומר שייך גם בשאר אילנות, ומ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכה ה' דמפרק בדין ועלין יבשים הוא דרבנן, משום שאין זה זומר. והדברים שכתבתי לעיל הם כדברי האגלי טל ע"ה. ובודאי שכן יפרש התוי"ט דפשיטא ליה בדעת הר"מ והר"ב ז"ל דגם בשאר אילנות הזמירה מדאורייתא, ובודאי דיחלקו בין זמירה, ובין פירוק ענפים יבשים שהם מדרבנן.

והנה מרן החזו"א בשביעית (סימן כ"ו סק"א) הביא דברי האגלי טל הנז', וכתב שעייין בדבריו ולא נתיישבו דברי הרמב"ם ז"ל בדבריו. וע"ש שכתב דלא קשה על הר"מ מקירסום, לא שייך באילן אלא כתבואה (כמבוא בדבריו פ"ב מ"ג) [והבאתיו לעיל]. אבל הקושיא היא מזירוד דחשיב ליה במ"ק (ג' ע"א) תולדה, וזירוד הוא כריתת ענפים להצמיח ולא כריתת יבשים, וכמבואר בר"מ בפי' המשנה שם, (ובשבת ק"ג ע"א), וקשה אי כל האילנות בכלל זימור, מהו זירוד דהוי תולדה. ע"ש. והנה אי משום הא לא קשיא, דכבר כתבתי לעיל, דהר"מ אמנם מפרש בזירוד דהוי בענפים לחים אך דקדק וכתב, שכורת הענפים המתפשטים מן האילן, ובזה שונה מזמירה, דשם כורת לא רק המתפשטים מן האילן. ובשינוי קל משתנים המלאכות כטוהר לשונו של החזו"א שם. ובאמת מצאנו להר"מ בפי' המשנה שביעית (פ"ד מ"ה) דתנן אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה. וכתב הר"מ ז"ל שם כורתין האילן במקום ידוע ממנו, כדי

שיתחזק כוחו ויתן פריו בעתו לרוב, כמו הזמיר לכרמים, עכ"ל, והוא סיוע גדול למה שכתבתי דומירה היא מיוחדת ובמקום ידוע, ואילו זירוד הוא בענפים המתפשטים, ואפשר דאין עיקרו לחיזוק האילן אלא כדי שיהיו האילנות מסודרים ואפשר לעבור ולעבוד מסביבם באין מפריע. ומרן החזו"א ע"ה הרגיש בדברי הר"מ הללו, וכתב דהוא תיאור כללי לזימור של תועלת הצמיחה דצריך דקדוק מקום כפי מפקד טבע האילן.

ואולם החזו"א שם הוסיף וכתב דבלשון הר"מ בשבת שם מבואר דזירוד בשאר אילנות הוא זימור בגפנים, ולא הועילו דברי הא"ט כלום. וזה קשה, דזה כלשון הר"ש ז"ל בשביעית שם שהזכרת לעיל משם המלאכת שלמה, דמזה נראה דמחלק בין כרם לשאר אילנות.

ועיינתי בדברי הר"מ במשנה דשבת הגז' (פי"ב מ"ב) שכתב דמזרד הוא הכורת ענפי אילנות ומקרסם כורת מהירקות מה שעלה מעל פני הארץ, וכתב דשתי מלאכות אלו כשמתכוין לתועלתו במה שכרת הוא מאבות מלאכות קוצר. ואם נתכוין לתקן הצמח כדי שירבו ויגדלו כאשר יעשו בזמורות הגפנים הוא זורע, עכ"ל. והנה אם היה כותב את זה גבי שביעית היה מקום לדייק כמ"ש החזו"א, אך בשבת שאני דשם כל התולדות אסורות מהתורה כאבות עצמם, וע"כ גם כל צורות כריתת ענפים באופן שמועיל להצמיח העץ אע"פ שתהיה שונה לגמרי ממלאכת הזמירה, מ"מ היא ג"כ תולדות זורע וחייבין עליה בשבת דעל כל התולדות חייבין. וזהו שכתב הרמ"ז שם ואם נתכוין לתקן הצמח וכו' הוא זורע, כלומר תולדות זורע, אבל בשביעית שאין אסור מה"ת אלא אותם ב' אבות ושתי תולדות בלבד, אבל שאר התולדות כולם אינן דאורייתא אלא דרבנן, ואפינו נוטע דדמי לזורע יותר מזומר, לא נאסר מן התורה להרבה פוסקים, וגם החזו"א דסובר שנוטע אסור מה"ת, מודה שאין לוקים עליו משום שלא נכלל באותם מלאכות, ורק נלמד בק"ו מזומר, ואין עונשין מן הדין, וק"ו שאין בזירוד וקירסום וכל מפרק איסור תורה, דאפילו שהם מצמיחים והן תולדות זורע, כמו שזמירה תולדה זורע, מ"מ זימור אסור תורה וזירוד ומפרק לא אסור תורה בשביעית. ולא זכיתי להבין ראית מרן ע"ה משבת לשביעית. ואע"ג דכונתו להוכיח שהן דומים זל"ז ורק השמות מוחלפים מכרם לשאר אילנות, אבל באותה מלאכה עסקינן, מ"מ לא לזה התכוין הר"מ ז"ל, אלא בא לומר דאע"פ שהיא תולדה אחרת מ"מ כל שהתכוין לתקן הצמח שירבה ויתגדל הוא מאבות זורע, דומיא לזומר בגפן שגם הוא תולדת זורע. תדע שכן הוא, שהרי אמר את זה על זירוד וגם על קירסום, ובחדא מחתא מחתיניהו, ועל שניהם אמר שאם מתכוין להגדיל הצמח הוא זורע. והרי בקירסום פירש שם בזה"ל, מקרסם הוא הקוטע ירקות וכורת מהם מה שעלה על פני הארץ, עכ"ל. ואח"כ כתב וזה המקרסם והמזרד כשהוא מתכוין וכו', והאם יעלה בדעת לומר שמקרסם בזה הוא זומר של כרם. ועם כל זה אמר שאם לגדל הצמח הוא מכין, כאשר יעשה בזמורות הגפנים הוא זורע. ובע"כ דכונתו לומר, שגם זה הוא תולדה כמו שזומר הוא תולדה, ולא רצה לומר שזירוד הוא הזומר שבכרם וזה נלע"ד ברור בעה"ו. וממילא יצדקו דברי התו"ט וכן דברי האגלי טל.

עו"כ בחזו"א שם אבל כל זה גרם לאחרונים ז"ל מפני שפירשו דהר"מ בא לאשמעין דזימור של שאר אילנות הוא נמי זימור, אבל הוא תמוה שהרי כל דברי הר"מ יש להם מקור בדברי חז"ל, ודבריו אחד בכרם ואחד שאר האילנות הוא ממכילתא הנשנה ע"ד שאמרו (ב"מ פ"ז ע"ב) אשכחן כרם וכו', והן דברי הר"מ, דמצד מיעוט כרם אין כל מילי לא, אתרבי כל אילנות, ושם (על) כל דיני שביעית לחייב נוטע ובוצר כדרך הבוצרים, אבל זימור בשאר אילנות ליכא אלא זירוד, ונצולו דברי הר"מ שלא יוסתרו מן הגמ', ושלא יהיו סותרים דברי זימור חתיכת זמורות הגפנים ור"ל דבשאר אילנות אינו עיקר הזימור, עכ"ל החזו"א.

והנה כל זה הוא לשיטתו ז"ל, דאין זימור בשאר אילנות כי אם זירוד בלבד, אך לפי מ"ש דיש זימור באילנות, ויש גם זירוד בכרם, א"כ א' כרם וא' שאר אילנות, פירושו כפשוטו, דעל כל אותם מלאכות קאי, כולל זימור שישנו גם בשאר אילנות. וגם בהם אסור הזימור מן התורה. ומ"ש בגמ' בקירסום וזירוד הם מדרבנן לא קאי רק על שאר אילנות בלבד, אלא גם בכרם אינו אסור מן התורה אלא זימור, אבל זירוד וכל שאר מפרקין אפי' מכוין להצמיח ולהגדיל האילן או הכרם, ובאמת הוא תולדה של זורע, ובשבת חייב על כל אלה בין בכרם ובין שאר אילנות, מ"מ בשביעית פטור בכל אלה, וגם מותר מן התורה, דאע"ג דהם תולדות, מ"מ אין לך אלא אותם מלאכות שאסרה תורה בפירוש ותו לא מידי.

ומצאנו דוגמא לזה מהא דאין קוצצין בתולת השקמה בשביעית (במשנה שביעית פ"ד מ"ה) ור"י אומר כדרכה אסור אלא או מגביה וכו'. וכ"פ הרמב"ם ז"ל (פ"א הכ"א) כדרכה אסור וכלא שדרכה מותר. ופירש הרב ז"ל כדרכה אסור שהיא מתגדלת ומתעבה בכך והוי כעין זומר בגפנים, עכ"ל. הרי דאפילו שכדרכה הוא דומה לזומר בגפנים ואסור בשביעית, מ"מ כשמשנה מותר. והדבר יותר מבואר בפ"י הר"מ ז"ל שם וז"ל, והשקמה מין מן התאנים, כורתים האילן במקום ידוע ממנו כדי שיתחזק כוחו ויתן פריו בעתו לרוב, כמו הזמור לכרמים. א"ר יהודה אסור לירות ממקום ידוע, ומותר לירות על פני הארץ אפי' למעלה מעשרה, מפני שדרכה להקצץ תוך עשרה, והלכה כר' יהודה. עכ"ל.

הנה מבואר ומפורש דגם בשקמה שייך איסור זימור והוא כריתתו במקום הידוע לזה, ועכ"ז כשמשנה מדרך הזימור וכורת למעלה מעשרה, או למטה ע"פ הארץ מותר. נמצא דע"י השינוי מדרך הזמירה משתנה שמו ומשתנה גם הדין, דמעתה לא נקרא שמו זומר ומותר הוא, ואע"ג דגם עתה הוא תולדת זורע, מ"מ לא אסרה תורה אלא התולדות המפורשות בתורה, וזאת לא מפורשת שם. אלא דקשה למה התירו לגמרי בשביעית, והרי כל התולדות שלא פורשו בתורה אסרום חכמינו ז"ל, וכדשנינו בברייתא דבמו"ק (ג' ע"א).

ואולם הרמב"ם ז"ל בלשונו הזהב יישב לנו גם קושיא זו בצורה נפלאה, שכתב שם (פ"א הכ"א) אין קוצצין בתות שקמה בשביעית כדרך שקוצצין בשאר שנים, שקציצתה עבודת אילן, שבקציצה זו תגדל ותוסיף. ואם צריך לעציה, קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה, עכ"ל. נמצא דגם שלא כדרך עבודתה לא התירו אלא כשהוא צריך לעציה דוקא, אבל אם אינו צריך לעציה אע"פ ששינה מדרך עבודתה אסור, וה"ט דהויא כשאר תולדות דאסורות מדרבנן.

וע"ש במהר"י קורקוס ז"ל שכ', ורבי' פי' במשנה כדי שיתחזק ויתן פריו לרוב כמו הזמור לגפנים. וע"ש שכתב עוד דשלא כדרכה לא מקריא עבודה.

ואם כנים דברים אלו יוצא דאיסור קציצתה כדרכה ולצורך האילן, הוא מן התורה ות"ל יתברך שמו שכאשר דימיתי מצאתי ראיתי לכמה גדולי עולם, והובאו בספר המפתח שם, והם המשנה ראשונה (שביעית פ"ד מ"ה), ופאת השלחן בית רידב"ז (ס"א א') וכתבו ועיין פי' המשנה.

וע"ש עוד שכתבו משם החזו"א בשביעית (סימן י"ט סק"ד ד"ה ויש) שכתב דקציצת בתולת שקמה הוי תולדה ואסורה מדרבנן, ועוד כשיתכוון לעצים מותר מה"ת, עכ"ל. והוא פשוט וברור לפי דרכו הנ"ל. אך כאמור יש מקום לפרש כמ"ש בעניותי, ונתתי שמחה בלבי על חסד ה' עלי. שלפי זה, יש לנו מזה סיוע לכל האמור לעיל.

וז"ל המשנה ראשונה שם מפני שהיא עבודה, וגם לא יחפה בעפר דרישא לא תני הכי, דהתם תיקון עפר אינו אלא מדרבנן, והכא מפני שהיא עבודה, מדאורייתא, דהוי כזימור בגפנים כמ"ש הרמב"ם, עכ"ל. ומלבד מה שנסתייעתי ממנו כאמור, עוד מצאנו עוד חבר להתוי"ט והגא"ט דלהרמב"ם ז"ל זימור דשאר אילנות נמי מדאורייתא הוא.

והמלאכת שלמה הביא דברי רשב"ם ז"ל בב"ב (פ"י ע"ב ד"ה הלכך) ע"ש דמשמע ממנו שאיסור מן התורה. ועוד נשוב לזה בעה"ת.

עוד נראה להוכיח כן מהמשנה בשביעית (פ"ד מ"ו) דתנן, המזנב בגפנים והקוצץ קנים ר' יוסי אומר וכו', ר"ע אומר קוצץ כדרכו בקרדום וכו'. ופסק הרמב"ם ז"ל כר"ע (פ"א ה"כ) ע"ש. והר"מ שם פירש המזנב, לכרות קצת מן הענפים, עכ"ל. ונראה דלא בכדי כתב לשון זה, אלא ר"ל דזה כורת רק מעט ולא זומר הוא. עו"כ שם בסוף ד"ה ירחיק, וז"ל והענין שאין צריך שנוי בכרתו וזה כשלא נתכוין לזמור עכ"ל. ונמצא לפ"ז דע"י שנוי כל שהוא יצא מכלל זומר, והואיל ולא מכוין לזמור, אלא צריך לעצים, וגם שונה שכורת רק קצת מן הענפים, ע"כ מותר בשביעית. וכנראה שיש דרך לזנב שמוכיחה שאינו מכוין לזמור, דדרך הזימור ודרך המזנב שונים באופן ביצוע העבודה, ואולי גם כלי העבודה מתחלפים, וע"כ אמר ר"ע קוצץ כדרכו בקרדום או במגל

ובמגירה ובכל מה שירצה. ושו"ר שגם הר"ש ז"ל שם כתב בשם הערוך דהמזנב, קוצץ מקצת הענפים מלו ויזנב, ע"ש. והנה כאן מיירי בגפנים דלית מאן דפליג דזמירתן היא איסור תורה. ועכ"ז כיון שמשנה בדרך העבודה כבר אין בהם איסור תורה ומכיון שגם לא מכיון לזמור וכמ"ש הר"מ ז"ל, התירו לגמרי וכנ"ל.

והנה הרא"ש ז"ל שם (או' ח') פי' המזנב, שחותכים זנבות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביר וכו'. וכע"ז כתב בפי' מהר"י בן מלכי צדק ז"ל שם, ע"ש. ואפשר דלמדו שע"י חיתוך הזנבות הוא שינוי גמור ממלאכת הזמירה, וע"כ אין בזה איסור דאורייתא, ואפי' שזה מגביר את הצמחתו והוי תולדה דזורע, מ"מ לא אסרה תורה אלא התולדות המפורשות ועדיין צ"ל לדבריו למה לא אסרו את זה מדרבנן כשאר התולדות, ובשלמא להר"מ לא קשה דכתב, דלא מתכוין לזמור, אבל להרא"ש והר"י במ"צ ז"ל שכתבו, כדי שיעלה הגזע ויגביר וכו', למה לא אסרוהו מדרבנן, וצ"ע בזה.

והרב ז"ל בפירושו נטה בזה מפי' הר"מ ז"ל ופי' כהרא"ש ז"ל הנז'. ואולם התו"ט שם כתב וז"ל ופי' הרמב"ם בדברי ר"ע כשלא נתכוין לזמור וכו'. עכ"ל, ובמלאכת שלמה הביא דברי הר"ב ז"ל וכתב דהרב יהוסף ז"ל כתב עליו, פירוש זה אינו נראה דזה ודאי אסור, אלא ה"פ שמזנב הגפנים כדי לשורפם או לדבר אחר ע"כ.

עוד ראיתי בתפארת ישראל (יכין אות לי) שכתב, נ"ל דמזנב אינו כמו מזמר, דאת"ה היכי שרי ר"ע, הגם שכוונתו לעצים, עכ"פ איכא משום מראית העין, ועוד הרי דבר שאינו מתכוין אם הוא פסוק רישא אסור לכ"ע (כשבת דק"ג ע"א) והרי ע"כ ישיבית הגפן ע"י מלאכה דאורייתא, ולא דמי למסקל שהוא מד"ס. אלא זומר הוא שחותך ראש הגזע, ומזנב קוצץ הענפים מהצד, לעצים שצריך, עכ"ל. ושמתתי שת"ל הוא תתא דמסייען בכל מ"ש בזה.

עוד ראיתי במשנה ראשונה שם שגם הוא הביא פי' הר"ב וכתב שכ"כ הרא"ש, והקשה עליהם דהיינו זומר דאסור מדאורייתא והיכי שרי ר"ע, והרי אסור לקצוץ בתולת שקמה אפי' מתכוין לעצים דמ"מ מתקן הואי וכתב בהאי לישנא, ואילולי דבריהם נראה דמזנב לאו היינו זומר, דזומר היינו שקוצץ כל הזמורות, והכא אינו אלא מזנב שחותך קצה הזמורות, וכ"כ הערוך והרמב"ם [צ"ע אם הוא גורס בדבריהם קצה במקום קצת, או שט"ס נפלה נפלה בדבריו וצריך לגרוס בדבריו קצת במקום קצה. הכותב.] ובזה אינו מתקן האילן אלא מיקל עליו שלא יתיבש מתוך כובד ורובי הזמורות, והוי דומיא דסיפא אילן שנפשח וכו' לא שיעלה אלא שלא יוסיף. והיינו דתני לה בהדי קוצץ קנים, דקנים לאו אילן נינהו ולא שייך בהו זמירה. אלא דר"י הגלילי מחמיר דדמי לזמירה ואיכא משום מראית העין, ומצריך הרחקת טפח להיכרא, ור"ע לא חייש דמזנב לא דמי כלל לזומר, זה נ"ל ברור, ודברי הרא"ש והר"ב צ"ע, עכ"ל. וע"ע בתוס' אנשי שם בזה.

והנה אנו רואים דכל שינוי באופן החיתוך של הזמורות, או שינוי בכמות שחותך כל הזמורות או רק קצתן, משנים את הדין אם לאיסור תורה וחיוב חטאת, או לאיסור דרבנן בלבד, או להתירן לגמרי מצד שהוא אוקומי אילנא, או מפני סיבות אחרות, וכן ראינו שגם התפא"י וגם המשנה ראשונה מיפשט פשיטא להו דאין חילוק בין כרם ובין שאר אילנות לענין זמירה, וכמ"ש התוי"ט והא"ט וכנ"ל.

וע"כ גם מ"ש הרמב"ם בהלכה ה' דמפרק בדים ועלים יבשים הוא מדרבנן, נראה שמדבר גם בכרם דזו מלאכה אחרת, ואע"פ שגם הוא תולדה דזורע, מ"מ לא נאסרו כל התולדות, אלא רק אלה המפורשות בתורה בלבד, ונשארים דברי הרמב"ם ז"ל ברורים כפשוטם במ"ש בהלכה ב', א' הכרם וא' שאר האילנות דקאי על כל הארבע מלאכות דכולהו שוים בכל האילנות בלא חילוק, וגם דבריו שבהלכה ה', מכוונים על כל סוגי אילנות וכרם, שאל"כ נצטרך לידחק ביותר ולומר דמ"ש בהלכה ה' לפני דין המפרק, שלא יאבק ולא יעשן ג"כ שייכים בין בכרם ובין בשאר אילנות, והמפרק עלים ובדים יבשים שעומדת בתוכם נוציא מהכלל ונאמר דזה הולך רק על שאר אילנות בלבד, אבל בכרם אינו רק מדרבנן אלא הוא ממש זומר ואסור מן התורה, והוא דבר שקשה להולמו בדברי הרמב"ם ז"ל, אבל לפי מ"ש כל דברי הרמב"ם ז"ל, שוים ושקולים גם בהלכה ב' וגם בה"ה, ובכול מדובר בין בכרם ובין בשאר אילנות בלא יוצא מן הכלל. ובאמת שגם מרן החזו"א גופיה כך הבין בדברי הרמב"ם ז"ל דאינו מחלק בין כרם לשאר אילנות בענין זומר, וכמ"ש בדבריו בשביעית סימן י"ט סק"ד ד"ה ויש, שכתב וז"ל ואף לדעת הר"מ דכל אילנות אסירי בזימור מה"ת, מ"מ נראה דקציצת בתולת שקמה תולדה, ועוד דבאינו מתכוין אלא לעצים מותר מה"ת למש"כ לעיל, עכ"ל.

הנה כאן כתב בפשיטות דלהר"מ ז"ל כל האילנות אסורות בזימור מן התורה. ומיהו כבר כתבתי לעיל שמפירוש הר"ש ז"ל בשביעית (פ"ב מ"ג) והובא במלאכת שלמה שם, נראה דמוכרחים לפרש כדברי החזו"א, דפירש שם דמקסמין היינו זימור, אלא שלשון קירסום באילן וזימור בכרם. וכיע"ש. ובע"כ צ"ל דלא אסרה תורה זימור אלא בכרם בלבד, אבל בשאר אילנות איסורו דרבנן, וכ"נ מהתפא"י שם (או' י"ט) וכמ"ש. (וזה דלא כמ"ש משם התפא"י בפ"ד מ"ו (אות ל"ו) וצריך להתיישב בדבריו ז"ל).

ולכאורה כן נראה גם מפירוש"י ז"ל במועד קטן (ג' ע"א) שכתב בד"ה זימור, מחתך ענפים יבשים של גפן, עכ"ל. עו"כ שם בד"ה מקרסמין היינו זימור, אלא שקירסום שייך באילנות: מזרדין, מחתך ענפים יבשים ולחים, לפי שיש לאילן יותר מדאי. עכ"ל. ומקרסמין היא אחת מהתולדות הנלמדות בברייתא שם, מדרשה דשדך לא כרמך לא. שע"ז אמר רבא שם, כולהו דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ואם מקרסמין הוא הזימור דשאר אילנות ואינו אלא מדרבנן. הרי מפורש כאן כדברי מרן החזו"א ע"ה, דלא נאסר הזימור דשאר אילנות ואינו אלא מדרבנן. הרי מפורש כאן

כדברי מרן החזו"א ע"ה, דלא נאסר הזימור מן התורה אלא בכרם לבדו. ועיי"ל במ"ש מהחזו"א סימן כ"א ס"ק ט"ו, שעל זה בזה יסוד דבריו ז"ל. וראיתי בתורת השביעית להגר"צ הלוי ז"ל (עמ' מ' ד"ה והבדים) שהאריך בדברי רש"י הנ"ל ובמ"ש בשבת, יע"ש.

עוד כ' בתורת השביעית שם (עמוד מ"ב ד"ה ראיתי באה"ד) להוכיח דזימור דשאר אילנות אינו אלא מדרבנן, ממ"ר בע"ז (נ' ע"ב) ואלא זיהום אגוזים קשיא מ"ש זיהום דשרי, ומ"ש גיזום דאסור, ורש"י שם (ד"ה כאן וכאן) פ"י דגיזום, שקוטף את הענף כדי שיוציא נופות הרבה סביבות הגיזום, וכן מפרש ר"ח שם, ולפ"ז הו"ל זימור, ואם זימור גם בשאר אילנות הוא מן התורה, א"כ מאי פריך מגיזום דאסור מה"ת על זיהום דרבנן, עכת"ד. ולא ידעתי למה הביא ממרחק לחמו, ולא הוכיח מרש"י דמו"ק הנז' שכתב שמקורם הוא זימור בשאר אילנות, והוא מאותם מלאכות המנויות בבביתא שכולם דרבנן, וכנ"ל. ואדרבא מרש"י דמו"ק מוכח שפיר דפי' להדיא שקירסום הוא זימור בשאר אילנות, אבל מההיא דע"ז יש מקום לדחות, ולומר דאע"פ שפי' שמגזם הוא שקוטף את הענף וכו', מ"מ אפ"ל דיש הבדל בין זה ובין זומר באופן החיתוך וכן בכמות וכו', והן ב' סוגי מלאכות, ואע"פ שגם זה תולדה דזורע, מ"מ אין לנו שיהיה אסור מן התורה אלא רק המלאכות המפורשות בתורה בלבד. וצ"ע.

עוד ראיתי לו שם שהביא דברי רשב"ם ז"ל בב"ב (פ' ע"ב) ד"ה מפני שמשמע ממנו שגם בשאר אילנות הזימור אסור מה"ת, וכן הביא דברי התו"ט בשביעית (פ"ד מ"ד) הנ"ל, וכתב עליו בזה"ל, מה שהביא ראיה ממ"ש רבינו (הרמב"ם) בריש הל' שמיטה בין בכרם בין בשאר אילנות, אינו ראיה לפמ"ש לעיל כוונתו בזה ע"ש. עכ"ל.

וחזרתי לעיין בדבריו על דברי הרמב"ם בהל' ב' אחד הכרם וא' שאר אילנות, והוא בעמוד ט"ז או' ג', וראיתי שהאריך בזה וכתב שהרדב"ז ז"ל שם הביא מקור לדברי רבינו ממכילתא. ע"ש. ולהלן כ' שהרדב"ז משמע דס"ל דמלאו דבצירה ילפינן לכל שאר לאוין דאחד כרם ואחד שאר האילנות משמע, וכן ס"ל החיי אדם דהבין דמ"ש רבינו א' הכרם וא' שאר אילנות, לענין העשה דשביתה וכל הלאוין, שכתב בשער מצות הארץ (פט"ו או' ג') אין חילוק בין כרם לשאר אילנות. וע"ש עוד שהאריך בזה. ולהלן כתב שכן הבין גם התו"ט פ"ד מ"ד, דאחד כרם וכו' קאי גם על זמירה דאסורה מה"ת גם בשאר אילנות. וכתב דמרש"י ז"ל בשבת (ע"ג ע"ב) משמע דזומר שייך רק בכרם, וע"ש שהוכיח כן גם מרש"י דמו"ק (ג' ע"א) וכמ"ש לעיל. (אלא שכתבתי דמו"ק מוכח טפי מאשר מרש"י דע"ז, ואותו דבר י"ל גם ארש"י ז"ל בשבת הנז'). וע"ש ששוב הביא דברי רשב"ם ז"ל דב"ב (פ' ע"ב), וסיים בזה"ל אלמא דס"ל (לרשב"ם ז"ל) דזמירה אסורה מן התורה בכל אילן, עכ"ל, וקשה לעמוד על דעתו בזה, אם הכריע הדין בזה אם לאו.

וחזות קשה הוגד לי שיש שרוצים לחדש בפרי הקיווי שזמירתו דמה דומה לזמירת הגפן, שיהיה דינו כדין הגפן, ותהיה זמירתו אסורה מן התורה, גם לשיטת מרן החזו"א ע"ה. ובודאי סמכו ע"ד החזו"א שכתב שיש חילוק בין זמירת הגפן לזמירת שאר האילנות, וכתב עוד דכל שינוי קל באופן עשיית המלאכה, מביא לשינוי בהלכה וכמ"ש לעיל משמו. ור"ל דלפי זה תהיה זמירת הקיווי אסורה מן התורה, הואיל וזמירתו דומה מאד לזמירת הגפן. ובמחילת כבוד תורתם אינו כן, דהחזו"א כתב דברים אלו כדי לפרש שזמירת שאר האילנות לא מיקריא זמירה אלא זירוד או מפרק וכיו"ב, ואין זו תולדת זומר דכתיבא באורייתא להדיא, ומכוח זה מסיק דהא דכתבה תורה כרמך לא תזמור, כרמך דוקא ולא שאר אילנות. ואע"ג דהרמב"ם ז"ל (בפ"א ה"ב) כתב ואחד הכרם ואחד שאר האילנות, וכתב כן על כל המלאכות המפורשות בתורה, כתב הוא ז"ל דבעל כרחינו צריכים לומר דלא קאי אלא אשאר מלאכות, ולא על הזמירה, דהא כתב בפירוש בהלכה ג' שם, דאין אסור מה"ת זימור דשאר אילנות דהוא נקרא בשם אחר, ולא פורש בתורה לאסור. ונמצא דעיקר המיעוט הוא משום דמפשט פשיטא ליה למרן החזו"א ע"ה דכרמך דוקא ולא שאר האילנות, וחילוק המלאכות הוא כדי להסביר דברי הרמב"ם ע"ה, וכנ"ל. אבל יסוד הענין הוא משום דכתיב כרמך, ואיך נוכל לומר שזמירת הקיווי תהיה מדאורייתא, וכי משום שמלאכת זמירתו דומה לכרם יצא מכלל שאר האילנות ונהיה לכרם, או האם יש לנו כאן כלל ופרט וכלל לרבות כעין הפרט, והרי בתורה כתבה כרמך, ולא ריבתה שום דבר אחר וגם אם הוא דומה לו, אין בכך כלום, וזה נראה ברור בעהית"ש. אך לפי מ"ש בדעת הרמב"ם בודאי שגם זמירת הקיווי דאורייתא דלא גרע משאר אילנות.

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון

ביאור ללוח זמנים לשנה השביעית בהוצאת המכון

חשיבות מרובה יש להוצאת לוח זמנים הכולל בתוכו זמן חלות קדושת שביעית, זמן תחילת איסור ספיחין, זמן היתר ספיחין בשמינית וזמן הביעור בכל מין ומין בפרי, ירק וקטנית.

השימוש והתועלת בלוח זה הוא אף לציבור עמך ישראל הרוכשים את כלל התוצרת אך ורק בחנויות שמיטה, וזאת כיון שגם להם חשוב לידע מאימתי יש להזהר ולא לרכוש תוצרת מסוימת אלא בכשרות, כמו כן מאימתי בשנה השמינית יכולים לרכוש את התוצרת בכל חנות ולעשר התוצרת בביתם. ובודאי שזמן הביעור תאריך חשוב ומעשי בפרט לרוכשי תוצרת בחנויות שמיטה, כאשר תוצרת זו קדושה בקדושת שביעית.

בלוח זה נקטנו לפי מספר כללים הלכתיים כפי שביארתם בארוכה בס"ד בספרי שביתת השדה על הלכות שביעית, במאמר זה אנקוט הדברים בקיצור הלכה למעשה ואציין למקור בספרי שם.

הנתונים המקצועיים ללוח נתקבלו מיועץ המכון לענייני גד"ש וירקות מר יהודה חיון נר"ו. וממר דב טל, חנן בזק לענין הפירות. ועוד אנשי מקצוע הבקאים בתחומים ספציפיים.

להלן ההנחיות ההלכתיות שעליהן התבססנו בכתיבת הלוח:

ראש השנה לשמיטה הוא א' בתשרי אף לפירות האילן.

א. קדושת שביעית:

כל היבולים הגדלים אצל יהודי בארץ ישראל [בהגבלה של הגבולות ע"פ ההלכה - ע"י שביתת השדה פ"ב], קדושים בקדושת שביעית. יבולים הגדלים אצל נכרים בארץ ישראל, אינם קדושים בקדושת שביעית, וכן מנהג ארץ ישראל מדור דור [ע"י שביתת השדה פ"ג ה"א]. וכן אין קדושה בגדל בערבה הדרומית [מצומת נוה חריף לכיוון אילת, הנחשבת כחול"ל - שם פ"ב ס"ו], ובגדל במצעים מנותקים בתוך מבנים [שם פרק ח ס"ג-ט].

ב. זמן חלות קדושת שביעית:

בירקות - כל שהתחילו לגדול קודם השמיטה, ונלקטו בשמיטה, הרי הם קדושים בקדושת שביעית, ואפילו נגמר בישולם בשישית. [לדעת רבינו הרמב"ם יש בהם אף איסור ספיחין כל שנלקט בשביעית, אמנם העיקר להלכה כדעת שאר הראשונים שאין בזה איסור ספיחין כי אם קדושת שביעית, וע"י שביתת השדה פט"ז ס"ד].

בתבואה וקטניות - כל שהגיעו לשליש בישול קודם השמיטה, ונאספו בשמיטה, הרי הם קדושים בקדושת שביעית. [ואסורים אף באיסור ספיחין. ע"י שם סעי' י"ב].

בפירות האילן - כל שחנט [הגיע לשליש בישול] לאחר א' בתשרי של שנת השמיטה, הרי הוא קדוש בקדושת שביעית. [שם פ"י ס"ז].

באתרוג - מספק מחמירים גם אחר לקיטה וגם אחר חנטה, ולכן הנלקט לאחר ר"ה נוהג בו שביעית, וכן החונט לאחר ר"ה של שביעית, אף אם נלקט בשמינית נוהג בו

קדושת שביעית. אתרוג שחנט ונלקט בשביעית, נוהג בו שביעית מעיקר הדין. שאר פירות הדר דינם כשאר פירות האילן לענין שמטה. [בדין האתרוג כן העיקר להלכה אליבא דדעת רבינו הרמב"ם וכ"ה דעת מרן השו"ע והארכתי בזה בשביתת השדה פ"י ס"ח. ולענין שאר פירות הדר עיי' מה שכתבתי בזה בשו"ת חלקת השדה ח"ב חלק תר"מ סי' כג].

תבלינים - עשבי תבלין דינם כירקות וכאמור. עצי תבלין [כגון השיבא, הרוזמרין, עלי דפנה ועוד], דינם כאילנות, ויש לנהוג קדושת שביעית בכל העלים שחנטו [יש להחמיר החל מציאת העלים] לאחר ראש השנה של שמטה. [לענין הסימנים להגדת עץ עיי' מה שכתבתי בזה בשו"ת חלקת השדה ח"א ערלה סימנים י' – יג, וע"ע שביתת השדה פ"י ס"י].

פרחים - פרחי נוי אף שיש בהם ריח אינם קדושים בקדושת שביעית [פרחים אלו מהווים את רוב רובם של הפרחים, ואמנם הגם שאין בהם קדושה ולא איסור ספיחין, מכל מקום יש לקנות פרחים רק בהכשר, על מנת לא לסייע בידי עוברי עבירה שזרעו ועבדו במלאכות האסורות בשביעית]. פרחים העומדים רק לריח רבו המחמירים לנהוג בהם קדושת שביעית. [עיי' שביתת השדה פ"ט ס"ד – טו].

ג. ההגבלות ביבולים הקדושים בקדושת שביעית:

מלבד האיסורים וההגבלות באופן הגידול והקטיפה, יש איסור לסחור בפירות שביעית, אסור ליתנם לנכרי, אסור להוציאם לחו"ל, אסור לנהוג בהם מנהג ביזוי, אסור להפסידם, אסור להשתמש בהם בדרך שונה מהרגיל. שיירי האוכל, הקליפות והגרעינים, אין לזרוקם באשפה, אלא לשומרם במקום מיוחד עד שיירקבו מאליהם. [ופירוט הדינים ראה בשביתת השדה פרק יא]. כיון שהבעלים הפקיר את שדהו, היבולים פטורים מתרומות ומעשרות [ומכאן שאם לא הפקירם חייב לעשר אותם בשביעית - מעשר עני].

בשנת השמיטה יש להמנע מלקנות תוצרת הקדושה בקדושת שביעית בשווקים, ובשעת הדחק כל שהתוצרת אינה אסורה באיסור ספיחין, אפשר לקנותה בשווקים באופן שאין בו סחורה [כגון בהבלעה], ואף אם הבעלים לא הפקיר את שדהו ועשה מלאכות האסורות בשמיטה, אין פירותיו נאסרים באכילה. תוצרת שיש בה איסור ספיחין אסורה באכילה.

ד. איסור ספיחין:

ירקות שתחילת גידולם בשמיטה, ותבואה וקטניות שהגיעו לשליש בישולם בשנת השמיטה, אסורים באכילה והוא הנקרא "ספיחין". פירות האילן, וכן שיחים רב שנתיים [אף המוגדרים כירק לענין ערלה, כשנזרעו לפני שמיטה, בין כשנותנים פריים בתוך שנתם כגון הפאפיה, ובין שנותנים את פירותיהם לאחר שנה מזמן הזריעה כגון הבננה והאננס], אין בהם איסור ספיחין. [דין זה נתבאר בשביתת השדה פט"ז ס"א]. כמו כן בגידולים ובמקומות שהגדל שם אינו קדוש בקדושת שביעית, אין איסור ספיחין.

ה. היתר ספיחין בשנה השמינית:

יבולים האסורים באיסור ספיחין שנקטפו בשביעית נשארים באיסורם לעולם [מצוי בקפואים וכבושים]. יבול שיצא משישית לשמינית [אף שנזרע באיסור], ממשיך עליו גזירת ספיחין מגזירת חכמים [אף שקדושתו פוקעת מיד בתום השנה השביעית], והותרה אכילתו רק לאחר שיעשה כיוצא בו - עד שבמקום המקדים ביותר בארץ יספיקו לגדול גידולים חדשים, כיוצא בהן, ואז הותרו באכילה כל הירקות שנקטפו

בשמינית. מחנוכה של השנה השמינית ואילך הותרו כל סוגי הירקות באכילה, מלבד הירקות המאוחסנים [כגון הדלעת וכ"ב] שזמנם יותר מאוחר עד שיעשה כיוצא בו. [דינים אלו נתבארו בשביתת השדה פ"ט].

ו. מצות ביעור:

ציוותה התורה, שכל היבולים הקדושים בקדושת שביעית, בהגיע הזמן שבו כלה היבול המסוים [בכל המינים הדומים שאינם כלאים זה בזה] לחיה מן השדה, בכל חלקי ארץ ישראל [=והוא עד שיכלה אותו היבול מן השדות הכללים גם אם הם שדות נכרים, או אף שדות ישראל שאינם שומרי שביעית – מנח"ש ח"א, נא, טו. שביית השדה פ"ד סכ"ה] יש לכלות – לבער את היבול הזה מן הבית. מנהג ארץ ישראל שבהגיע זמן הביעור, מפקיר את היבול לפני שלשה אנשים אף אם הם אהביו [אך לא מאנשי ביתו הסמוכים על שולחנו – ושנים מהשלשה צריכים להיות כשרים לעדות עבדו]. לאחר שהפקיר, יכול לשוב ולזכות בו בחזרה. יכול שמינית אינו מציל את יבול שביעית מחובת הביעור.

חובת הביעור חלה על כל יבול הקדוש בקדושת שביעית, וכן על כל מה שהופק מיבולים אלו והוא קדוש בקדושת שביעית. מכאן שאין חובת ביעור על יבול הגדל אצל נכרי בקרקע שלו, יבול הגדל בערבה הדרומית [מצומת נהר חריף לכיוון אילת, הנחשבת כח"ל], הגדל במצעים מנותקים בתוך מבנים ותוצרת ח"ל. כמו כן יבולים הקדושים בקדושת שביעית, ובזמן הביעור היו מופקרים וכגון אותם הנמצאים בזמן הביעור בידי "אוצר בית דין" אין עליהם חובת ביעור, והלוקח את הפירות מהם לאחר הביעור אינו חייב להפקירם. אמנם מי שלקח מהם קודם זמן הביעור, חייב להפקירם בהגיע זמן הביעור. כל שחייב לבער, ועבר ולא ביער במזיד, נאסרו הפירות באכילה לבעל הפירות.

הערות כלליות:

- ❖ בלוח מוזכרים תאריכים שונים לפירות וירקות שונים, ראוי לציין שהכוונה היא ליבולים טריים, אך בהחלט מצויים גם יבולים מאוחסנים, ויש לקחת זאת בחשבון, וכגון: גזר שזמן קדושת שביעית צוין בתשרי, מכל מקום יש גזר רב באיחסון מגידול שישית שאין בו קדושת שביעית. וכן דלעת ועוד, ופעמים רבות ניתן הדבר להבחנה, וכן בתום זמן קדושת שביעית בפירות יש לקחת בחשבון שהכוונה לטריים אך מצוי מאד קירור של פירות מסוימים, וכן עיבוד לתעשיית המשקאות והמזון. [פעמים שניתן גם להבחין לפי התאריך המופיע על האריזות, וכן בשימורים ניתן להבחין על פי הקוד המודפס – הסיפרה הימנית מסמנת את השנה, כגון: 9 = 1999. והספרה השמאלית את היום, כגון: 100 = היום המאה מתחילת השנה].
- ❖ התאריכים המופיעים בלוח הם על פי ההערכה תוך מאמצים לדייק ככל האפשר. כיון שבמציאות יתכנו שינויים בתאריכים, במידה וכן, נפרסם זאת בל"ג בפירסומי המכון. כשנכתב מועד מסוים [כגון חנוכה לביעור וספיחין וכ"ב], הכוונה לתחילת אותו מועד.
- ❖ זמני הביעור שצוינו בלוח, חלקם הם תאריכים שקבעו לנו חז"ל, ונוהגים גם כיום. וחלקם האחר הוא לפי המציאות כיום, אמנם כיון שאי אפשר לדייק ממש, לכן הזמן המצויין הוא זמן שמתחילים להסתפק שמא הוא הזמן, ובזמן זה יפקיר את היבולים כדין וכאמור, ולאחר מכן יודיע לפני אותם שהפקיר בפניהם שאמנם הוא מכניס את היבולים לביתו, אך אינו מתכוין לזכות בזה, אלא נהנה מההפקר, ולא ישוב לזכות עד אשר יתמו ימי הספק.

- ❖ ביעור בירקות הוא דבר שכמעט לא מצוי כיום, כיון שרוב ככל התוצרת אינה חייבת בביעור, שכן רובם מצויים כל השנה [וכאמור אף יבולים הגדלים באיסור פוטרים מחובת ביעור כיון שבפועל טרם כלה לחיה]. ירקות שכלים מן השדה בתוך השנה השמינית, זמן ביעורם מיד במוצאי שביעית. [שביתת השדה פ"ד סכ"ט].
- ❖ הפירות הבאים מופיעים ברשימת הירקות, שכן העיקר להלכה שדינם כירק והם: אננס, בננה, פאפיה, פסיפלורה.

לוח זמנים לירקות, תבלינים וקטניות - שמיטה תשס"א

שם הירק	קדושת שביעית מ:	איסור ספיחין מ:	זמן הביעור	אין איסור ספיחין בתשס"ב	הערות
אבטיח	ג תשרי	כ אדר	ראה"ש/ס"ב	חנוכה	יש מדרום הערבה מא' חשון
אורז	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
איזוב מצוי	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
אננס	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	מניב פרי לאחר שנה משתילה
אספרגוס	ג תשרי	אין איסור	ראה"ש/ס"ב	אין איסור	רב שנתי
אפונה [תרמיל]	ג תשרי ³	טו כסלו	א טבת/ס"א	חנוכה	
אפונה [גרורים]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
ארטישוק	טו תשרי	אין איסור	סיון/ס"א	אין איסור	רב שנתי
בזיליקום	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
בטטה	ג תשרי	כ סיון	אין ביעור	חנוכה	
בטנים	כ אלול	כ אלול/ס"א		כ אלול	
במיה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	נכרי
בננה	ה תשרי ⁴	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
בצל	א כסלו ⁵	א טבת	אין ביעור	א טבת	
בצל ירוק	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	ג כסלו	
ברוקולי	ג' תשרי	טו טבת	טו אייר	חנוכה	
גזר	ג תשרי	כ טבת	אלול ס"א	א שבט	קיים איסוס
גמבה	ג תשרי	טו שבט	אין ביעור	חנוכה	
גרעיני אבטיח	תמוז	תמוז		תמוז	
גרעיני דלעת	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
גרעיני חמניות	אב	אב		כ אב	
דלורית	ג תשרי	א תמוז	ר"ה/ס"ב	א תמוז	מרבית היבול נאסף קודם ר"ה
דלעת	ג תשרי	טו תמוז	ר"ה / ס"ב	טו תמוז	מרבית היבול נאסף קודם ר"ה
הל	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
זנגויל	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
חומוס	א סיון	א סיון		א סיון	
חזרת	ג תשרי	א ניסן	אין ביעור	חנוכה	
חוויג'	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא

³ אפונה כשנאכלת בתרמיל דינה כירק ולא כקטנית – ע"י שביתת השדה פ"י ס"ה.

⁴ נלקח בחשבון זמן ההבחלה הנצרך לאחר הקטיף.

⁵ הבצל היבש "ריברסיד", רובו נאסף קודם שמיטה, וגם אותם הנשארים בקרקע, אינם יונקים כלל מן הקרקע, אלא "ייבשו עוקציהם" לגמרי, ועל כן גם אם בפועל יוציאו אותם מן הקרקע בשביעית, דינם כיבולי שישית.

חטיה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
חילבה	סיון	סיון		סיון	רוב י"בוא
חסה	ג תשרי	טו חשון	אין ביעור	טו חשון	
חציל	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	
חרדל [טחון]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
טרגון	ג תשרי	סיון	אין ביעור	חנוכה	
כוסברה	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	א כסלו	
כוסמת	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
כורכום	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
כמהין	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	אינו כצמח
כמון	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
כרוב אדום	ג תשרי	י טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרוב לבן	ג תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרוב סיני	ג תשרי	י כסלו	ניסן/ס"א	י כסלו	
כרובית	ג תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרפס [סלרי]	ג תשרי	י טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרפס [שורש]	ג תשרי	כ טבת	אין ביעור	חנוכה	
כרתי [לוף]	ג תשרי	א שבט	אין ביעור	חנוכה	
לואיזה ⁶	יד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	עץ - רב שנתי
לוביא	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
לימונית	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
לפת	ג תשרי	כ חשון	אין ביעור	א כסלו	
מלון	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	
מליסה	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
מלפפון	ג תשרי	טו חשון	אין ביעור	טו חשון	
מרוה	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
נבטים	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	גידולי מים
נענע	ג תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	רב שנתי
סויה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
סלק אדום	ג תשרי	טו חשון	אין ביעור	א כסלו	
סלק עלים	ג תשרי	י כסלו	אין ביעור	טו כסלו	
עגבניה	ג תשרי	טו כסלו	אין ביעור	חנוכה	
עדשים	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
עולש	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	גידולי מים / י"בוא
עירית	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	
עלי דפנה	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
פאפיה ⁷	תשרי	אין איסור	תמוז/ס"א	אין איסור	רב שנתי
פול [בתרמיל]	כסלו	א אדר	סיון/ס"א	א אדר	
פול [גרגרים-יבש]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
פופקורן	תמוז/ס"א	תמוז/ס"א	תמוז/ס"ב		
פטרזיליה	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	א כסלו	
פטרזיליה[שורש]	ג תשרי	כ טבת	אין ביעור	חנוכה	
פטריות	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	אינו כצמח
פלפל	ג תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
פלפל חריף	ג תשרי	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
פלפל שחור/לבן	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	י"בוא
פפריקה	ג תשרי	א אלול	טו חשון / סב	א אלול	יש לבער מספק מר"ה/ס"ב

⁶ דינו כעץ והולכים בו אחר חנטת העלים.

⁷ נידון כירק ראה שביתת השדה ח"א ערלה סי' יד.

פרג	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
צ'יטה	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	חנוכה	
ציפורן	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
צלף	א סיון	אין איסור	כסלו/ס"ב	אין איסור	רוב מייבוא
צנון	ג תשרי	כ חשון	אין ביעור	א כסלו	
צנונית	ג תשרי	ה חשון	אין ביעור	ה חשון	
קולורבי	ג תשרי	א כסלו	אין ביעור	א כסלו	
קינמון	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
קישוא	ג תשרי	י חשון	אין ביעור	י חשון	
רוזמרין ⁸	יד תשרי	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	עץ/רב שנתי
שבולת שועל	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
שום	יד אדר	יד אדר	א תמוז	יד אדר	
שומשום	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא ומעט נכרי
שומר	ג תשרי	א כסלו	ה אייר	א כסלו	
שמיר	ג תשרי	כ חשון	אין ביעור	כ חשון	
שעונית ⁹	א תמוז	אין איסור	ר"ה/ס"ב	אין איסור	רב שנתי
שעועית [תרמיל] ¹⁰	ג תשרי	א כסלו	א סיון/ס"א	א כסלו	
שעועית [יבשה]	אין קדושה	אין איסור	אין ביעור	אין איסור	ייבוא
שעורה	א סיון	א סיון		א סיון / ס"ב	רוב יבוא
תות שדה	חשון	א טבת	יד תמוז	חנוכה	
תירס	י תשרי	י תשרי	אין ביעור	חנוכה	
תפוח אדמה	י חשון	א טבת	אין ביעור	חנוכה	
תרד	ג תשרי	כ חשון	אין ביעור	כ חשון	

לוח זמנים לפירות האילן - שמיטה תשס"א

שם הפרי	קדושת שביעית מ: [ס"א]	קדושת שביעית עד חודש [ס"ב]	זמן הביעור	הערות
אבוקדו	אב	אב	אב/ס"ב	
אגוז אילסר	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	ייבוא
אגוז לוז	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	ייבוא
אגוז מלך	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	ייבוא
אגוז מקדמיה	אב	אב	אדר/ס"ב	
אגוז – פיסתוק	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	ייבוא
אגוז פקאן	תשרי/ס"ב	תשרי/ס"ג	אדר/ס"ב	רוב ייבוא
אגוז קשיו	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור	ייבוא
אגס	סיון	סיון	חשון/ס"ב	
אוכמניות	טבת	טבת	ניסן/ס"א	רוב ייבוא
אנונה	תמוז	תמוז	שבט/ס"ב	
אפרסמון	אלול	אלול	שבט/ס"ב	
אפרסק	אדר	אדר	כסלו/ס"ב	
אשכוליות	אלול	אלול	סיון/ס"ב	
אתרוג	ג' תשרי	אייר/ס"ב	שבט/ס"ב	י"א שאין לו ביעור
גודגדן	אייר	אייר	אב/ס"א	

⁸ ראה הערה 6.

⁹ נידון כירק ראה שביתת השדה ח"א ערלה סי' טז.

¹⁰ ראה לעיל הערה 1

גויאבה	אב	אב	טבת/ס"ב
גויאבה תיאלנדית	אלול	אלול	שבט/ס"ב
דובדבן	סיון	סיון	אב/ס"א
זית מאכל	אב	אב	שבועות/ס"ב
זית שמן [שמן]	תשרי/ס"ב	תשרי/ס"ג	שבועות/ס"ב
חבוש	אלול	אלול	שבט/ס"ב
חרוב	תמוז	תמוז	שבט/ס"ב
לונגן	סיון	סיון	אב/ס"א
ליטשי	סיון	סיון	אב/ס"א
לימה	תמוז	תמוז	טבת/ס"ב
לימון	אייר	אייר	תמוז/ס"ב
לימקוואט	אייר	אייר	חשוון/ס"ב
מנגו	סיון	סיון	טבת/ס"ב
מנדרינה	אלול	אלול	אייר/ס"ב
משמש	אייר	אייר	אב/ס"א
נקטרינה	אדר	אדר	כסלו/ס"ב
ענבי יין [יין]	תמוז	תמוז	פסח/ס"ב
ענבי מאכל	ניסן	ניסן	פסח/ס"ב
ערמונים	אין קדושה	אין קדושה	אין ביעור
פאפיה	ראה לוח ירקות		
פיג'ריה	אלול	אלול	שבט/ס"ב
פיטאיה [צהובה] ¹¹	טבת	טבת	ניסן/ס"א
פיטאיה [אדומה]	חשוון	חשוון	חשוון/ס"ב
צבר	תמוז	תמוז	חשוון/ס"ב
קומקוואט	חשוון/ס"ב	חשוון/ס"ג	אדר/ס"ב
קיוי	אלול	אלול	טבת/ס"ב
קלמנטינה	אלול	אלול	אייר/ס"ב
קרבולה	כסלו	כסלו	שבט/ס"ב
רימון	אב	אב	טבת/ס"ב
שזיפים	אייר	אייר	כסלו/ס"ב
שזיף אירופי	אב	אב	טבת/ס"ב
שסק	שבט	שבט	סיון/ס"ב
שעונית פסיפלורה	ראה לוח ירקות		
שקד	אלול	אלול	שבט/ס"ב
תאנה	אייר	אייר	חנוכה/ס"ב
תות עץ	אייר	אייר	תשרי/ס"ב
תמר	אב	אב	פורים/ס"ב
תפוז	תשרי/ס"ב	תשרי/ס"ג	תמוז/ס"ב
תפוח מבכיר	אייר	אייר	שבט/ס"ב
תפוח	תמוז	תמוז	שבט/ס"ב

¹¹ הפיטאיה הוא מין קטטוס, והאדום והצהוב הם שני מינים על פי ההלכה, ואין אוכלים ללא ביעור בהסתמך אחד על משנהו. הפיטאיה הצהובה מבשילה מזמן הפרח כ- 90 יום, ולכן כתבנו לנהוג קדושת שביעית רק מא' טבת [וסוף זמן בישולה הוא הזמן שראויה להאכל בשעת הדחק - עונת המעשרות]. ואילו האדום מהפריחה עד הפרי 30 יום, ולכן כתבנו לנהוג קדושה החל מא' חשוון. אך לענין ביעור באדום יש להמתין עד תשס"ב, כיון שהאדום נותן גל פירות נוסף בשנה השביעית, עי' רמב"ם שמרי"פ פ"ז ה"ה, ועי' שביתת השדה פי"ד סכ"ז.

אוצר התשובות

זרעים

הרב דוד אביטן שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

הלכות שביעית

פרק א

שביעית בזמן הזה אם נוהגת מן התורה או מדרבנן

רמזי הענינים המובאים בפרק זה - המשך מגליון 29

כא. לסוברים ששביעית בזה"ז דרבנן האם ספיקה לקולא ככל ספק דרבנן.

כב. צורך שיטת הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בזה"ז וסמיכה עליהם בשעת הדחק ולצורך עניים.

כג. שביעית בירושלים בזמן הזה.

כד. ברכת התורה "וציויתי את ברכתי" וכו' בזמן הזה ששביעית אינה אלא מדרבנן.

אוצר התשובות

כא. להסוברים ששביעית בזה"ז דרבנן האם ספיקה לקולא

בשו"ת הרשב"ש (סי' רנח): "נפקא לן מינה דאם שביעית היא דרבנן אזלינן בה לקולא, וכדמשמע בהרבה משניות וברייטות דבזמן הזה נהגו קולא בענין פירות שביעית, כאותה ששנינו בפ"ז דשביעית [מ"ג] אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, לקח לעצמו והותיר מותר למכור וכו'. וכן הוא דכובש שלש כבשים בחבית אחת פ"ט [מ"ה]. בכולם יש קולא משום ששביעית בזה"ז דרבנן. וכן במכילתא [משפטים פרשה כ]: "ואכלו אביוני עמך וכו' מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם". ואם היא [כלומר השביעית עצמה] מן התורה איך יבטלו חכמים דבר שהוא מן התורה.

וכיון ששביעית דרבנן והלכו בה לקולא בכמה דברים, משמע דכל שכן שבספק שביעית יש ללכת לקולא. וכן מתבאר מדברי מהר"י קורקוס הל' שמיטה ויובל (פ"א הי"א) שעל מ"ש הראב"ד שם שאין להתיר משום ארנונה אלא בגבולות שלא כבשו עולי בבל שאין שביעית שם אלא מדבריהם, תמה מהריק"ו הרי הראב"ד לאחר חזרה ס"ל ששביעית בזה"ז דרבנן, "ואם דעתו לומר שכיון שעיקר שביעית שם מן התורה ראוי להחמיר, זו מניין לו" מלבד שלשונו לא משמע כן. גם בשו"ת המבי"ט (ח"א סי' כא ד"ה וראוי) כתב וז"ל: ואפשר שרפו ידיהם ... דשביעית בזה"ז דרבנן והוי

ספיקא דרבנן באיזה שנה היא השביעית ולקולא, אבל כיון שעל הרמב"ם אנו סומכין ... סמכין עליה". מבואר שמסכים הולך שספק שביעית לקולא, אלא שבמנין השנים לדידן ליכא ספיקא כלל.

ואולם בשו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א' ענף ז) כתב שרק בדברים שתקנו חז"ל משום גדר וסייג בזה אמרין ספק דרבנן להקל, אבל שביעית שעיקרה מן התורה אע"פ שבזמן הזה אינה נוהגת אלא מדרבנן עכ"פ כל חומר דאורייתא יש לה, כיון שהמצוה עצמה דאורייתא ורק מצד אחר [שחסר ביאת כולכם] נפטרו, א"כ כשרבנן חייבו, שוב יש לה כל חומר דאורייתא, וקרוב למר שהוא מצוה דאורייתא. והפסוק אומר באברהם "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור מצותיו וחוקותי ותורתיו" ואמרו רז"ל [קידושין פב,א] שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה ומשבחו הכתוב על זה, ק"ו עכשיו שכבר ניתנה תורה בודאי לא גרע מקודם מתן תורה, ורצון התורה הקדושה שישמרו אותה ישראל אע"פ שאין חיוב.

ובספר שבת הארץ (במבוא אות ח-ט) כתב שכיון ששביעית בזה"ז דרבנן אזלינן בספיקה לקולא כשאר איסורין דרבנן, ודלא כהבית הלוי. וגם דחה מ"ש המל"מ (בהל' תרומות פ"ז הי"ז) שאע"פ שתרומה בזה"ז דרבנן עכ"פ ספיקה לחומרא כעין דאורייתא. והעלה דלא אמרין בשביעית כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ע"ש. גם בספר תורת הארץ לגר"מ קלירס (ח"ב פ"א אות כז) כתב שדברי הבית הלוי אינם ברורים, דכיון שמן התורה אין שביעית נוהגת בזה"ז, א"כ היא ככל מצות דרבנן. עוד הביא שם (אותיות כו-כח) מ"ש בספר חלת לחם (סי' א' אות ג) שהגם שחלה בזה"ז דרבנן, מכל מקום כיון שמפורש דינה בקבלה חמור דינה משאר דרבנן, אלא שנראה שדווקא בזמן המקדש הוא, אבל בזה"ז הוי ככל מצות דרבנן. וכתב על זה שלגבי שביעית נראה שגם בזה"ז הוא כדברי קבלה, שהרי אין בשביעית טובה לכהנים והלויים שנאמר שתקנו רק לזמן המקדש. ועוד דן דאפשר שכיון שהיה דבר שבמנין צריך מניין אחר להחירו, וכל זמן שלא התירוהו הוי כדברי קבלה. ושוב הביא בדבריו שלמי שביעית (סוף פ"ט): "חד בר נש אמר חלה דאורייתא שביעית מדרבנן גמליאל וחביריו". והרמב"ן (פר' בהר כה,ח) כתב שכיון שהוזכר בירושלמי, נראה שכך הוא האמת. וכ"כ בספר ניר שם. א"כ מבואר ששביעית היא גזירה חדשה שגזרו רבן גמליאל וחביריו אחר החרבן. [ומכאן גם ראייה דלא כהבית הלוי הנ"ל אות יט]. עוד כתב שמרן בכס"מ הל' תרומות (פ"ז הי"ז) והמבי"ט בקרית ספר (הל' ביכורים פ"כ) והרדב"ז (שם ה"ט) ס"ל שגם תרומה בזה"ז ספיקה לקולא, דלא כהמשנה למלך הנ"ל. וי"ל שס"ל שגם בדבר שנוהג מדברי קבלה ספיקו לקולא, כמ"ש הגאונים שהביא הר"ן בפ"ק דמגילה לגבי ספק מוקפין. והאריך בכו"ז. [ועיין היטב במשנה למלך הל' מגילה פ"א הי"א].

ובשו"ת הסבא קדישא (ח"א סי' כב עמ' עא) השיב על דברי השבת הארץ הנ"ל, והוכיח שתרומה בזה"ז נקראת יש לה עיקר מן התורה, ושפיר אמרין בזה כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

וכ"כ הב"ח (בחו"מ סי' סז) לגבי שמיטת כספים, דחשיב מתנה על מ"ש בתורה אע"פ ששמיטת כספים בזה"ז דרבנן [וראה בזה בשו"ת עוגת אליהו סי' טז]. וכן מתבאר מדברי הריטב"א (בכתובות כה, א) שאע"פ שחלה בזה"ז דרבנן, חמירה משאר דרבנן, כיון שבזמן המקדש הייתה דאורייתא. וא"כ ודאי דאמרינן בשביעית נמי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ועכ"פ גם המשנה למלך גופיה (בבכורות פ"ד) העלה שאיסור דרבנן אע"פ שעיקרו מן התורה ספיקו לקולא, וא"כ הגם ששביעית עיקרה מן התורה עכ"פ יש לומר שספיקה לקולא, ואף שהמל"מ בהל' תרומות כתב שבתרומה ספיקה להחמיר, אלא שאינו מוכרח, ומהרשד"ם (יו"ד סי' קצב) כתב להדיא שספיקה להקל. וכ"כ הט"ז ביו"ד (סי' שלא ס"ק ג) בשם רש"ל. וכן משמע בש"ך שם. וכן משמע מדברי מרן בב"י יו"ד (סו"ס שכה וסו"ס שכד) ובכס"מ (הל' מעשר פ"ג ה"כ). ועכ"פ רבים סוברים כהמשנה למלך, כמ"ש הרב בני חיי באו"ח (סי' תרפט) ובארעא דרבנן (בהקדמת הספר). וכן משמע מדברי הרמב"ם (בהל' תרומות פ"ד ה"ו) שפסק שלא אמרינן בתרומה חזקה שליח עושה שליחותו. וכן פסק מרן בשו"ע (סי' שלא). וכן בשו"ת עין משפט (סי' ט) הוכיח שבתרומה בזה"ז לא אמרינן ספק דרבנן לקולא. ונראה דהו"ה לשביעית. ועוד דהא יש פוסקים ששביעית בזה"ז דאורייתא. וא"כ יש כאן ספק ספיקא להחמיר, שמא הלכה כהסוברים ששביעית בזה"ז דאורייתא. ואם תמצה לומר דאינה אלא דרבנן, עכ"פ הא יש סוברים שבספיקה אזלינן לחומרא. וא"כ בכה"ג אזלינן לחומרא מדינא. ראה שו"ת בעי חיי (יו"ד סי' קז) שכ"כ בשם הרב מקור ברוך (סי' יד). ועיין פני משה ח"א (סי' עה) וח"ב (סי' ט) וזרע אמת (יו"ד סי' מז) וחזון נחום (מקוואות פ"ב) ושמחת יו"ט (סי' יו"ט סי' ח) ועוד.

גם בשו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כח) דן בארוכה בדברי המשנה למלך שכתב שתרומה ספיקה לחומרא, והביא שהדבר שנוי במחלוקת אחרונים, והעלה שדעת מרן בכס"מ (הל' מעשר פ"ג ה"כ) דלא כהמל"מ, אלא אף בתרומה אזלינן בספיקה לקולא. ולכן כיון שדעת מרן להקל וכן דעת רוב האחרונים, נראה שהעיקר לדינא דספק תרומה בזה"ז לקולא. וראה עוד ביב"א ח"ז יו"ד (סי' יא אות ד). ואם תרומה חשיב יש לו עיקר מן התורה, ראה בשער המלך (מקוואות פ"י כלל א) וביעיר אוזן (מע' ד אות לד) ובספר כבוד יו"ט (דף לז ע"א) ובתורת הארץ (ח"ב פ"א אותיות מה-מו) וביב"א ח"ז הנ"ל ובתשובת הגר"ש עמאר שליט"א בשו"ת חלקת השדה לגרש"ז רווח שליט"א (ח"ב סי' מ"ג).

כב. סמיכה על הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בשעת הדחק גדול. ודין שביעית בעניים לעיל (אות ה) הבאנו את דברי הרמב"ן, שבארץ ישראל נהגו מקדמת דנא לשמור שמיטה כדת וכדין למרות דוחקם ועוניים, ע"ש. ובמשנה בעדיות (פ"א משניות ה-ו): "ולמה מזכירין דברי היחיד וכו' שאם יראה בית דין דברי היחיד יסמוך עליו וכו'". ואמר ר' יהודה למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין, לבטלה, שאם יאמר אדם כך מקובל אני, יאמר לו כדברי איש פלוני שמעת". וכתב הר"ש סריליאו (שביעית פ"א ה"א) בשם רש"י (כת"י) שר' יהודה חולק על ת"ק וסובר

שאינן לסמוך על היחיד בשעת הדחק, ושכן משמע מהתוספתא בעדיות. ע"ש. וראה בפרוש הראב"ד שם. ועכ"פ בכמה סוגיות בגמ' מבואר שסומכין על יחיד בשעת הדחק. ראה ברכות (ט,א) ונדה (ט,ב).

ובספר אוצרות יוסף לגר"י ענגיל (בקונטרס שביעית בזה"ז עמ' 93) כתב שכוין שאנו תופסים לדינא ששביעית בזה"ז דרבנן, ובדרבנן סומכים על יחיד בשעת הדחק גם נגד פסק השו"ע כמ"ש בשו"ת חכם צבי (סי' ק), וכמו שהארכתי בשו"ת בן פורת (ח"ב סי' ח אות ג), א"כ גם כאן שנוגע לפרנסת אלפי משפחות יש לסמוך על בעל המאור וכו'. [נכתב בספר תורת השביעית לגרא"ה כהנאו (סי' יט) שאין כוונת הגר"י ענגיל להורות כך למעשה, שהרי כבר בזמנו נהגו למכור את השדות לגוי, ולא התירו לישראל לעבוד אלא במלאכות דרבנן כשאי אפשר ע"י נכרי, וכו' וכוונת הרב רק לומר שיש עוד סניף. וגם לא הורה כן הלכה למעשה, ע"ש באורך].

גם בספר שבילי דוד לגר"ד זילברשטיין יו"ד (בכללי חובת קרקע אות יג) כתב: עמא דבר שלא לנהוג שביעית בארץ בזמן הזה דמבואר בסנהדרין (כו,א) "מכריז ר' ינאי הוקו זרעו משום ארנונה" ובתוס' שם כתבו שההתיר הוא משום ששביעית בזה"ז דרבנן. ומכל שכן בזה"ז שחי נפש הוא, דמה יעשו הדריים בארץ ישראל שאין יכולים לאצור פירות וגם לא להביא מחו"ל, כי הדרכים משובשות, ובימי האמוראים היה המסחר מצוי בידי ישראל. וקרוב להיות בכלל סכנת נפשות וכו'. לכן אי אפשר לאסור. אבל סחורה אין להתיר וכו'. והרוצה להחמיר אין מוחין בידו.

אולם בשו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א ענף ה) כתב שראה ב"המליץ" חכם אחד וכו' לסמוך על הרז"ה [הנ"ל אות ד] בשעת הדחק. ודברים אלו אינם כדאים אפי' להשיב עליהם, כי כל הראשונים חלקו על הרז"ה, והטור ושו"ע (ביו"ד סי' שלא סע' ט) פסקו שביעית נוהגת בזה"ז, ואין אפשר להורות הפך השו"ע. ועל כיו"ב נאמר אפי' אם יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו.

גם בשו"ת משיב דבר בקונטרס השמיטה (דף נז ע"ג) כתב שאפי' נאמר ששביעית בזה"ז דרבנן, אם נסמוך על יסוד המתירים מכח הא ד"מרכיז ר' ינאי פוקו זרעו בשביעית" וכו', א"כ נפל כל יסוד דין שביעית בבירא. ולא מצינו בתלמוד שהתירו משום אין לו מה יאכל אלא במלאכה בחול המועד כמבואר במו"ק (יג,ב), אבל בשביעית לא התירו אלא להשקות שדה בית השלחין, אבל לא התירו כל דין שביעית משום שאין לו מה יאכל. וגם משום הפסד ממון לא התירו איסור דרבנן כדאיתא בביצה (כב) וכו', והדבר מסור לחכמים מהו הפסד מועט ומהו הפסד מרובה, ובשביעית לא התירו אלא השקיה. והא דהתיר ר' ינאי לזרוע משום אחרונה, שם היה אונס ולא הפסד. וגם למ"ש התוס' שההתיר הוא משום ששביעית בזה"ז דרבנן, עכ"פ היה הגוי אונס ומצער אותם, גם אם אינו סכנת נפשות. וכן מוכח בירושלמי בסנהדרין (פ"ג ה"ה) ובשביעית (פ"ד ה"ב) שהך דר' ינאי אונס להנאת הגוי, ולכן לא הוכרחו למסור עצמם למותה, ע"ש. ובשו"ת מהרי"ט

(ח"ב סי נב) כתב להדיא שלא הותר הא דר' ינאי למי שיש לו ממון ויכול לרצות את הגוי בדמים. והרמב"ם (הל' שמיטה פ"א הי"א) כתב: "משרבו והטילו מלכים על ישראל לעשות מזונות וכו' התירו בשביעית דברים שצריכים להם עבדי המלך בלבד וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית בחינם ה"ז עושה". וכו'. נראה דברישא לא מיירי במקום שיש סכנת נפשות, וי"ל כמ"ש המג"א (סי' תרנו) שמותר לעבור על ל"ת מפני שלום מלכות, וראיה מדרצו להקריב את הקרבן שהביא בר קמצא אע"פ שהיה בו מום וכו'. עכ"פ יוצא שמהך דר' ינאי אין כל ראייה לנידון דידן להתיר לצורך פרנסת בני ביתו, וכעין דחלקו בב"ב (מז, א) "שאני אונסא דנפשיה מאונסא דאחרינא וכו' אונסא דנפשיה לא מקרי אונס".

וכעין דברי המשיב דבר כתב גם החזו"א (שביעית סי' יח אות ד), ע"ש. ועוד הוסיף (בסימן כג אתיות ג-ד) שבמקום שהוכרעה הלכה או במקום שהרבים חולקים על היחיד אין לסמוך כלל על היחיד גם בשעת הדחק. דלא כהש"ך (סי' רמב) שכתב שסומכים על היחיד בשעת הדחק גם נגד רבים, ונסתייע מדברי הרשב"א (ח"א סי' רנג). ואינו כן, כי אריכות לשון הרשב"א, שפתח באין סומכין על היחיד וסיים בסומכים על היחיד, מורה שיש חסרון בדפוס, וכוונת הרשב"א שלא סומכים כלל על היחיד במקום שהוכרעה הלכה. ודברי החכם צבי (סי' ק) תמוהים שכתב לסמוך על היחיד בשעת הדחק גם נגד השלחן ערוך וכו'. ומן האמור נלמד שאין להקל בשביעית בזמן הזה משום דעת הרז"ה והראב"ד, כיון שכל הפוסקים חולקים עליהם וכתבו שאין הלכה כמותם.

ובכתבים לרבי אהרן יצחק זסלנסקי (ח"ב סי' לט) כתב להשיג על המשיב דבר הנ"ל, דברש"י במו"ק (ב, ב ד"ה ורבי היא) כותב: "דאמור דהוא מדרבנן ומילתא דפסידא שרו רבנן". וכן בר"ש סריליא (שביעית פ"ד): "דקימ"ל כרבי דאמר שביעית בזה"ז דרבנן וכי גזור רבנן היכא דליכא לא פסידא ולא אונסא, אבל היכא דאיכא פסידא לא גזור". מבואר להדיא שפסידא ואונסא דין אחד להם, להקל באיסור דרבנן כהך דארנונה. גם על הבית הלוי [הנ"ל] יש להתפלא כן. ויש מקום רב ללמוד קולא דשביעית מקולא דחול המועד, כדחזינן בשו"ת נודע ביהודה מהד"ק או"ח (סי' יב) שלמד קולא לחול המועד משביעית, ע"ש. וכן משמע בחי' הריטב"א ריש מו"ק שכתב: "והשקאה [בשביעית] תולדה, וחכמים אסרו תולדות בדבר שאינו אבד, ועשאוהו כעין חולו של מועד בדבר זה". גם בספר כלכלת שביעית (בקו"א עמ' תקעט) כתב לתמוה על המשיב דבר מרש"י במו"ק הנ"ל, ושכן מפורש בשו"ת מהרי"ט (סי' נב) דמהך סוגיא דמו"ק למד להתיר במקום פסידא. ועוד האריך לדחות דברי הנצי"ב מהך דארנונה, וכתב דיפה עשו המקילים בדבר שנוגע לאלפי משפחות וכו', דהוי ממש כמי שאין לו מה יאכל שהתירו לו לעבוד בחל המועד.

ובשו"ת שארית יוסף לגר"י ידיד הלוי (ח"ד עמ' צא - צח) האריך בנדון דידן וכתב שאין לסמוך כלל על הסוברים שאין שביעית נוהגת בזה"ז מכמה טעמים, חדא דבשו"ת מהר"י מברונא (סי' ריו) כתב שלא סומכים על היחיד בשעת הדחק אלא במחלוקת תנאים השנויים במשנה ולא

בברייתות ולא באמוראים, ע"ש. ולפי דבריו כל שכן בפוסקים שאין לסמוך על היחיד נגד הרבים. ואפי' ימצא מי שחולק עליו, עכ"פ בפוסקים נראה דלכו"ע אין לסמוך על היחיד. וכ"כ מהר"י אלגאזי [בקהלת יעקב] (אות ש' רצג) בשם הרא"מ בתשו' (ח"א סי' סו) שאין לסמוך על היחיד בשעת הדחק אלא במקום שנאמר בתלמוד ובמקום דלא נפיק מיניה חורבא. והרד"ך (בית ב' חדר ג') כתב שאין לסמוך על יחיד במקום שנאמר להדיא שהלכה כפלוגי, ודווקא האמוראים היה כח בידיהם להכריע כיחיד אכל אנו יתמי דיתמי אין כח בידיו לפסוק ביחיד אפילו במידי דרבנן. גם הש"ך (יו"ד סי' רמב) שנראה שחולק וסובר שגם בפוסקים אמרי' כדאי הוא היחיד וכו', עכ"פ כתב שצריך שיביא ראיות גמורות לדבריו, ויהיה חכם מומחה וכו'. ועוד כיון שלא מצינו לשום פוסק שיפסוק כהרד"ה אין לסמוך עליו כלל, דלא אשכחן שסומכים על פוסק יחיד בשעת הדחק אלא א"כ פסק כמותו אחד הפוסקים, אלא שבשו"ת מהר"מ אלאשקר (סי' כה) נראה להדיא שסובר שסומכים על יחיד בשעת הדחק גם אם לא הובא בפוסקים, וכן מוכח מדברי הש"ך (בסי' רמב) הנ"ל, שאע"פ שדברי היחיד לא הוזכרו כלל בדברי הפוסקים אנו אמרינן הכי לפסוק כמותו בשעת הדחק. ועיין גם בגט פשוט למהר"מ בן חביב (בכללים סי' ו') שכתב שבאיסור דאורייתא אין לסמוך על יחיד, וכו' אבל באיסור דרבנן גם אנו יתמי דיתמי סומכין על יחיד בשעת הדחק. אלא שעם כל זה יש לומר דהיינו דווקא כשלא נפסקה הלכה להדיא בפירוש כדברי הרבים. וכן מבואר בט"ז ביו"ד (סי' רצג ס"ק ד) שכל היכא שלא נפסק הלכה להדיא כהרבים, אלא שאנו פוסקים כמותם מכח "יחיד ורבים הלכ כרבים" סמכין על יחיד בשעת הדחק, ובפרט שלא כתב כן אלא באיזה הלכה פרטית בזמן [ומקום] מסוים, אבל לעקור מצוה לגמרי בכל מקום משום שעת הדחק זה לא שמענו משום פוסק. ומה גם דבנידון דידן יש שסוברים ששביעית בזמן הזה דאורייתא. וכן כתב מרן בכס"מ בכמה מקומות. וכן פסק מהרי"ט צהלון. ואע"פ שלהלכה נקטינן ששביעית בזה"ז דרבנן, כיון שיש סוברים ששביעית בזה"ז דאורייתא, למיחש לדבריהם מיהא חיישינן, לדחות דעת הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בזמן הזה, ושלא לסמוך עליהם כלל, אפי' בשעת הדחק. שיש לעשות ספק ספיקא להחמיר, דשמא הלכה כהסוברים ששביעית בזה"ז דאורייתא, ולפי דבריהם אין לסמוך כלל על יחיד בשעת הדחק, ואף שהט"ז ביו"ד (סי' רצג) ובבאר הגולה שם, באיסור חדש, שהוא דאורייתא, אמרו לסמוך בשעת הדחק, התם מיירי להפך, שחכמים שהם הרבים ס"ל להקל, אלא דהפוסקים פסקו כהיחיד, על כן בשעת הדחק סמכין על הרבים להקל נגד היחיד שמחמיר, אבל להפך לסמוך על יחיד להקל נגד רבים לא שמענו. ואם תמצא לומר שאין הלכה כהסוברים ששביעית בזה"ז דאורייתא עם כל זה אולי הלכה כהרא"מ והרד"ך הנ"ל שכתבו שלא סומכים כלל על יחיד בשעת הדחק אלא היכא דאתמר הכי בש"ס, והיכא דאתמר אתמר, ומכל שכן לדעת מהר"י מברונא הנ"ל. ומכל שכן שנראה שמרן שקבלנו הוראותיו הכי ס"ל שאין לסמוך על יחיד בסברא שאינה הלכה אפי' בשעת הדחק, דבשו"ע או"ח (סי' תרמו סע' ג') פסק שהדס שאין לו שלשת עליו זה כנגד זה אינו נקרא עבות, וכתב הרמ"א שאין להקל אפי' בשעת הדחק, ויש חולקים ומכשירין וכו'. משמע שלדעת מרן אין להקל כלל אפי' בשעת הדחק. ונראה דס"ל כהרא"מ והרד"ך הנ"ל. ויותר מזה משמע בשו"ע אה"ע (סי' קכז

סע' ב) שסובר שגט מוקדם פסול, וי"א שנכתב ביום ונחתם בלילה כשר בשעת הדחק. משמע שסתם מוקדם פסול בשעת הדחק. אע"פ שבש"ס אמרו כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו [להכשיר מוקדם] בשעת הדחק, מרן לא פסק כן. וכמ"ש בבית יוסף שם להדיא בשם הרי"ף והרמב"ם. וכל שכן שלנו אין לעשות מדעתנו ולסמוך על יחיד שדחאוהו הפוסקים, ומכל שכן לעקור מצוה לגמרי מכל וכל וכנ"ל.

ובספר שבת הארץ (במבוא אות י) כתב לסמוך על דברי הט"ז (ביו"ד סי' רצג) הנ"ל, ואע"פ שהש"ך בנקודת הכסף שם השיג על הט"ז שאין לסמוך על יחיד במקום רבים כשנפסק להדיא כהרבים, אינו השגה, כי דווקא כשישבו כולם יחד והכריעו ההלכה אז אין לסמוך על היחיד, אבל כשבאים בדור אחר או רוב מן התורה, וכבר החליטו הפוסקים חילוק זה. אולם בשו"ת הסבא קדישא (ח"א יו"ד סי' כב עמ' עד) כתב להשיג על דבריו דרבים ס"ל כהש"ך, עיין שו"ת רשב"ש (סי' רסו) ושו"ת מהר"מ אלאשקר (סוף סי' כו) ויכין ובוועז (סי' ט) ומהרד"ך (בית ג). וכן הוכיחו האחרונים מערובין (מו, א) כהש"ך ולא כהט"ז. ועיין בגט פשוט למהר"מ בולה (סי' כה אות ס). ומ"ש שכשבאים בדור אחר וכו' אין זה מהתורה, הא ליתא דאף שכ"כ מהר"א ששון והגט פשוט, היינו דווקא לענין ממון, ומשום שאין הולכים בממון אחר הרוב, אבל להקל באיסור תורה לא. והאריך לציין לספרים רבים שדנו בזה, ע"ש. ועוד אפילו אם היה מחלוקת שקולה בדבר והיינו מחליטים להלכה שביעית דרבנן, אין להקל כלל בשעת הדחק, כיון שהרבנים שהם מארי דארעא דישראל פסקו שיש שביעית בזה"ז, לא נשאר שום ספק אף אם היה להקל, כל שכן להחמיר, וכדכתב הרדב"ז (סי' רכט) דבאתרא דהרמב"ם הוי כאילו אין כלל מחלוקת. וכדרך שכתב החת"ס באה"ע (ח"א סי' לח), שאין לעשות ספק ספיקא נגד המנהג.

ובמעדני ארץ שביעית (סי' יב אות יד) כתב: מסופקני אם בכגון דא שייך האי כללא [של הט"ז], דהא בחלקת מחוקק באה"ע (סי' יז ס"ק לא) כתב שדוקא כשאין המחלוקת בשעת הדחק אז סמכין על היחיד בשעת הדחק, אבל שכשהמחלוקת היא בשעת הדחק לא אסמכין על היחיד אלא הלכה כדברי המרובים. ואף שהט"ז והב"ש לא סברי הכי, עיין בעצי ארזים שם שכתב דמסתברא כהט"ז. וא"כ בנדון דידן שעיקר מצות שמיטה היא שעת הדחק גדול, ואפ"ה נמנו וגמרו ששביעית נוהג בזמן הזה, א"כ נמצא שעיקר ההכרעה הייתה על שעת הדחק.

גם בשו"ת אור לציון שביעית (במבוא ענף ב) כתב שאין מקום להקל בזמן הזה כי כשאנו באים לבדוק ענין שעת הדחק יש להתבונן על שלשה דברים. א. הצרכנים הצורכים את הפירות והירקות לאכילה. ב. בעלי השדות המשווקים. ג. קיום הישוב בארץ ישראל. והנה לצרכנים ודאי שאין לבוא כלל עם סברת שעת הדחק, שכן גם בזמן חז"ל מצינו שהיו תקופות של דוחק גדול [עד שלא היה כסף למנורת בית המקדש אלא משל עץ. מנחות כח, ב]. ואעפ"כ לא התירו שביעית אלא אדרבא גזרו ואסרו על כל הירקות משום ספיחים. וכן בעלי השדות חזינן שלא הקפידה

תורה על הפסדם והצריכה אותם להפקור וכו'. אע"פ שכל פרנסתו משהו. ואף שיש ברכת "וציות" וכו', האידנא ששביעית בזה"ז דרבנן אין הבטחת "וציות" [ראה להלן אות כג]. וא"כ כל מה שיש גדולים שכתבו להתיר משום שעת הדחק הוא רק משום שהייתה סכנה גדולה לעצם קיום ההתישבות בארץ ישראל, משום שהיה היישוב במספר מקומות קטן, ולא יכולו להתקיים. וגם היה חשש שיפקיעו מהם את שדותיהם, ודומה למ"ש בסנהדרין (כו,א) פוקו זרעו משום ארנונה. אם כן בזמנינו שאין סכנה כלל ליישוב אף אם יפקירו כל השדות, אין כאן היתר של שעת הדחק. וכן יש להוכיח משמיטת כספים שנוהגת בזמן הזה, אע"פ שיתכן שהמלוה יתמוטט לגמרי. [נ.ב. הגם שחזינן שתקנו פרוזבול, עכ"פ לא תקנוהו אלא משום שראו שנמנעו מלהלוות, ולא משום שנכסי המלוה מתמוטטים]. ואפילו אם נאמר שנחשב שעת הדחק, אין לסמוך על הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בזמן הזה, כיון שסברא דחוויה היא כדמוכח בנדה (ט,א) דלא סמכינן על ר' אליעזר אלא משום שלא נפסקה הלכה כאף אחד. ע"ש. וכן מוכח בשו"ע חו"מ (סי' סז סע' לח) שהמוכר לחבירו שטר חוב שעברה עליו שביעית המקח בטל וצריך המוכר להחזיר לקונה את כספו, ואם איתא ששיטת הסוברים ששביעית אינה נוהגת כלל בזמן הזה אינה דחוויה, א"כ מדוע לא יכול המוכר לטעון קים לי כהסוברים שאין שביעית נוהגת בזה"ז ויכול אתה לגבות בשט"ח זה, הרי קים לי טוענים אפי' כסברת המיעוט. אלא ודאי שהסברא ששביעית אינה נוהגת בזה"ז דחוויה היא, וכיון שבממונות דחוויה היא כל שכן באיסורין. [נ.ב. בענ"ד צ"ע בדברי הרב זלה"ה דקים לי יכול לטעון רק המוחזק עצמו, אבל בעל השטר אינו יכול לטעון קים לי, דקימ"ל שטר העומד להגבות לאו כגבוי. וכ"כ הכנה"ג בכללי הקי"ל מובא בברכ"י חו"מ (סי' כה אות יט). ועוד נודע דמרן אינו התחשב כלל בקים לי, וחיבר השו"ע עפ"י הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, ואף אנו לא טענינן קי"ל נגד מרן. ד.א.ס"ט]. וכן מוכח מדברי הרמ"א שם (סע' ו) שכתב שמי שנשבע לשלם חובו, פטור מלשלם כל מה שהשביעית משמטת, שלא נשבע אלא כל זמן שחייב ממון. ואם נאמר שיש לחוש להסוברים ששמיטה אינה נוהגת בזמן הזה, יש לחוש לשלם מכח השבועה. אע"כ דלא חיישינן כלל למ"ד אין שביעית נוהגת בזה"ז. ועד כיון שמרן סובר ששביעית נוהגת בזה"ז, א"כ כמו שאין לומר קים לי נגד מרן, כך אין לסמוך על דעה שהיא נגד מרן.

ואולם מרן הגר"ע יוסף שליט"א בתשובה שנדפסה בקול סיני ובספר השביעית והלכותיה (אות ד) דן באורך בנדון דידן, דבנדה (ט,א) מבואר שסומכים על יחיד בשעת הדחק. ובפסקי הרשב"ץ שם: "יחיד ורבים שנחלקו ולא נפסק בתלמוד כאחד מהם, י"א שעושים כדברי היחיד בשעת הדחק, ואינו נראה לומר כן במחלוקת תנאים ואמוראים, אלא רק במחלוקת הגאונים ופוסקים, ובמילתא דרבנן". ובשו"ת הרשב"ש (סי' תקיג) כתב שמצא לר"ן בתשובה כדברי אביו הרשב"ץ, דדווקא דרבנן סמכינן על יחיד בשעת הדחק, אבל הרשב"א בתשובה נראה מדבריו שאף בדאורייתא אמרינן הכי. והרא"מ במים עמוקים (סי' ה) ובט"ז יו"ד (סי' רצג ס"ק ד) סוברים שגם בדאורייתא סומכים על יחיד בשעת הדחק. אמנם הש"ך בנקודת הכסף שם השיג על הט"ז דדווקא דרבנן אמרינן הכי, ולשיטתו הולך דבכללי או"ה (סי' רמב) כתב להשיג על הב"ח

שסובר כהט"ז הנ"ל, משום שיחיד ורבים הלכה כרבים מדאורייתא דכתיב "אחרי רבים להטות" וכו', ע"ש. ויש לדחות דכיון שלא נחלקו פנים בפנים לא אמרינן בזה אחרי רבים להטות כמ"ש מהר"מ בן חביב בגט פשוט בכללים (כלל א) וכ"כ מהר"א ששון (סו"ס רז), ודלא כהרדב"ז (סי' קטו). וכן יישב דברי הב"ח בשו"ת משפטים ישרים (ח"א סי' רלח). וכבר נתבאר לעיל שכן דעת הרשב"א כנ"ל. גם בספר דברי אמת (קונטרס ט סי' א דף פו ע"ב) הביא שרבים כתבו שגם בדאורי' סמכי' על יחיד בשעת הדחק. ומעתה אפי' נחוש להסוברים שביעית בזה"ז דאורייתא היה מקום לסמוך להקל על היחידים בשעת הדחק גדול מזה ולכן יש לסמוך על הסוברים שאין ומשענה, ואין לך הפסד מרובה ושעת הדחק גדול מזה ולכן יש לסמוך על הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בזמן הזה. ובפרט לכמ"ש בשו"ת צמח צדק לאדמו"ר מליובביטש (יו"ד סי' רטו"ב) דאפי' למאן דאמר שאין לסמוך על יחיד בשעת הדחק באיסור תורה, היינו דווקא יחיד ממש, משא"כ במיעוט נגד הרוב, ע"ש. ובנדון דידן הרי מלבד הראב"ד והרז"ה יש לנו דעת בה"ג ור"י הנשיא ברצלוני ור"י בר יקר והעיטור והמאירי שסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בזה"ז אפי' מדרבנן [ראה לעיל אות ד]. ומכל שכן שכפי שענינו רואות רוב הראשונים ס"ל שביעית בזה"ז דרבנן, ובודאי בכה"ג סמכינן על יחיד בשעת הדחק והפסד מרובה גדול כזה. ואם משום שנפסקה הלכה כהפוסקים שביעית נוהגת בזמן הזה, ובכה"ג שכבר נפסקה הלכה אין לסמוך על יחיד בשעת הדחק כמ"ש בנדה (ט,א). והרי הרמב"ם פסק ששמיטה נוהגת בזה"ז (הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ט) וכן מבואר בטור ושו"ע (יו"ד סי' שלא סע' יט) שביעית נוהגת בזה"ז. וא"כ איך אפשר לסמוך על יחידים. הנה כבר בשו"ת חכם צבי (סי' ק) כתב שפסק השו"ע לא דמי לפסק התלמוד, שהרי מצינו כו"כ פעמים שגדולי האחרונים חולקים על פסק השו"ע, ולכן שפיר דמי לסמוך על המיקילין נגד השו"ע בשעת הדחק. ובשו"ת בנין עולם (או"ח סי' יד) כתב שכשמצינו בהתלמוד הלכה פסוקה הוא כדי שלא נסמוך כלל על החולקים אפי' בשעת הדחק, מה שאי אפשר לומר כן בדין המבואר בשו"ע. והסכים עמו מהר"ש קלוגר וקלסיה שהוא אמת, ע"ש. וכ"כ בספר חדושי רז"ה (דף סט ע"א) ובספר נזירות שמשון או"ח (סי' יג). והלכה רווחת בידינו לעשות ס"ס נגד השו"ע, כמ"ש מרן חיד"א במחב"ר יו"ד (סי' נב סק"ה) ובשו"ת דבר משה (ח"ג יו"ד סי' י) והחק"ל (יו"ד ח"א סי' קפח) ומשנת אליעזר די טולידו (ח"ב יו"ד סי' י) ועוד. וראה בשו"ת נדיב לב (חו"מ סי' סג) שכתב שאין קבלת פסק השו"ע כאיסור ודאי אלא ספק, ולכן שפיר עבדינן ס"ס נגד מרן. ולכן גם אמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן, כמ"ש מרן חיד"א בברכ"י (סי' ז ס"ק ג) ובחיים שאל (ח"ב סי' טו) ועוד. מכל זה מוכח שפסקי מרן אינם כפסק הלכה שבש"ס, ואם כן שפיר יש לסמוך על החולקים בשעת הדחק, וכדברי החכם צבי והבנין עולם הנ"ל. ולכן בנדו"ד שפיר יש לסמוך על הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל בזמן הזה. וכן כתב הגר"י ענגיל באוצרות יוסף (עמו דעג) לסמוך להתיר עבודת קרקע בשביעית בזמן הזה (אפי' בלי מכירה לגוי) על פי דברי החכ"צ הנ"ל. והגם שבשו"ת בנין עולם (חיו"ד סי' נ) כתב שאין לסמוך בשעת הדחק על סברא שהיא נגד השו"ע ולא דמי להא דנדה וכו' [וסותר למ"ש בחלק או"ח הנ"ל], וגם אין כל עניני שעת הדחק שוים כמ"ש בחלקת מחוקק (סי' יז ס"ק

לא). בנדון דידן יש לסמוך המקילין כמ"ש בספר שבילי דוד לגרד"ל זילברשטיין (יו"ד דף כט ע"א). ועיין משפט כהן (סי' סג). הן עתה ראיתי בשו"ת הסבא קדישא שהרבה להשיב על השבת הארץ וכו', ואין דבריו מוכרחים.

וגם לצורך עניים אין להתיר איסור שביעית אע"פ שמצינו בדמאי שהעניים מותרים בו וכתב רש"י (ברכות מז,א) שהטעם הוא משום שאינו אלא חומרא דרבנן. וכיו"ב כתב בפסחים (לה,ב) ובערובין (יז,ב) ובסוכה (לה,ב), עכ"פ כתב בשו"ת דבר יהושע לגר"י אהרנברג (ח"ג סי' נו) שדווקא בדמאי הקילו, אבל לא בשאר אסורין דרבנן, וכדמוכח מדברי רש"י בשבת (קכז,ב) שכתב שהטעם שהקילו בדמאי טפי הוא משום שהעניים צריכים לחזור על פתחי עמו הארץ, לכן סמכו חז"ל על שרוב עמי הארץ מעשרין. וכעין זה כתב הרמב"ם בפיה"מ (דמאי רפ"ג) "הותר לעניים דמאי כדי להקל מעלינו הצדקה". ואין כוונת רש"י כלל לומר שמשום שאינו אלא דרבנן לכן התירוהו לעניים. אכן המרדכי (בע"ז דף לח) כתב בשם ר' שמרוה להתיר פת עכו"ם להולכים בדרך, וראיתו מדתנן "מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניה דמאי" אע"פ שיש בו איסור דרבנן. ובבית יוסף ביו"ד (סי' קיב) בשם תשובה אשכנזית שההתיר הוא בפת בעל הבית, דלא חמירא גזירת פת מדמאי. ולכאורה מזה נראה שכל אסורין דרבנן שרי לצורך עניים. ועיין בזה בשו"ת שואל ומשיב (מה"ת ח"ד סי' קכח). אולם זה אינו, דהמרדכי הנ"ל נראה שלא ס"ל טעם הרמב"ם הנ"ל שכתב שדמאי הותר כדי להקל מעלינו הצדקה. דלא כהשואל ומשיב הנ"ל. ואף להמרדכי לא בכל אסורין דרבנן הקילו. ומצינו גם להתוס' בע"ז (לה,א סוד"ה מכלל) שגזירת פת דומה לגזירת דמאי, ע"ש. ולכן אין מקום ללמוד מזה כלל למקור"א. והטעם שדימו פת עכו"ם לדמאי נראה שהוא משום ששניהם הוא איסור גברא. ועכ"פ אין שום מקום וסברא להקל בעניים בענין שביעית בזמן הזה, דאף על העניים צוה תורה לשבות, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ובפרט בשביעית דאף העשירים בשמיטה ענים הם, וההבטחה שלו "וציוותי את ברכתי" נאמרה בין לעניים בין לעשירים".

וראה בירושלמי (תענית פ"ג ה"א) שר' זעירא סובר שמתריעין על הגשמים בשביעית מפני פרנסת חשודים, ואדם אחד שהיה עובד בשביעית הובא לפני רבי אמר להם מה יעשה עלוב זה שעושה לכדי חייו, ע"ש. אמנם בתר הכי מייתי דרבי בעה למשרי שביעית בזמן הזה וכו', ולא הסכימו עמו. ע"ש. וגם נראה שהבבלי (בתענית יט,ב) סובר שאין מתריעין מפני חשודים. ע"ש בראשונים. ושו"ר למהרד"פ בחסדי דוד (בתענית פ"ב ד"ה כשם) שכתב כן, ע"ש. ומשמע עכ"פ שודאי נוהגת שביעית גם בעניים.

כג. שביעית בירושלים בזמן הזה.

דיון זה נחלק לשתי קצוות, האם בכלל נוהגת שמיטה בירושלים [בתוך החומות] משום שירושלים לא נתחלקה לשבטים. ולהפך, האם נוהגת בירושלים מן התורה משום שקדושת ירושלים קדשה לעתיד לבא.

בב"ק (פב, ב): עשרה דברים נאמרו בירושלים אין הבית חלוט בה וכו', דכתיב וקם אשר לו הבית וכו' וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. ובשור"ת שאלת דוד לגר"ד מקרלין (יו"ד סי' ח בהגהה דף כו ע"א) נתקשה שמא לפי"ז גם אין שמיטת קרקעות נוהגת בירושלים, ובפרט לפי מה שהירושלמי בערלה (פ"א ה) מדמה את ירושלים לחו"ל ושניהם אינם מטמאים בנגעים, והרמב"ם (הל' טומאת צרעת פי"ד הי"א) כתב שהטעם בזה הוא משום שירושלים וחו"ל לא הוי ארץ אחוזתכם, ע"ש. והניחו בצע"ג. ובהערה שם כתב ליישב דלענין יובל ושביעית לא נקראת ירושלים חו"ל, כיון שרוב הארץ נתחלקה לשבטים, ודוקא שבט שלם שלא נתחלק מעכב חלות היובל, ולא מיעוט השבט. גם הגר"צ עוזיאל בתשובה כ"י [נדפסה בספר "השמיטה היובל ומצות הקהל" שערך ידידי הרה"ג ר' יהודה אדרי נר"ו, עמ' 60] דן בשאלה זו, וכתב שירושלים אינה כהפקר, אע"פ שלא נתחלקה לשבטים, עכ"פ בית דין מיוחדים הבתים לדירה וכיו"ב, א"כ נקראים הבתים והשדות מיוחדים אע"פ שהקנין הוא קנין של כל ישראל. גם בספר תורת הארץ (ח"א פ"ז וח"ב ריש פרק ב) כתב דע"פ שמבואר בתורת כהנים [ריש פר' בהר] שבי"ד שנה שכבשו וחלקו לא נהגו שביעית משום שלא היה לכל אחד שדה מיוחדת לו, עכ"פ אחר שנחלקה ארץ ישראל חלה חובת שביעית על כל הארץ כיון שמתחילה נכבשה שלא על מנת להחלק, והמיעוט נגרר אחר הרוב, וכמ"ש השאלת דוד בהערה. והביא כמה ראיות לכך ששביעית נוהגת בירושלים.

ובספר "השמיטה" לגר"מ טוקצינסקי (ח"א עמ' נו) כתב שכיון שירושלים נמסרה ליהודה ולבנימין, אפילו אם נאמר שלא נמסרה להם לעולם עכ"פ לא גרע משדה חכורה שחייבת בשמיטה, ובמשנה במעשר שני (פ"ג מ"ז) ובמעשרות (פ"ב ה"ה) מוכח שפירות שגדלו בירושלים חייבים במעשרות, וא"כ מכל שכן שביעית שאפילו הקדש והפקר חייבים בשביעית בעשה של "ושבתה הארץ". גם בשור"ת מנחת שלמה ח"ג (סי' קיט אות ג) כתב שאמנם הגר"צ פראנק [ראה הר צבי זרעים ח"א סי' יח] כתב שגדולי ירושלים פטורים מתרו"מ ושביעית משום שלא נתחלקה לשבטים. אבל נעלם ממנו שהרמב"ם (בהל' תרומות פ"א הט"ו) כתב בפירוש שחייב בירושלים מן התורה. עוד במנחת שלמה שם (סי' קכח) משא ומתן עם הגר"ע אלטשולער, וכתב (שם באות ה) דאין ספק שפירות שגדלו בירושלים חייבים בתרו"מ דלא גרע מהגדל בשדה הפקר דמפורש בשלחן ערוך יו"ד (סי' שלא סעיף טז) שחייבים בתרו"מ. וראה גם בשור"ת ויאמר מאיר להגר"מ ועקנין (ח"א סי' לג) שכתב לדחות דברי הגר"צ פראנק, לגבי תרו"מ בירושלים. [ובאוצר התשובות לסי' שלא נרחיב הדברים בס"ד]. גם בשור"ת ציץ אליעזר ח"ג (סי' כב) וח"ה (סי' לב) כתב שנוהגת שביעית בירושלים. ע"ש. וראה גם בספר הר הקדש (עמ' קלז).

מצד שני כתב מהר"מ מזרחי בשור"ת פרי הארץ (ח"ג יו"ד סי' ד) שיתכן ששביעית נוהגת בירושלים מן התורה גם בזמן הזה אע"פ שבשאר ארץ ישראל אינה אלא מדרבנן, שהרי כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה (פ"ו הט"ז) שקדושת ירושלים אינה כקדושת שאר ארץ ישראל,

שקדושת ירושלים לא בטלה ועד עתה בקדושתה היא עומדת, לפי שקדושתה קדושת שכינה ושכינה לא בטלה לעולם. ע"ש. וא"כ גם שביעית בירושלים היא מן התורה גם בזמן הזה. ובזה כתב ליישב הסתירה בדברי מרן בכס"מ הנ"ל (אות י) דמ"ש מרן ששביעית בזה"ז מן התורה היינו בירושלים דווקא. גם בספר תורת הארץ (ח"ב פ"ב אותיות ג-ו) כתב שיש להסתפק אם ירושלים הקדושה בזמן הזה, עדיפה משאר ארץ ישראל לענין מצות התלויות בארץ, שניהגו בה מדאורייתא. וכתב שקצת משמע כן בכס"מ (הל' תרומות פ"א ה"ה) שכתב בתוך דבריו: "ודע שכתב רבנו בהל' בית הבחירה (סו"פ ו) שהמקדש וירושלים קדשה לעתיד לבא". ולא יזהר צורך הזכיר זה כאן שמדובר על תרו"מ, ולא על קדושת ירושלים, אם לא שר"ל שקדושת ירושלים לא בטלה גם לענין תרו"מ. והביא שכבר במנחת חינוך (מצוה רפד אות ו, ובהוצ' מכון י-ם אותיות כב-כג) העיר בזה, ומסקנתו שרק הגדל בהר הבית הוא דאורייתא אבל הגדל בירושלים אינו אלא דרבנן. אבל בשו"ת הרדב"ז (סי' תשל"א) ובשו"ע מלכו יו"ד (סי' ס"ז) ובחזו"א שביעית (סי' ג אות יד) כתבו שדין ירושלים לענין תרו"מ כדין שאר ארץ ישראל, ובפרט לדעת הרמב"ם שהדבר תלוי בביאת כולכם. וכך גם מסקנת הרב תורת הארץ שם. וראה גם במחזיק ברכה או"ח (סי' קנא בקונטרס אחרון). ובעזה"י באוצר התשובות תרומות נכתוב באורך.

גם הגרש"ז אורבאך במעדני ארץ שביעית (דף עה ע"א) דחה דברי הרב פרי הארץ הנ"ל, שאין קדושת ירושלים קשורה כלל לקדושת המקדש, כדמוכח מדברי הרדב"ז (ח"ב סי' תשל"א) שכתב שהגדל בהר הבית אינו חייב בתרו"מ אלא מדרבנן, ועל כרחך משום שכשם שקדושת הארץ שבטלה לענין תרו"מ, כך בטלה גם בירושלים. גם במנחת שלמה (סי' נא אות א) השיב על הפרי הארץ, אלא ששם כתב שדברי הפרי הארץ יתכנו אליבא דספר התרומה שסובר ששביעית בזה"ז דרבנן משום שבטלה קדושת הארץ, וא"כ קדושת ירושלים שלא בטלה נוהג בה שביעית מן התורה, משא"כ לדין דקימ"ל שקדושת עזרא לא בטלה ושביעית דרבנן משום שחסר ביאת כולכם, אין זה קשור כלל לקדושת ירושלים. [ובמעדני ארץ דחה סברא זו, ע"ש. ונראה שדבריו במעדני ארץ נכתבו אחרי דבריו במנח"ש, אע"פ שנדפס מאוחר יותר]. וראה עוד במנחת שלמה (ח"ג סי' קכח אות ה). גם בספר הר הקדש (עמ' קלב) כתב שמדברי הרשב"ץ (ח"ג סי' רא) מבואר שקדושת ארץ ישראל לענין תרו"מ וכו' בטלה גם מירושלים. אמנם הר הבית עצמו שנקנה על ידי דוד המלך ע"ה בכסף מלא מארונה היבוסי, ולא בכיבוש, י"ל שקדושתו לא בטלה כלל. ועוד צידד בזה. ע"ש. וראה עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ס סי'). [עיי' במחבר"ר הנ"ל].

כד. ברכת התורה "וצויתי את ברכתי" וכו' בזמן הזה ששביעית אינה אלא מדרבנן.

בפר' בהר (כה, כ-כא): "וכי תאמרו מה אכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו. וצויתי את ברכתי לכם בשנה השביעית ועשת את התבואה לשלש השנים". ובספרא שם: "לשלש השניםף לשישית ולשביעית ולמוצאי שביעית. דבר אחר לשלש השנים: לשביעית, ליובל ולמוצאי יובל".

והנה המבי"ט אע"פ שכתב שביעית בזמן הזה דרבנן עכ"פ כתב (בח"ג סי' מה) שברכת "וציותי את ברכתי" שייכת בזמן הזה. ובסיום התשובה כתב שהברכה אינה שייכת אלא בתבואה מחמשת המינים שהיא עיקר המזון, ע"ש. משמע שפשוט לו שעכ"פ שייכת גם בזמן הזה שהביעית אינה אלא מדרבנן. ואולם הסמ"ע בחו"מ (סי' סז ס"ק ב): "דוקא בזמן שהיתה שמיטה נוהגת מן התורה היה מקוים בהם הברכה לגדל בשנה שישית לשלש שנים". ואחריו כתבו כן בהגהות היעב"ץ לגיטין (לו, ב) ובספר פאת השלחן (סי' כט ס"ק ג). ובאוצרות יוסף (בקונטרס שביעית בזה"ז עמ' 102) האריך להתרעם על ששמע מאיזה רבנים שהחמירו [לאחרים] בשביעית על סמך הברכה, דליתא דבזמן הזה ששביעית אינה אלא דרבנן אין לסמוך על הנס, ע"ש. [ובספר שבתות שנים עמ' יט בהערה הביא ראייה להסמ"ע מדברי הריב"ש (סי' שה) שרק בריבית דאורייתא ישנה הבטחת הפסוק [תהלים טו] "עושה אלה לא ימוט" שאם עובר נכסיו מתמוטטין [ב"מ עא, א] משא"כ בריבית דרבנן. וראה גם ברעק"א בהגהותיו למשנה ריש תענית]. גם בשו"ת ישועת מלכו (יו"ד סי' נג) כתב שבהיות ישראל על אדמתם חלילה להקל למכור לגוי כאשר הבטיח להם הי"ת "וציותי", וכו' לא כן בזמן הזה שמעט מן המעט יש להם נחלת שדה. [לכאורה כוונתו שבזמן שיש ביאת כולכם אז קיימת הברכה משום שאז שמיטה נוהגת מן התורה, אבל הרב ישראל ועלף אב"ד בודפשט במכתב נדפס במשנת יוסף (ח"א עמ' טו) כתב שהישועות מלכו ס"ל כהחזו"א דלהלן]. גם באור לציון (שביעית במבוא ענף ב אות ג) כתב שאין לסמוך על הברכה של וציותי וכו' משום שלא נאמרה הברכה אלא על התבואה, כפשט הכתוב, ולא על שאר פירות. (ראה ברש"י שם. ומאידך הרמב"ן ובעלי התוס' ועוד מפרשים סרסו המקרה דלא כרש"י), ועוד שכיון ששביעית בזה"ז דרבנן אין הבטחת וציותי כמ"ש הסמ"ע מדברי התוס'.

אכן בחי' הרי"מ מגור (גיטין לו, ב) כתב דמדכתבו התוספות שם שרק יובל לא נוהג בזמן הזה אבל שביעית נוהגת, ע"כ ששייך בזה"ז וציותי וכו', שאל"כ גם שביעית לא היו חז"ל מתקנים כלל. אולם האדמו"ר רא"מ מגור בעל אמרי אמת במכתבי תורה (סי' סו, מובא בפרדס יוסף פר' בהר) כתב לדחות דבריו די"ל דשנה אחת אפשר לעמוד, והתוס' דברו על יובל שהוא סמוך לשמיטה שהם ב' שנים וכו'.

גם בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קצח, ובמסודר מחדש חו"מ סי' יא) כתב שכיון שחייבים מן התורה לשמוע לחכמים ומקיימים מצות שמיטה למה לא יתברכו בשכרם, הלא אין מעצור לה' להושיע וכו', וכדמצינו שהקב"ה משעבד את הטבע לדברי רז"ל, כדאי' בירושלמי [נדרים פ"ו הי"ג] מובא בש"ך (יו"ד סי' קפט ס"ק יג) שבתולה עד ג' שנים ויום אחד שנבעלה אין בתוליה חוזרים, נמנו בי"ד ועברו את השנה בתוליה חוזרין. הגם שיש לחלק דשאני עבור שנה דקביעת חז"ל היא מן התורה כדדרשינן "אשר תקראו אותם" משא"כ בנדון דידן. מכל מקום מסברא נראה דשפיר מתברכים. כעין חילוקו כתב גם הגר"ד זילברשטיין בספר שבילי דוד

בחור"מ (סי' סז ס"ק א), והוסיף שרק את הטבע האנושי מנהיג הקב"ה על פי דברי חכמים, אבל רצויתי וכו' אינו הנהגת טבע אלא הנהגת נס.

והחזון איש שביעית (סי' יח אות ד) כתב שרצויתי את ברכתי אין משמעותו שלא יבוא לידי פיקוח נפש מחמת חסרון תבואה, אלא הבטחת ברכה בשביל שמירת שביעית, שעל פי הטבע השביתה גורמת הפסד וחיי צער, וכאן הבטיח הקב"ה שיצוה את הברכה. והבטחה זו אפשר שיגרום החטא לקפחה. וגם הברכה אינה אלא לכל ישראל אבל היחיד יוכל ללקות בשביל חברו וכו'. ומסתבר שהייתה ברכה גם בבית שני, וגם אחר החרבן בית דין שלמעלה עושין מה שגוזרים ביד של מטה. והברכה נאמרה אחר שעשו את ההשתדלות או במקום שנפטרו מהשתדלות. וראה עוד בתשובה למרן הגרע"י שליט"א בסוף ספר השביעית והלכותיה (אות יב) ובמשנת יוסף (ח"א עמ' טו - טז) ובמשנה כסף (ח"א עמ' מח - מט).

אוצר התשובות

זרעים

הרב דוד אביטן שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

הלכות שביעית

פרק ח

על מה חלה קדושת שביעית.

רמזי הענינים המובאים בפרק זה

- א. מאכל ושיירי מאכל גרעינין וקליפות.
- ב. קדושת שביעית בעצים ובמיני כבשים.
- ג. קדושת שביעית במיני צבעים.
- ד. קדושת שביעית במיני בשמים, בפרחים ובשרף העצים.
- ה. קדושת שביעית בדשא המשמש לגוי ולישיבה.
- ו. קדושת שביעית במיני מלוגמא (רפואה).
- ז. קדושת שביעית בלולב.
- ח. קדושת שביעית בארבעת המינים שנלקטו למצוה ובדיו לס"ת.
- ט. קדושת שביעית בטבק סגירות ובטבק הרחה.
- י. קדושת שביעית בפשתן.
- יא. קדושת שביעית בכותנה.
- יב. מתי קדושת שביעית נקבעת לפי מחשבתו של אדם.
- יג. קדושת שביעית בדברים הנאכלים בשעת הדחק.
- יד. קדושת שביעית בפירות שנפסדו ובפירות אסורין.
- טו. קדושת שביעית בקור.
- טז. קדושת שביעית בכמהין ופטירות.
- יז. קדושת שביעית בדבש דבורים.
- יח. קדושת שביעית בזרעוני גינה הראויים לאכילה.
- יט. קדושת שביעית בפירות שביעית שנתערבו באחרים.
- כ. קדושת שביעית בפירות שבשוק שרובם אינם מפירות ארץ ישראל.
- כא. נספח. על מה חלה קדושת שביעית – ברור דברי הרמב"ם ז"ל.

א. שיירי מאכל, גרעינין וקליפות

א. שימוש בגרעינים וקליפות להסקה

במשנה (פ"ז מ"א): "כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין וכו' יש לו שביעית". וכן הוא ברמב"ם (פ"ז הי"ג). עוד מבואר שם (משנה ג) שגם על קליפי רימון והנץ שלו וכן קליפי אגוזים וגרעיני הפירות חלה קדושת שביעית. וכ"כ הרמב"ם (פ"ז הט"ו). וכתבו הר"ש והרא"ש ושאר ראשונים שם, שהטעם משום שקליפין אלו משמשים הם לצביעה, וגרעיני פירות כגון גרעיני זיתים ותמרים שראויים להסקה ולבהמה, ע"ש. והרמב"ם כתב: "שיש מקום שמוציאין מגרעיני זיתים שמן ועוד אוכלין אותם בני אדם

ומוכרים אותם להסקה". אולם מהר"י קורקוס על הרמב"ם שם כתב שמדובר בגרעינין שראויים להסקה, ויש להם קדושת שביעית מכיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם, חלה קדושה גם על הקליפין והגרעינין. וכ"כ גם מרן בכס"מ שם והגר"א בשנו"א שם. אבל הרדב"ז על הרמב"ם שם כתב שקליפי אגוזים אין חלה קדושה אלא על הקליפה החיצונה [הרכה] אבל הקליפה הפנימית הקשה, הרי היא כעצים.

ובאמת שדברי מהר"י קורקוס ומרן קשים מאד, שהרי בפירוש כתב הרמב"ם (פ"ה הכ"א): "הקליפין והגרעינין שמותרים בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הם כעצים אלא אם כן ראויים לצביעה". מבואר להדיא שאין קדושת שביעית בקליפות שראויות רק להסקה. וכבר הקשו כן רבים מהאחרונים. [כמובא במשנת יוסף].

ובספר ערוך השולחן (סי' כח סע' ו) כתב: "גרעינין וכו' הראויים למאכל בהמה יש בהם קדושת שביעית וכו' אבל ביעור אין להם משום שעיקרן להסקה, וכו' אבל קדושת שביעית יש להם מפני שבאין מאוכל גמור וגם ראויים למאכל בהמה ולצביעה וכו' (כ"מ)". נראה שרצונו לומר שאמנם עיקרם להסקה, אבל ראויים לבהמה ולצביעה, וכיון שבאים משיירי מאכל לא אולינן בתר מחשבתי, ואע"פ שחושב עליהם להסקה, נוהג בהם קדושת שביעית. כך נלע"ד בכוונת הרב ערוך השולחן. והרב משנת יוסף שליט"א פרש דבריו בענין אחר. ע"ש. והבוחר יבחר.

ובספר הערות למעשה בעניני שמטיה לגר"ח נאה (עמ' מה) הקשה על דברי הרמב"ם הנ"ל שכתב בתוך דבריו "שמוכרים אותם להסקה", איך מותר למוכרם להסקה, הרי כיון שהם אוכלי אדם אסור להסיק בהם. ואם נאמר שלא כתב כן אלא על גרעיני תמרים ולא על גרעיני זיתים, עדין קשה דאם אינם ראויים אלא להסקה אינם אוכל ופקעה קדושתם, וצ"ל שס"ל כהכס"מ דכיון שבאים משיירי אוכל וראויים להסקה לא פקעה קדושתם. אבל אפשר דס"ל שגרעינים אלו רובם להסקה עומדים ומיעוטם לאכילה ולכן גם בשביעית מותר להסיק בהם, ואינו בכלל הפסד. ומ"ש הר"ש "דחזו לבהמה וחזו להסקה" כוונתו לומר, שאע"פ שעומדים להסקה כיון שעומדים גם לבהמה, יש בהם קדושת שביעית ולא דמי לעצים, דאמרינן בגמ' [ראה להלן אות ב] שעמים דמשחן אין בהם קדושת שביעית הואיל ועומדים גם להסקה, דהכא לא הוי סתמא להסקה אלא עומדים לזה ולזה בשוה. ומה שמתיר להסיק בהם, לפי מ"ש הכס"מ (פ"ה ה"כ) שמותר להסיק מרחץ באוכלי בהמה לכתחילה משום שהוא צרכי האדם, י"ל שגם הר"ש כוונתו דווקא להסקת מרחץ. אך י"ל דכיון שבכל השנים עומדים גרעינים אלו מעיקרם לזה ולזה, אין לשנות את הסדר משאר שנים, והגם שחייבים בביעור וכו' כדין אוכלי בהמה, מותר להסיק בהם כדרכו בשאר השנים. ולא דמו לתבן וקש שאין מסיקין בהם משום שעיקרם לבהמה. ובהמשך דבריו (עמ' סב) הקשה על מרן מאי שנא גרעינים דאמרינן דפשטה קדושה בכולה אגב הפרי, הואיל וראויים להסקה, ובקליפות הפרי לא אמרינן הכי, שהרי רק קליפות הראויות לצביעה יש בהם קדושת

שביעית אבל בראויות להסקה לא שמענו. ובדוחק י"ל שהגרעין קשור יותר לפרי כי ממנו גדל הפרי. אבל צ"ע מנ"ל לחלק בזה.

ובמשנת יוסף שם כתב, שאין כוונת מהר"י קורקוס ומרן אלא על גרעינים שתוכנם ראוי לאכילה, כמ"ש בשו"ע או"ח (סי' רב סע' ג) שעל גרעיני הפרות מברך בורא פרי העץ. וקליפות הגרעין ראויים להסקה בלבד. ע"ש באורך. [נ.ב. ועדין קשה מה יענה הרב שליט"א על קליפות הפירות שראויים רק להסקה, שגם עליהם כתב מהר"י קורקוס שכיון שבאו משיירי פרי נוהג בהם קדושת שביעית. וצ"ע. ד.א. ס"ט]

ובתוספתא (שביעית פ"ז ה"ב): "חומר בשביעית שאין במעשר שני וכו', שהשביעית עשה בה את המופקר כשמור, ופסולת אוכלין כאוכלין, ואוכלי אדם כאוכלי בהמה, וקליפי אגוזין וקליפי רימונים כיו"ב, משא"כ במעשר שני". וכתב בחסדי דוד שם שהחומר במופקר, הוא, שנוהג בו קדושת שביעית, משא"כ במעשר שהפקר פטור ממעשר, גם בפסולת אוכלין כגון קש ותבן [שראויים לבהמה] וכן קליפי אגוזין וכו' שראויים לצביעה.

אולם בחזון יחזקאל שם כתב שלכאורה משמע מהתוספתא שקדושת שביעית חלה גם על שיירי אוכלין שאינם ראויים לאכילה כלל. כדברי מהר"י קורקוס ומרן הנ"ל, אלא שאי אפשר לומר כן אליבא דהרמב"ם (בפרק ה) הנ"ל, וצריך לומר שמדובר בפסולת אוכלין שראויה לצביעה.

עוד בתוספתא (פ"ו ה"ח) וברמב"ם (פ"ה הי"ט): "אין מסיקין בתבן וקש של שביעית, מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, אבל מסיקין בגפת ובזוגין של שביעית". וכתב בחסדי דוד שם, שגפת וזוגין בטל מהם קדושת שביעית אחר שהוציאו מהם יינם ושמןם. וכ"כ הגר"ח נאה בספר "הערות למעשה בעניני שמיטה" (עמ' ל-לב). וראה דבריו להלן בסמוך. ובספר מקדש דוד (סי' נט אות ד) כתב שיש בהם קדושת שביעית, משום שבאים משייר מאכל, כדברי מרן בכס"מ, ואע"פ שאין הנאתם וביעורם שוה, הרי כתב מרן בכס"מ (פ"ה ה"י) שאין צריך שיהיה הנאתו וביעורו שוה אלא בעיקר הפרי. אולם בספר דרך אמונה (פ"ה הי"ט) כתב שאין בזוגין בגפת קדושת שביעית, כדברי הרב חסדי דוד, ובבאור ההלכה שם דחה דברי המקדש דוד. ע"ש. וכ"כ בתוספתא כפשוטה (עמ' 563) ובכלכלת שביעית (עמ' תמה-תמו). ע"ש. וראה להלן (אות ב) בדברי הרב משנת יעבץ מ"ש ליישב דברי מרן. ע"ש.

ב. באלו גרעינים יש קדושת שביעית

הבאנו לעיל דברי הראשונים שכתבו שגרעינים שראויים להוציא מהם שמן מאכל או ראויים למאכל בהמה יש בהם קדושת שביעית. והרמב"ם הל' שמיטה ויובל (פ"ה הכ"א) כתב: "הקליפין והגרעינים שמותרים בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הם כעצים אלא א"כ ראויים לצביעה". ובהל' תרומות (פרק יא הל' יא) פרט הרמב"ם דין הגרעינים מותרים

ואסורים בתרומה, וז"ל: "גרעיני אתרוג מותרים. גרעיני זיתים ותמרים וחרובין אע"פ שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים. ושאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהם לחלוחית למצוץ אותן אסורות לזר ואם השליכן מותרות". ומקורו של הרמב"ם בזה להשוות שביעית לתרומה נעלם. והרדב"ז כתב שהוא מקל וחומר אם בתרומה שבמיתה הותרו גרעינים ק"ש בשביעית שאין בו מיתה [ולכאורה ק"ו פריכה הוא דמה לתרומה שכן אוכלי בהמה פטורים תאמר בשביעית. ובכלל קשה איך השוה הרמב"ם שביעית לתרומה, הרי יש גרעינים שראויים לבהמה ואינם ראויים לאדם שפטורים מתרומה. וצ"ע. ד.א. ס"ט].

והעולה מדברי הרמב"ם בהל' תרומות ומהר"י קורקוס שם, כתב בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' לח). א. גרעיני זיתים לעולם חייבים משום שנדבק בהם שיירי מאכל. וכן כל כיו"ב. ב. גרעינין שבתוכם יש אוכל כגרעיני שזיפים ואפקסקים חייבים כמ"ש בספר השמיטה (פ"ז עמ' לא). ג. גרעיני תמרים לחים ביותר חייבים, אפי' שבני אדם משליכים אותם בשאר שנים. ד. גרעיני חרובים לחים ביותר חייבים משום שבש זב מהם. ה. שאר גרעינים שיש בהם לחלוחית שאפשר לאכלה או למצוץ אותה, כגון גרעיני אגסים וקרוסטמלין וחבושים וגרעיני תמרים (רגילים), תלוי באדם אם מכניסם חייבים, ואל משליכן פטורים. ו. גרעינין שאינם ראויים לאכילה, כגון גרעיני אתרוג וחרובים יבשים מותרים. וכ"כ החזון איש מעשרות (א,לא) לגבי גרעיני תפוזים. ז. גרעינים שלפעמים נאכלים עם הפרי כמ"ש הר"ף (שבת סו"פ כא) והערוך (ערך ארם) על גרעיני תמרי ארמייתא, שהם רכים ונאכלים עם הפרי. [ומצוי ביותר כיום בשיטת הגידול החדשנית, כדוגמת מה שקרוי אבטיח בלי גרעינים, שגרעיניו לא בשלים ונאכלים אגב באבטיח]. לכאורה כיון שאין בהם טעם עצמי, ונאכלים רק אגב הפרי, אין בהם קדושה. אולם להתוספות בברכות (לו,א) שכתבו שעל גרעינים של דוגדגניות, אפרסקים ותפוחים, יש לברך בורא פרי העץ. נראה דגם כשהם בפני עצמם יש להם חשיבות. אמנם נראה שדוקא גרעינים כאלו שנלעסים יחד עם הפרי ממש, הווי כפרי. אבל גרעינים שרק בולעים אותם לפעמים, כמו גרעיני קלמנטינה וכו', אבל לא לועסים אותם אגב הפרי כלל, מסתבר שאין בהם קדושה.

עוד כתב במשנת יוסף שם שמדברי החסדי דוד (תרומות פ"י ה"א) עולה שגם גרעיני זיתים אם משליכן מותרים, ולא אסורים אלא בסתם, ודקדק כן בלשון התוספתא. וגם הרמב"ם לא אסרם אלא בסתם, [כלומר שלא כנסן ולא השליכן אלא גמר אכילתו והניחם והלך לו], אבל אם משליכן לכו"ע לא הווי כפרי, ע"ש. ולפי"ז יש לנו קולא גדולה בגרעינים כיום. אולם המשנת יוסף דוחה דבריו ודיוקו. ע"ש [ודוק במה שכתבתי]. וכתב עוד במשנת יוסף שם שאסיפת גרעינים למטרת משחק ילדים וכדו' לא נקרא אסיפה לגבי אכילה ומותרים.

עוד כתב במשנת יוסף שם שמ"ש הר"ש והרע"ב הנ"ל שגרעיני תמרה חייבים בשביעית, משום שראויים הם לבהמה כמ"ש בשבת (כט,א). אינו מוסכם, כי במלחמות (שבת סו"פ נוטל) משמע

שאינם מאכל בהמה גמור ועיקרם להסקה. ע"ש. ומשמע שאין לחייבים בשביעית משום אוכלי בהמה. ועכ"פ בגרעינים שבפני עצמם אינם מאכל בהמה, גם אם נאכלים לבהמה על ידי שמצרפים אותם למאכלה, אין בהם קדושת שביעית, כיון שבפני עצמם אינם נאכלים לבהמה.

וגרעינים שעומדים רק לזריעה כתב החזון איש (סי' יג אות יא) שאין בהם קדושת שביעית. וכתב בספר שבתות שנים (פרק יב הערה 41) שטעמו או משום שזריעה הנאתו אחר ביעורו. או משום שאין בהם שימוש של קדושה, כיון שרק בשנה השמינית יהיה אפשר לזרעם. ע"ש. ובענין גרעיני כותנה ראה להלן (אות יא).

ג. קליפות ושיירי מאכל האם יש בהם קדושה

בירושלמי (פ"ז ה"ב): "קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשא מן גרמה". וכתב הרש"ס: "קניבתא היא פסולת הירק, אותם עלים שאינם ראויים כל כך, לא ידרוס עליהם ברגלו, דאוכלי בהמה נינהו, אלא מעלה אותם לגג והם יבשים מעצמם ולא חזו לאדם ולבהמה". גם בפ"ט ה"ח ברש"ס ד"ה ולענין אכילתן: "קניבת ירק כין דחזי לבהמה אין דורסין אותו ואין מפסידין אותו, שכדרך שהוזהרנו על אוכלי אדם שלא להפסידן כך הוזהרנו על אוכלי בהמה" וכו'.

ומבואר מדברי הרש"ס שמאכל אדם שנפסל מאכילת אדם וראוי לבהמה יש בו קדושת שביעית. ובבית ירדב"ז (סי' ה ס"ק יז) כתב, שגם אחר שנתייבש הירק לגמרי ואינו ראוי עוד לבהמה, אלא להסקה, כיון שבא מאוכלי אדם מותר למוכרו ולקנות בו אוכלי בהמה, אבל יש עליו עדין חומרת אוכלי אדם ואסור לעשות ממנו מלוגמא. ע"ש. והגר"ח נאה, מובא להלן בסמוך, דחה דבריו. ושרש הענין ראה להלן (פרק ט אות ו').

וכתב ברמב"ם הל' תרומות (פי"א ה"ה): כדרך שמרקדין הקמח בחולין כך נוהג כהן בתרומה... הרי שרצה לעשות סולת מנופה... ולא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחנו במקום מוצנע". [וכידוע גדרי קדושת שביעית ושימוש המותר בפירותיה נלמדים מתרומה, כמ"ש הרמב"ם בהל' שמיטה פ"ה ה"ג וה"כ. וכן תרומה נלמדת משביעית, וכמ"ש המל"מ הל' תרומות פי"א ה"ו]. ופסקו כן בספר שערי צדק (שער מצות הארץ פרק יז סע' י) ופאת השלחן (סי' כד [ה] סע' ז) לענין שביעית.

וכתב הגר"ח נאה זצ"ל בספר "הערות למעשה בעניני שמיטה" (עמ' ל), שהמורסן בעודו בקמח ראוי הוא לאכילה, כמ"ש בשבת (עו,ב) שעני אוכל פיתו בעיסה בלוסה. אבל כשפרש מהקמח אינו ראוי לאכילה, כמ"ש בשו"ע יו"ד (שכד סע' ג) לענין חלה. וא"כ לענין שביעית, אין בו קדושה ומותר להשליכו. ולכן כתב שגם חרצנים וזוגין של ענבים, שאינם ראויים בפני עצמם לאכילה, כמ"ש בשבועות (כב,ב), אין בהם קדושת שביעית, ומותר להשליכם. ולתכן שגם הר"ש

סירליאו הנ"ל, שכתב שאוכלי אדם שראויים לבהמה יש בהם קדושה, מודה בנדרון דידן, אלא שסובר שקניבת ירק מעיקרה היא מאכל בהמה, כיון שברור שהעלים החיצוניים ברור שאינם ראויים לאדם אלא לבהמה, ולכן גם הנובל אחר לקיטה הוי בכלל אוכלי בהמה. גם פת שעטיפשה ותבשיל שעבר צורתו, שמבואר בירושלמי (פ"ח ה"ב) וברמב"ם (פ"ה ה"ג) שאינו חייב לאוכלו, משמע שמותר להשליכו, אע"פ שראוי לבהמה או לעוף, שכן אם מדובר בפת ותבשיל שנפסדו לגמרי שאינם ראויים לאכילה כלל, מה צריך לאשמוענין שאינו צריך לאוכלו, הרי מפורש בברכות (מ,ב) שתבשיל שנפסד ברכתו שהכל, וכתב בבית יוסף או"ח (סי' רד) שאם נפסד לגמרי, אין מברכים עליו כלל. אלא ודאי מדובר באופן שראוי קצת. וכיון שאין מצוה כלל באכילת פירות שביעית, ואפילו פת נקיה אינו חייב לאכול, על כרחך דתא לאשמוענין שפת שעטיפשה אפי' קצת, פקעה קדושת שביעית ממנה, ואינה בכלל "לאוכלה", ומותר להשליכה. וממ"ש הרמב"ם שאינו מטפל לאכול פת שעפשה, ובהל' מעשר (פ"ג ה"א) הוסיף בזה וכתב שפקעה ממנה קדושתה, מבואר דלא כהבית ריזב"ז, הנ"ל, שכתב ששיירי אדם שאינם ראויים לבהמה יש בהם קדושה ואסור לעשות מהם מלוגמה. ולפי זה העלה שם שגרעינים וזוגין של ענבים אין בהם קדושת שביעית.

וכדבריו לענין פת שעטיפשה כ"כ החזון איש (סי' יד אות י'), וכתב עוד שפירות שביעית שנפסלו מאכילת אדם וראויים לבהמה, ויש לו בהמה, אסור לאבדם ואין להשליכם. וראה עוד מ"ש בזה בספר חידושים וביאורים (שביעית סי' ח). וראה להלן פרק ח (אות י או"ק א) שבירושלמי (מעשר שני פ"ב ה"א) מבואר שתבשיל שנסרח לא פוקעת מנו קדושת שביעית, הגם שקדושת מעשר שני פוקעת. והבאנו שם כמה אחרונים שכתבו שכל מאכל שעדין ראוי לבהמה לא פוקעת קדושת שביעית ממנו, והסבר הגרש"ז אירבאך זצ"ל, שבזה חמורה שביעית מתרומה, כיון ששביעית חלה גם על אוכלי בהמה, ודחה מ"ש בספר שבת הארץ שפת שעטיפשה מותר להשליכה. ע"ש.

ובמקדש דוד (סי' נט אות ד) כתב משדברי הרמב"ם (הל' שביעית פ"ה ה"ט) שכתב "מסיקין בגפת וזוגין", נראה שיש קדושת שביעית בזוגין, כיון שהם שיירי מאכל, אלא שמותר להסיק בהם, כיון שאין להם תשמיש אחר. ואעפ"כ יש בהם קדושת שביעית, כמ"ש מרן בכס"מ, ששיירי מאכל, כיון שעיקר הפרי ראוי, יש בהם קדושה אע"פ שאינם ראויים אלא להסקה.

ובספר שביתת השדה לידידי הגרש"ז רווח שליט"א (פרק ט הערה 24), כתב להוכיח מלשונות הרמב"ם ששיירי מאכל כל עוד שראויים לתשמישו של אדם, כגון לצביעה, אע"פ שאינו עומד לכך כעת, יש בו קדושת שביעית, אבל אם נפסל עד שאינו ראוי כלל לאדם ולתשמישו, וראוי רק לבהמה, ואינו עומד לבהמה, פקעה ממנו קדושת שביעית. וזאת על פי דברי החזון איש דלהלן (או"ק ד). והביא שכ"כ בספר חוט שני (כרך א עמ' רנט) ע"ש.

הרב אהרון בוארון שליט"א
מזכ"ל ק"ק ירושלים ת"ו

הפרשת תרומות ומעשרות בחנויות ובתי עסקים [חלק ג]

ענף ה': על אודות שאין מקפידים שהמשגיח כשרות המפריש תרו"מ מפירות בעל העסק ימונה לזה בתורת שליחות. ואשר לפעמים גם אי אפשר לעשות זאת!

בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג (סימן שלה) כתב שמעולם הוא תמה היאך מועילה הפרשת המשגיחי כשרות מפירות בעל הבית, והרי הם לא מונו לזאת בתורת שליחות מבעל הבית, ובכה"ג הא לא מועיל כלל, שנאמר אתם גם אתם וכו', ושללא מועיל בזה זכייה אלא צריך שליחות מממש דוקא. והוסיף לעורר עוד דאפילו אם מינו את המשגיח לזה בתורת שליחות כנדרש, אכתי לא איפרך מחולשא, דאיך תועיל השליחות בזה הא הוי דבר לא בא לעולם. וגם פעמים שבעל העסק הוא מומר וכתבו הפוסקים שמומר אינו יכול למנות שליח לדברים כאלו וכתב לפלפל בזה מכמה סוגיות. ולכן כתב שם בסו"ד לתקן נוסח שטר הרשאה שבעל העסק ממנה בו את ועדת הכשרות או שלוחם וכו'. עכת"ד. וע"ש. וכן להלן (סס"י שמ) חזר על חשש זה בקיצור. ע"ש. וע"ע בס' משפטי ארץ (פ"ט ה"ז) ובהערות. והנה אילו באנו לדון על כל פרט ופרט שכתב שם יכלה הזמן והמה לא יכלו, וגם אנכי הצעיר לקצר באתי ולא להאריך, ובפרט שכבר נתארכו דברינו פי כמה מכפי ששיערנו, לכן אמינא למיקט נפשאי בקצירי עכ"פ בדנא פתגמא, ונתייחס בקיצור נוסף ליסוד הענין ששאר החששות אתכא ידיה סמיכי, ובהתרועע היסיד יפול הבנין. ולפיק"ד אחר המחיה"ר איני רואה כאן בית מיחוש כלל, שהרי דעת הרמב"ם ומרן רוב הפוסקים שא"צ כלל שתהיה שליחות עבור הפרשת תרו"מ. ע' בש"ע יו"ד (סי' שלא סעיף לא) ובנושאי כלים, ומשם בארה. ובאמת מני"ר גופיה ביאר בהמשך תשובתו שלדעת רוב הפוסקים א"צ כלל שליחות עבור הפרשת תרו"מ. ועו דביאר (וכן להלן סי' שלו ד"ה וביותר, וד"ה ובזה) שגם המצריכים שליחות כשמפריש משל בעה"ב, מ"מ כל כה"ג שהדבר הוא רק זכות לבעלים גם הם מודים שא"צ שליחות לזה ומהני מדין זכיה. ע"ש. אלא דהרב נר"ו אשר זו דרכו להחמיר תמיד בכל דבר, כתב שלמרות כל זאת לחוש ולעושת שליחות, והיינו משום שהבין (וכן ראיתי בעוד ספרים שהבינו כוותיה) שלדעת הקכה"ח (סימן רמג ס"ק ח) בכל אופן צריך שליחות כדין להפרשת תרו"מ, ואפילו כשהפרשה היא רק זכות לבעלים. וכתב שכן מוסכים הגרעק"א מד ציין בגליון הש"ע יו"ד (סי' שכח) להקצה"ח. ושכן הסכימו המרכבת המשנה (פ"ו מגירושין), ובשו"ת עונג יו"ט (סימן קט). ע"ש. אך לפק"ד לאחר העיון כל דגם לדעת הקצה"ח כל כה"ג שההפרשה היא כך זכות לבעלים א"צ לזה שליחות ומהני להפריש מטעם זכיה. ע"ש בסו"ד ודו"ק היטב. וע"פ דברינו נדחה מש"כ בתשוה"נ שם (סי' שלו ד"ה ובזה) לדחות קושית הקצה"ח מעל הרמא בהגה ביו"ד (סי' שכח). ע"ש. ובאמת נ"ל דבקצה"ח בסו"ד נתכוין להדיא

לאפוקי מסברת התשובה"נ. ע"ש. והבן. ומעתה י"ל שזוהי ג"כ דעת האחרונים הנ"ל שהסכימו לדברי הקצה"ח. ויל"ע בזה. ואכ"מ עכ"פ נלע"ד ברור דהעיקר להלכה שא"צ מינו שליחות עבור הפרשת תרו"מ, ובכה"ג שהפרשה היא רק זכות לבעלים אפשר להפרה להיות מדין זכין לאדם. וע"ע בזה בשו"ת שפתי אברהם רוטנברג (סס"י נג) ובשו"ת דברי יהושע אהרנסברג ח"ג (חיו"ד סי' נד אות ב). ובס' דבר אליעזר וולדינברג (סימן ג בסוף אות ט, בדפ"מ נדפס בסוף צי"א חי"ז). ובגליונות הקהילות יעקב לקצפ"ח שם וע"ע בס' דברות יעקב ע"ס גיטין לידידנו הרה"ג ר' יעקב דהאן נר"ו (סימן נז) מה שפלפל בזה כיד ה' הטובה עליו. אך את זה אעיר שראיתי שתפס בדעת הקצה"ח כמו שתפס התשובה"נ, ולפק"ד הא ליתא. ע"ש. ובאמת לפי דברינו גם מיושב מה שהקשה שם ע"ד הקצה"ח מההיא דכתובות (יא.). גבי גר קטן. ובהשמטות (לעמוד רכח) חזיק הקושיא מדברי הרשב"א בכתובות שם, ושמזה מוכח שדעת הרשב"א לא כמו שכתב בדעתו הקצה"ח. ע"ש. דלפי דברינו לק"מ ע"ד הקצה"ח. וכבר כתבנו שבאנו לקצר ועל כן כעת עמד קנה במקומו למרות שכמעט לא כתבנו כלום בזה. ועכ"פ ביארנו שלהלכה אין שום חשש בהפרשת המשגיחי כשרות משום שאין מינוי שליחות, וממילא בין חבין ששאר החששות וכ"ש הנוסח המוזר שסידר התשובה"נ במחכתה"ר אין להתחשב בהם כלל ועיקר. ועיקר.

ענף ו': בו יבואר בקיצור אם אין לפקפק בהפרשת תרו"מ שמפרישים בחנויות מצד שבעל החנות לא מבין כיצד חלות ההפרשות?

הנה הגאון הנודע כמוהרש"ז אויערבך זלה"ה כתב בכמה מקומות, בס' כרם ציון הלכות פסוקות תרומות (ריש פל"ז בגידולי ציון), ובקובץ הערות שבסו"ס מעדני ארץ על תרומות דפו"ח (סי' ט אות יא), ובשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' לו עמוד רא בהערה, סימן נג, וסימן סב אות י), שהמפריש תרו"מ צריך לדעת שתרומה ותרומת מעשר הן קודש וממון כהן, ומה שמאבדין אותן ולא נותנים לכהן הוא רק מפני שבזמן הזה אסור לאכלן. וכן צריך הוא לדעת שמעשר ראשון שייך ללוי ומעשר עני לעניים, ואז אמרינן שפיר שאף אם מפריש שלא ע"מ ליתן מ"מ הפירות שפיר מתוקנים מאיסור טבל. אבל מי שאומר את נוסח ההפרשה מבלי לדעת כלל מכל הנ"ל, אלא רק יודע שצריכים להפריש מעט יותר מאחד ממאה ולומר איזה נוסח ולהפסיד את מה שהפריש, ואז יכול ליטול לעצמו את שאר הפירות, נמצא שהלויים והעניים לא זכו כלל בהך קריאת שם, אם ניכר הדבר שאינו מעלה כלל על דעתו שבקריאת נוסח ההפרשה הוא מחלק חמישית מפירותיו לאחרים (ר"ל עשירית ללויים ועוד עשירית לעניים). וכיון שכן חושבני שאין זו הפרשה והפירות נשארים בטבלן. וכו'. וכן בהפרשת חלה וכו'. עכתד"ק ז"ל ועוד אחרת גדולה מזו החמיר הגרשז"א וזל"ק בכרם ציון: ולפי דברינו נראה שגם הממונים על הפרשת תרומות ומעשרות כיון שהם רק שלוחים של בעל הפירות נכון מאוד שיסבירו וילמדו את בעלי הפירות את כל ענין ההפרשות למען ידעו שע"י ההפרשה הם מזכים עשירית מהפירות לשבט לוי ועוד

עשירית לעניים, שהרי אם אנו יודעים בבירור שבעל הבית אינו יודע מזה והוא רק מסכים להפסיד מעט מהפירות, ותו לא מידי, איך אפשר שהממונה יהיה בעלים לחלק אחד מחמשה מהפירות לאחרים, ואם באמת אין האחרים זוכים בפירות, הרי אמרן דמסתבר דאין זה חשיב כלל הפרשה וכו'. עכ"ד. ונמשך אחרי בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג (סימן שם). וכן הובא להלכה בס' משפטי ארץ אידלשטיין על הל' תרו"מ (במבוא הספר עמוד לב, ובריש פרק י'), ובס' ביכורי שדה רוח (עמוד קפד), ועוד.

ואולם במאמר אחר ישבנו על מדוכה זו באורך בעזה שו"ת, והעלינו שאם שע"י ההפרשות יוצאים הפירות יוצאים הפירות המופרשים מרשות הבעלים וכמבואר בפסחים (מו:) ובסנהדרין (ק"ב:) מ"מ גם אם המפריש לא נתכוון לזה כלל אין זה מעכב, אלא בעצם התרצותו שיחולו ההפרשות כדין ממילא נעשית התרומה ממון כהנים והמעשר ראשון ממון לויים ומעשר עני ממון עניים אף ללא ידיעתו והסכמתו. והבאנו לזה ראיה מדברי הרא"ש בפ"ק דקדושין (ס"ב) וסיעתו, ושכ"פ מרן בש"ע או"ח (ס"י יד בסופו) ואה"ע (ס"י כח סעיף יט). ועוד. ועוד ביארנו דמכל שכן דאתי שפיר אם אותו ע"ה אינו מפריש בעצמו אלא מבקש מת"ח שיפריש לו, דבכה"ג הרי הוא סומך ומסכים לכל אשר יעשה שליחו בפירותיו. ועוד הבאנו שכבר הורו כן במפורש שני גאוני הדור הקודם הלא הם הגאון החזון איש (דמאי ס"י טו אות ו בסופו) שכ' בפשיטות שע"ה שאמר לחבר לתקן את כריו, הולך החבר ותורם ומעשר כדין, וא"צ החבר לבאר לפני הע"ה מה שעושה בהפרשות, אלא כל שסמך המשלח דעתו על מעשה השליח חשיב שליחות אף שנעלם ממנו פרטי הדבר, וריצוי לדבר הסתום הוי ריצוי, ואין ידיעת הפרטים מעכבת, וכן הדין בכל מכירות והקנאות. עכ"ל. וכן הגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי ח"א מזרעים (סימן מח) אף שחלק על החזו"א במה שהוציא מהדין הנ"ל, מ"מ בעצם הדין הנ"ל הסכים גם הוא בפשיטות כדברי החזו"א הנ"ל. ע"ש בסוף הסימן. ועוד הבאנו שכדבריהם כן משמע להדיא מדברי הגאון מהר"ם נ' חביב בס' תוס' יוהכ"פ (יומא פג. ד"ה ולפי) בדעת הר"ן שם. ע"ש. והובא בשו"ת אבני ברזל ח"א (ס"י קטז). סוף דבר נתבאר שם באורך בס"ד שאין לערער כלל וכלל על הפרשת תרו"מ שע"י המשיגים כשרות גם לא מצד שאין בעל החנות מביין כלל בעניני ההפרשות. וזה ברור. קחנו משם*.

* הערת העורך:

בהרמנוניה דמר, אם באמת מתרצה בעל החנות בהפרשה עצמה, גם הגרשז"א זצ"ל מסכים ששפיר דמי, וכל ערעורו הוא רק על כך שבעל החנות אינו יודע כלל מהנעשה באמת, ואין התרצותו אלא בקבלת תעודת ההכשר, ובעבורה מוכן הוא שיטול המשיג מעט מהפירות ויזרוק וכו', ואין בעל החנות יודע כלל מההפרשה האמיתית, ואילו ידע לא היה מסכים. ועל זה טרם ראיתי בדברי הרב הכותב מה שמוכיח היפך מזה. ומה שציין לסו"ס יד וכו', אינו ענין לנידוד וכמבואר למעין. ובאמת שהדבר אינו מסובך כלל וצריך רק ללמד את בעל החנות את דין הפרשת תרו"מ בקיצור, ולאחר שיתן את הסכמתו, תו לא חיישינו, ובודאי לא לדברים שבלב שאינם דברים.

מדור תגובות

על קריעה בערי יהודה / הרב מנחם מענדל ברונפמן

קראתי בעיון את מאמרו של הרה"ג דוד אביטן שליט"א בגיליון העבר (מספר 31 עמ' 38) בעניין "קריעה על ערי יהודה". ודבריו היו כמים רעננים על נפש עייפה. כדרכה של תורה כשעיינתי בדברים הכתובים עלו בידי מספר הערות וישובים כדלהלן:

במועד קטן כו, א "אלו קרעין שלא מתאחין... ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים" (עיין במהרש"א שם, והוא תמוה כמ"ש הרה"ג הנ"ל). ובטור שולחן ערוך תקס"א, א: הוואה ערי יהודה בחורבנן אומר "ערי קדשך היו מדבר וקורע הג"ה ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע בסמוך להם". דין זה תמוה הוא: מדוע כשחוזים בחורבן ערי יהודה קורעין, אבל בערי ישראל לא? ע שום מה הן נשתנו. ונקודת הביאור שם היא (כלשון הכותב) "משום שעיקר יושבי ירושלים ישבו בערי יהודה והיו סמוכין לשכינה, והגם שקדושת ירושלים היא המקום עצמו מכל מקום מי שהחזיק ובנה וכו' היו בני יהודה ומשחרבו ערי יהודה וגלו בניה ניכר היה החורבן יותר..." ע"ש.

וצלה"ב ביאור זה: שהרי הוא הטעם שייך על חורבן הבית בלבד שמדוע קורעין אנו - על ביהמ"ק שחורב ועומד שמם וגלו היהודים - בניה. אבל אי"ז טעם מדוע כיום אנו קורעין על ערי יהודה על שגלו בניה, והם אלו שתחזקו את בית המקדש דאם כן יהודי ערי ישראל גם אלו תרמו לביהמ"ק ביכורים וכו' (וכמו שהובא כבר כדרכך אגב במאמרו) ואי קרעין על אינשי נמי, מדוע אין קורעין כנ"ל גם על ערי ישראל ששממו וחרבו. שאין לכאורה קדושה נתפסת בערי יהודה יותא מאשר בישראל. גם צריך לחקור בכללות מה הכוונה ב"חורבן", דהיינו באם הכוונה הוא לחורבן הגשמי של ערי יהודה מתחזקת הקושיא דלעיל: מאי שנו ערי יהודה מערי ישראל.

ובהכרח לומר שהמדובר הוא על חורבן רוחני שהרי בפירוש הובא בנושאי כלי השו"ע (כגון באר היטב שם ומשנה ברורה שם על אתר) שקורעין קריעה "אפילו יושבין בהן" (עד שישלטו שם ישראל ועיין בזה לקמן וי"ל גם שברור שיש כאן קשר לחורבן גשמי ואין נתק מוחלט). ותו: אף שבשו"ת אגרות משה (חלק או"ח ח"ד סי' ע אות י) פסק שכיום לאחר שישאל שולטת פה אין צורך לקרוע בראיית ירושלים, מכל מקום פסקו האדמו"ר מליובאוויטש (אג"ק כרך טו עמ' תנב) והגרש"ז זצ"ל אוירבעאך (מנחת שלמה ח"א סו"ס עג) שהיום בכל זאת יש לקרוע ירושלים וזאת (- לדעת הגרש"ז) מפני שכיום יש עדיין הבתי תיפלה שלהם ועודם קיימים. והוא חורבן לכל הדעות.

והנה אף שהאדמו"ר זצ"ל הנ"ל כתב שנוהגים לקרוע גם על ערי יהודה, הנה בפועל חזינן שאין קורעים עליהם ונלע"ד לתת טעם ע"ז שגם דבריו יובנו כראוי, ובהקדם: יש לומר בעניין קדושת ביהמ"ק שמצינו בזה דבר תמוה: על המקדש מציינת אותו התורה (בפרשת ראה) שהוא - "המקום אשר יבחר ה' "על המשכן לעומת זאת לא נאמר הדבר הזה. וגם הרמב"ם (בהלכות בית הבחירה פ"ו ה"א - ד) כותב שבית המקדש "לא היה במישור, אלא במעלה ההר "מה שאין כן במשכן, ויש לברר את פשר השינויים (המהותיים) הללו. ומבאר האדמו"ר זצ"ל הנ"ל (בליקוטי שיחות כרך כט עמ' 71) שביהמ"ק (כנפסק כדעת הרמב"ם עיין -) והדעות שבוזה - בנו"כ השו"ע (שם) כנודע התקדש מקומו באופן נצחי דלא כבמשכן, מפני שקדושת ביהמ"ק נעלית יותר וכנ"ל היא נצחית (ומה שקודש הקודשים וקודש היו בגובה אחד הוא מפני שקוה"ק קדושתו למעלה מהגדרה והגבלה, ואכ"מ) ויתרה מזו היא "במעלה" בעלייה מתמדת מדרגא מדרגא.

ועל פי זה מובן שפיר הטעם מדוע ערי יהודה בלבד בכלל קריעה זו, משום שהקדושה של בית המקדש משפעת בבחינת "טוב לשכנו" על ההרים הסמוכים, ערי יהודה (והן אמת שגם חלקת בנימין בכלל זה אלא שערי יהודה נזכרו מפני חשיבותן (שביהודה המלוכה). וזהו העומק שבדברי הלבוש שכתב שערי יהודה דייקא לפי שהן סמוכין לירושלים) וממילא קדושה ניתנה בערי יהודה ונכון ליישב המנהג שקורעים אך בירושלים (המזרחית) לכל הדעות מפני - שאכן השלטון דימינו הוא אינו שלטון יהודי לכל דבריהם וכו' אולם מבחינה זו נשתנה התמונה מאז בזה שבעז"ה ובס"ד פרחו ושגשגה קהיליית התשובה ברחבי ערי יהודה עת שאין בה יותר שממה רוחנית ויש בתי מקדשות מעטין - רבים (ואין זה, כפשוטו, מספק אותנו ח"ו ואנו דורשים גאולה). אבל בירושלים (המזרחית) לעת עתה שולטים שם (בהרבה דברים) הערבים ובתי התפילה שלהם מרובין, לפיכך אמור דין זה (דקריעה) בימינו על ירושלים בלבד. (ובכך נדחים דברי הגר"י הורביץ בהתקשרות גילי' רסב עמ' 17)

ובשולי הדברים אגב בנקודה נוספת: היות והאדמו"ר הנ"ל כתב שנהוג לברך בעת הקריעה ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות - אף שלא נזכר בפוסקים הנ"ל מ"מ לכל הדעות ניתן לברך בלחש (כפשרה, ועיין ב"מנהגי ישראל" ח"ד עמ' נג (מוסד הרב קוק) ובנסמן שם)

בסיכום: בימינו הקריעה היא על ירושלים בלבד, בכל אופן הקריעה שנאמרה בתלמוד ובפוסקים על ערי יהודה הוא משום שאלו נתקדשו מקדושת המקדש. היות ובעז"ה החזירו עטרה ליושנה ורבו שומרי המצוה בערי יהודה. והנלע"ד כתבתי*.

* הערות העורך:

עד היום רוב ערי יהודה הינם שוממים מבלי יושב פרט לערים בדרות ומספר יובים קטנים יחסית. ולא בכדי אנו מנזירים עד היום בזמנים ידועים: "ערי קדש" היו מדבר ציון מדבר הייתה ירושלים שממה". ואין כאן כפילות לשון כלל אלא ערי קדש הם ערי יהודה כמ"ש הגמ' במועד קטן שם. ומה שיש שאינם נוהגים לקרוע על ערי יהודה אינה ראייה כי גם על ירושלים והמקדש מעט אשר ראיתי קורעים ועשו להם המצאות שונות ומשונות, אשר אין כדאי להעלותם על הכתב. ודי בזה.

ועדת השמיטה הארצית

קריאת קודש ממרן ג"ע הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א וחברי מועצת חכמי התורה וגדולי ורבני הדור, לרכישת תוצרת חקלאית בשנת השמיטה מחנויות העומדות תחת פיקוח "ועדת השמיטה הארצית"

קריאת קודש

לאחינו בני ישראל החרדים לדבר ה' ה' עליהם יחיו!

עם התקרב שנת השבע, שנת השמיטה, בשנת תשס"א הבעל"ט, קמה וגם נצבה "ועדת השמיטה הארצית" הכוללת בתוכה את רבני הבד"ץ "בית יוסף" "נוה ציון" ועוד. ובין חבריה נמנים ידידנו הרבנים הגאונים רבי שלמה בן שמעון שליט"א, רבי שלמה משה עמאר שליט"א, רבי שלמה שלוש שליט"א, רבי מרדכי שמואל אשכנזי שליט"א, רבי אברהם יוסף שליט"א, רבי משה יוסף שליט"א, וחברו יחד עם "המכון למצוות התלויות בארץ" שבראשותו של רבי שניאור זלמן רווח שליט"א, וכל פעולותיהם ומעשיהם לדאוג לכלל הציבור להיות בין המדקדקים במצוות השמיטה, ולשמור את כל דיניה בדקדוק רב ובהידור, ולהביא אל ביתם תוצרת שאין בה חשש כלל.

ובכל השאלות העומדות על הפרק הם מתעצבים עמי. והגדילו לעשות, בכך שנתנו עדיפות לתוצרת יהודית הגדלה על פי תנאי ההלכה בשנת השמיטה, על פי סדר העדיפות דלקמן:

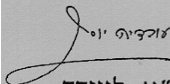
- א. ביבול הגדל במסגרת אוצר בית דין, ואף בירקות שנזרעו קודם השמיטה, ונאספו בשמיטה קייל כדעת רוב הראשונים שאינם אסורים באיסור ספיחים, אך הם קדושים בקדושת שביעית, ומחולקים במסגרת אוצר ב"ד.
  - ב. ירקות הגדלים במצעים מנותקים בתוך מבנים, שאין בהם קדושת שביעית כלל.
  - ג. יבולים הגדלים בערבה הדרומית, שדינה כח"ל ואין נוהג שם דיני שביעית כלל.
- ורק לאחר מיצוי האפשרויות הנ"ל ייקחו סחורה מנכרים, שאין ביבול הגדל אצלם קדושת שביעית כלל, וכפי דעת מרן הבית יוסף זיע"א.

והעולה על כולנה, הקפדתם של רבני הועדה הנ"ל, על מחירי הפירות והירקות שיהיו שווים לכל נפש, כך שבכל בית יהודי יוכלו לרכוש תוצרת בשמיטה ללא קשיים.

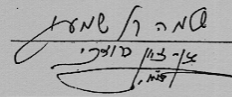
לפיכך כל החרד לדבר ה', יש בידו האפשרות לשמור שמיטה כהלכתה, ולרכוש את התוצרת החקלאית בשנת השמיטה, מחנויות העומדות תחת פיקוח והשגחת רבני ועדת השמיטה הארצית הנ"ל, ובכך מחזק הוא את החקלאים שומרי השביעית.

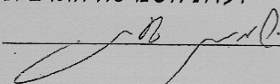
ע"ז באתי עה"ח ביום ו' מנ"א תש"ס

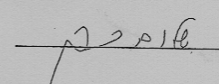
בברכת התורה

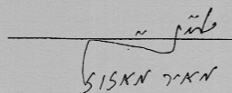
 יוסף שליט"א

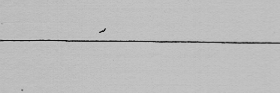
גם אנו הח"מ מצטרפים לקריאתו של מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א לעודד ולרכוש בשנת השמיטה תוצרת למהדרין, בחנויות העומדות תחת פיקוח "ועדת השמיטה הארצית"

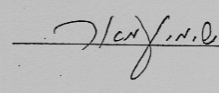
 שמואל איגער

 שמואל איגער

 שמואל איגער

 שמואל איגער

 שמואל איגער

 שמואל איגער